

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HAKÎM et-TİRMİZÎ’NİN KİTÂBU’L-MENHİYYÂT ADLI
ESERİNDEKİ FİKHÎ GÖRÜŞLERİN TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

MÜCAHİT VAR

AMASYA
Kasım-2022

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**HAKÎM et-TİRMİZÎ’NİN KİTÂBU’L-MENHİYYÂT ADLI
ESERİNDEKİ FİKHÎ GÖRÜŞLERİN TAHLİLİ**

Hazırlayan

Mücahit VAR

Danışman

Doç. Dr. Murat POLAT

AMASYA-2022

ETİK BEYAN

Tezimin içerdığı yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../....

Mücahit VAR

TEZ ONAY SAYFASI

Mücahit VAR tarafından hazırlanan “Hakîm et-Tirmizî’nin Kitâbu’l-Menhiyyât Adlı Eserindeki Fıkîhî Görüşlerin Tahlili” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile 18/11/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi Çalışması kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman	: Doç. Dr. Murat POLAT	
Üye	: Doç. Dr. Abdülkadir TEKİN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah KAVALCIOĞLU	

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../...

.....

Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

HAKÎM et-TİRMİZÎ'NİN KİTÂBU'L-MENHIYYÂT ADLI ESERİNDEKİ FIKHÎ GÖRÜŞLERİN TAHLİLİ

Mücahit VAR

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Kasım/2022

Danışman: Doç. Dr. Murat POLAT

Hakîm et-Tirmizî'nin fıkıh sahasında kaleme aldığı *Kitâbü'l-Menhiyyât* adlı eseri dinde yasaklanan hususları ele alan bir çalışmadır. Eserde fıkıh ve fıkıhın bölümlerini ilgilendiren hadisler olduğu gibi, tasavvuf, ahlak, edep kurallarını ilgilendiren ve bir müslümanın yapmaması gereken fiilleri ve davranışları konu edinen hadisler de mevcuttur. Tirmizî eserinde hocalarından aldığı hadisleri senetsiz olarak nakletmiş, altında ayet ve hadislerden faydalanarak ve çeşitli fıkhi mülâhazaları ekleyerek konuları açıklamıştır. Eserde yüz yetmiş hadis ve bu hadislerin altında açıklamalarda kullanılan birçok merfu ve mevkuf haberler bulunmaktadır. Hadislerin kaynakları kitabın muhakkiki Muhammed Osman Huşt tarafından tahriç edilmiştir.

İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Hakîm et-Tirmizî ve *Kitâbü'l-Menhiyyât* adlı eseri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Tirmizî'nin *Kitâbü'l-Menhiyyât* adlı eserindeki nehiy hükümleri barındıran hadisleri ve Tirmizî'nin hadislerdeki nehiylere dair açıklamaları zikredilerek değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca Tirmizî'nin hadislerdeki nehiylerin hikmetine dair yapmış olduğu yorumlar ve açıklamalar mezheplerin görüşleriyle birlikte fıkhi yönden tahlil edilmiştir.

Tez çalışması sonucunda Tirmizî'nin çok yönlü bir âlim olduğu, ayet ve hadisleri yeri geldiğinde bir fıkıh âlimi edasıyla kendisine kaynak edindiği, hadislerin şerhlerinde fikhî açıklamalarla tasavvufi yorumları güzel bir şekilde harmanladığı müşahade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hakîm et-Tirmizî, Kitâbü'l-Menhiyyât, Fıkıh, Nehiy.

ABSTRACT

HAKİM et-TIRMİZİ’NİN KİTÂBU’L-MENHIYYÂT ADLI ESERİNDEKİ FIKHI GORUŞLERİN TAHLİLİ

Mücahit VAR

Amasya University, Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences, M.A., November/2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Murat POLAT

Hakîm et-Tirmidhi's work called Kitâbü'l-Menhiyyât, which was written in the field of fiqh, is a study that deals with the forbidden issues in religion. In the work, there are hadiths that concern fiqh and parts of fiqh, as well as hadiths that concern the rules of mysticism, morality and good manners, and that deal with acts and behaviors that a Muslim should not do. In his work, Tirmidhi transmitted the hadiths he received from his teachers without proof, and explained the subjects by making use of verses and hadiths and adding various legal considerations. In the work, there are one hundred and seventy hadiths and many merfu and mere news that are used in explanations under these hadiths. The sources of the hadiths have been compiled by the author of the book, Muhammed Osman Huşt.

In the first part of the study, which consists of two parts, information about Hâkîm et-Tirmizî and his work called Kitâbü'l-Menhiyyât is given. In the second part, the hadiths in Tirmidhi's book Kitâbü'l-Menhiyyât that contain prohibitive provisions and Tirmidhi's explanations about prohibitions in hadiths are evaluated. In addition, Tirmidhi's comments and explanations about the wisdom of prohibitions in the hadiths were analyzed in terms of fiqh together with the views of the sects.

As a result of the thesis study, it has been observed that Tirmidhi is a versatile scholar, that he uses verses and hadiths as a source when appropriate, and that he blends legal explanations and mystical interpretations in the annotations of hadiths.

Keywords: Hakim et-Tirmidhi, Kitâbü'l-Menhiyyât, Fiqh, Prohibition.

ÖN SÖZ

Tirmizî hadis, fıkıh ve tasavvuf sahasında eserleri bulunan çok yönlü bir ilim adamıdır. Fıkıh sahasında kaleme aldığı iki eserden biri bizim de tez konumuz olan *Kitâbü'l- Menhiyyât* isimli eserdir. Yazar bu eserinde 170 adet hadis rivayet ederek İslâm'ın çeşitli konulardaki yasaklarını dile getirmiş ve farklı bir metodla insanları kötülüklerden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Çalışmada bu hadisler konularına göre sınıflandırmaya çalışılmış ve Tirmizî'nin hadislerdeki nehiyler hakkında yapmış olduğu açıklamalar fikhî açıdan değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmamız esnasında fıkıh konularını ilgilendiren hadisler çerçevesinde mezheplerin görüşleri ilgili fûrû kaynaklardan iktibas edilerek değerlendirilmiştir. Konular, *Kitâbü'l-Menhiyyât*'ta bulunan aynı paraleldeki hadisler ve müellifin şerhleri ile desteklenerek konu bütünlüğü sağlanılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmamda bu aşamaya gelinceye kadar konu seçiminden, kaynak ve yöntemler hususunda desteğini her zaman yanımda hissettiğim değerli danışman hocam Doç. Dr. Murat POLAT'a, jüri üyesi kıymetli hocalarım Doç. Dr. Abdülkadir TEKİN ile Dr. Öğr. Üyesi Abdullah KAVALCIOĞLU'na en kalbi teşekkürlerimi arz ederim. Çalışmanın ilim dünyasına küçücük de olsa bir katkı sağlamasını temenni ederim.

Mücahit VAR

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu, Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları	1
2. Araştırmanın Yöntemi.....	1
3. Araştırmanın Kaynakları.....	2
I. BÖLÜM	
1. HAKÎM et-TİRMİZÎ’NİN HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ.....	3
1.1. Hayatı	3
1.1.1. Doğumu, vefatı ve Mahlası	3
1.1.2. Ailesi.....	5
1.2. İlmi Şahsiyeti.....	5
1.2.1. Hadis İlmindeki Yeri.....	5
1.2.2. Tasavvuf ve Fıkıh İlmindeki Yeri.....	7
1.2.3. Yaşadığı Dönemde Siyasi ve Sosyal Durum	7
1.2.4. Müntesip Olduğu Mezhep.....	8
1.2.5. Hocaları.....	8
1.2.6. Talebeleri	9
1.2.7. Eserleri	10

II. BÖLÜM

2. KİTÂBU'L-MENHİYYÂT'TA AHKÂM HADİSLER ve HAKÎM ET-TİRMİZÎ'NİN DEĞERLENDİRMELERİ.....	14
2.1. İBÂDÂT	14
2.1.1 Setr-i Avret	14
2.1.2. Taharet	20
2.1.2.1. İstinca-İstibra	25
2.1.3. Namazı Bozan Durumlar ve Namaz Adabı	29
2.1.4. Cuma Namazı ve Adabı.....	31
2.1.5. Mescid/Cami Adabı	33
2.1.6. Kerahat Vakitleri	34
2.1.7. Oruç Tutmanın Yasak Olduğu Vakitler ve Visal Orucu	37
2.1.8. Sefer/Yolculuk.....	39
2.1.9. Yemin ve Yemin Çeşitleri	40
2.1.9.1. Yemin Kefareti.....	43
2.1.10. Cenazeye Ağlamak, Bağırıp, Çağırarak ve Yas Tutmak	44
2.2. MUAMELÂT	48
2.2.1. Bey' Akdi-Alışveriş.....	48
2.2.1.1. Akdin Tanımı	49
2.2.1.2. Bey' Akdinin Sıhhat Şartları.....	49
2.2.1.3. Akdin Mevzûunun Mevcut Olması.....	50
2.2.1.4. Akdin Mevzûunun Tesliminin Mümkün Olması.....	56
2.2.1.5. Akdin Mevzûunun Taraflarca Bilinmesi, Belirli Olması.....	58
2.2.1.6. Mevzûun Hukukî Muameleye Uygun Olması, Meşru Olması	59
2.2.1.7. Akdin Konusunun Necis (Pis) Olmaması	60
2.2.2. Bey Akti Yapılırken Öne Sürülebilecek Şartlar	64

2.2.3. Faiz	65
2.2.4. Mekruh Akitler/ Simsarlık.....	68
2.2.5. Alışverişte Hile Yapmak.....	70
2.3. MÜNÂKEHÂT	71
2.3.1. Şiğar Nikâhı.....	71
2.3.2. Hulle Nikâhı.....	73
2.3.3. Aile Hayatı.....	74
2.4. UKÛBAT	75
2.4.1. Şarap/İçki İçmenin Haramlığı.....	75
2.5. MUHTELİF FIKHÎ MESELELER	80
2.5.1. Muskacılık ve Rukye Yapmak (Okumak)	80
2.5.2. Gayb Bilgisi, Kâhinlik ve Sihir	82
2.5.3. Kumar Oynamak ve Kumar Aletlerini Satmak	85
2.5.4. Hayvanları Kesmeden Önce Hapsetmek	87
2.5.5. Hayvan Hakları.....	88
2.5.6. Avlanma.....	91
2.5.7. Saç Boyama	92
2.5.8. Oyun, Eğlence, Çalgı ve Müzik.....	93
2.5.9. Şiir ve Şairlik	98
2.5.10. Altın takmak, İpek veya Değişik Renk ve Cinsten Elbise Giymek.....	99
2.5.11. Fıtratı Değiştirmek.....	103
2.5.12. İlmi Satmak, Parayla Kur'an Öğretmek, İmamlık, Müezzinlik.....	104
2.5.13. Cihat.....	107
2.5.14. Miras	109
2.5.15. Sağlık	110
2.5.16. Sosyal Hayat	110

2.5.17. Ailevi İlişkiler.....	119
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	125
ÖZGEÇMİŞ.....	129

KISALTMALAR

as.: Aleyhisselam

b.: İbni

Bkz.: Bakınız

b.y.: Basım Yeri

çev.: Çeviren

d.: Doğum Tarihi

DİA: Diyanet İslâm Ansiklopedisi

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

Dr.: Doktor

ed.: Editör

H.: Hicrî

haz: Hazırlayan

H.z.: Hazreti

M.: Mîlâdî

No: Numara

Ö: Ölüm tarihi

ra.: radiyallâhu anh

s.: Sayfa

sav.: sallallâhu aleyhi vesellem

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

thk.: Tahkik eden

trc: Tercüme eden

tsh.: Tashih eden

ty.: Tarih yok

vd.: Ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

İslâm dininde insanların dünya ve ahiret hayatlarında huzura erebilmeleri için Allah'ın emir ve yasakları, Hz. Peygamber (s.a.v.) aracılığıyla insanlara ulaştırılmıştır. Dinde bütünlük emir ve yasakların beraber yaşanmasıyla sağlanmaktadır. Yani emredilen şeyleri yapmak kadar yasaklardan kaçınmak da o kadar önemlidir.

Çalışmamızın ana konusu Hakîm et-Tirmizî'ye ait “*Kitâbü'l-Menhiyyât*” adlı eserdeki mevcut nehyedilen fiilleri konu alan ahkâm hadisleri ele almaktır. Çalışmamızın amacı ise ilgili şahsın fıkhi düşüncelerini anılan eserinden ortaya çıkarmak ve fıkhi tahlilini yapmaktır. Bu amaçla tasavvuf ve hadis ilimlerinde tanınmış ve fıkhi yönden henüz tam olarak tanınmamış bu ilim adamının, fıkıhçı kimliği de gün yüzüne çıkacaktır. Tirmizî'nin, bir fıkıhçı düşünce yapısıyla nehyedilen bu fiillerin sebeplerini kendince izah etmesi, insanların nehiyleri fikhî açıdan anlamalarına katkı sağlamıştır. Eserde konu ayırımı yapılmadan nakledilen 170 hadisin bu gayeye hizmet etmek için toplandığı anlaşılmaktadır.

Kitâbu'l-Menhiyyât'ın iki baskısı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Muhammed es-Sâid b. Besyûnî Zağlûl tahkikiyle 1986 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yayınları arasında yayımlanmıştır. İkincisi Muhammed Osman Huşt tahkikiyle Kahire'de 2002 yılında Mektebetü'l-Kurân Yayınevinde basılmıştır. Muhammed Osman Huşt aynı zamanda ayet ve hadislerin kaynaklarını da gösterdiğinden çalışmamızda bu nüsha esas alınmıştır. Bu nüshada ayrıca müellifin hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgiler de verilmektedir.

Tezimizde eserde bulunan hadisleri, konularına göre tasnif etmeye ve fıkıh konularıyla ilgili olan hadisleri tahlil ederek mezheplerin görüşleriyle ilgisini kurup açıklayarak tezimizi sınırlandırdık.

2. Araştırmanın Yöntemi

Hakîm et-Tirmizî hocasından veya başka âlimlerden aldığı nehiyle ilgili hadisleri kitabında toplayarak onları ayet ve diğer hadislerle delillendirerek açıklamıştır. O, hadislerde nehiy illeti tabirini fıkıhtaki “illet” anlamında değil, bazı alimler gibi daha çok

“sebeup ve hikmet” anlamında kullanmıştır. Kendisi hadisleri verirken kaynak belirtmemiş, kaynakları daha sonra eserin tahkikini yapan Muhammed Osman Huşt göstermiştir.

Bu minvalde çalışmamızın metodu hadisleri fıkıh, tasavvuf ve ahlak gibi diğer konuları ele alacak şekilde tasnif etmek, fıkıh konusundaki hadisleri de fıkıhın alt bölümleri ibâdat, muamelât, münâkehât ve ukûbat sahasına göre sınıflandırmaktır. Fıkıhla alakalı konuları tıpsel yöntemden istifade edilerek dört mezhebin ana kaynaklarından açıklamaya ve delillendirmeye çalışmaktır. Ayrıca gerekli görülen yerlerde Tirmizî’nin açıklamalarına ilişkin eleştiri ve konuya kendi bakış açımızı ekleyerek bahsi geçen konulara değinmektir.

3. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamızın ana kaynağı Hakîm et-Tirmizî’nin *Kitabul-menhiyyat* adlı eseridir. *Kitâbu’l-Menhiyyât*’ın fıkhi konularını açıklarken dört mezhebin fûrû kaynaklarından yararlanmaya çalıştık, ancak müslümanlar arasında daha çok mensubiyeti olmaları ve bulunduğumuz coğrafyada daha çok yaygın olması hasebiyle Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin görüşlerine daha çok önem vermeye gayret ettik.

Hanefî mezhebinden en çok yararlandığımız eserler Serahsî’nin *Kitâb ’ül-Mebsût*, Merginânî’nin *el-Hidâye Şerhü Bidâyeti’l-Mübedî*, Mevsîlî’nin, *el-İhtiyâr’ı*, Vehbe Zuhaylî’nin, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletühü* adlı eseri, Ömer Nasuhi Bilmen’in, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* ve yine ona ait *Büyük İslâm İlmihâl’i*, Hayreddin Karaman’ın, *Mukayeseli İslam Hukuku* ve *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar* adlı eserleri ve Hamdi Döndüren’in, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*’dir.

Şâfiî mezhebinden başvurduğumuz kaynaklar başta İmam Şâfiî’nin *el-Ümm* adlı eseri ağırlıklı olmak üzere, Ebû İshak eş-Şirâzî’nin, *el-Mühezzeb* , İmam Mâverdî’nin, *el-Hâvi’l-Kebîr* , Nevevî’nin, *Minhâcu’t-tâlibînin’den* , Mustafa el-Hin ve diğerlerinin yazdığı *Fıkhu’l-Menhecî* adlı ilmihalden faydalandık.

Mâlikî mezhebinden İbn Rüşd’ün, *el-Bidâyetü’l-Müctehid* ve *Nihâyetü’l-Muktesid* adlı eserinden yararlandık.

Hanbelîlerde İbn Kudâme’nin *el-Kâfî*’si ile *el-Muğnî*’si ve el-Makdisî’nin *el-İknâ*’sından alıntılar yaparak değerlendirmeye çalıştık.

Hadislerin kaynaklarını muhakkikin dipnotlarından faydalanarak Kütüb-ü Sitte ve diğer kaynaklardan bulup kaynak olarak belirttik.

I. BÖLÜM

1. HAKÎM et-TİRMİZÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

1.1. Hayatı

1.1.1. Doğumu, vefatı ve Mahlası

Asıl ismi Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Hasan b. Bişr et-Tirmizî'dir. Doğum tarihinde bazı ihtilaflar olmakla beraber H. III. asrın başlarında Tirmiz'de doğduğu kabul edilmektedir.¹ Büyük muhaddis Ebu İsa Tirmizî (ö.279/892) ile aynı asırda aynı şehirde yaşamıştır. Hakîm et-Tirmizî'nin doğum tarihi hiçbir kaynakta zikredilmemesine rağmen otobiyografi eseri olan *Buduvvu şe'n*²'de 27 yaşında hac yaptığından bahsedilmektedir.³ Farklı âlimler tarafından birkaç ölüm yılı zikredilmiş; ancak bu tarihlerin *Buduvvu şe'n*'deki bilgilerle çeliştiği anlaşılmıştır. Araştırmalar neticesinde İbn-i Hacer (ö. 852/1448)'in verdiği tarihin en makul tarih olduğu söylenebilir. İbn Hacer'e göre Hakîm et-Tirmizî, Hicrî 245-320 yılları arasında yaşamıştır.⁴ Hakîm hakkında 90 yaşlarında yaklaşık 320/932 yılında vefat etmiş olabileceği belirtilmektedir.⁵

Tirmiz'de doğup orada yaşamış olduğundan “et-Tirmizî” nisbesiyle anılmaktadır. Kaynaklarda onunla alakalı olarak, “el-İmâm”, “Sûfî”, “Zâhid”, “Muhaddis”, “Hâfız”, “Usûlü'd-dîn âlimi” vs. tarzında farklı farklı adlandırmalar da belirtilmektedir.⁶ Hakîm et-Tirmizî, aklî ve naklî ilimlerde belli bir seviyeye geldikten sonra, ikisini harmanlayıp naklî ilimleri aklî bir temele dayandırıp halka sunmuştur. Döneminin en ünlü Hanefî

¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali Hakîm et-Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, thk. Muhammed Osman Huşt (Kahire: Mektebetü'l-Kurân, 2002), 7.

² Hakîm et-Tirmizî'nin otobiyografisi olan bu risâleyi Osman Yahyâ (*Hatmü'l-evliyâ*'ya yazdığı mukaddime içinde, s. 14-32) ve Muhammed Hâlid Mes'ûd (*IS*, IV. 332-343) neşretmiştir.

³ Hakîm et-Tirmizî, *Buduvvu şe'n*, (thk. Muhammed Hâlid Mes'ûd) *Islamic Studies*, (1965) IV: 3, s. 331.

⁴ Hakîm et-Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dairne Dair*, çev. Yavuz Köktaş (İstanbul: İnsan Yayınları, 2008), 15-16.

⁵ Fikret Karapınar, “Hakîm Tirmizî ve Ona Ait Bir Mecdû'a”, *Marife Dergisi* 5/2 (2005), 230.

⁶ Salih Çift, *Hatmu'l-Evliyâ*, “Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/15 (2005), 352-353.

fakihlerinden ders almıştır. Hasan Kâmil Yılmaz'a göre Hakîm et-Tirmizî, tasavvûfî tefekkürün mümessili olduğu için “Hakîm” unvanı ile anılmıştır.⁷ Başka bir görüşe göre kendisine has bir tarzla nakli ilimlerle akli ilimleri bağdaştırmaya, nakli ilimleri akli bir temele dayandırmaya çalıştığı, bilhassa kendisinden ilk olarak felsefî fikirlerin görüldüğü mütefekkir olması dolayısıyla ona “Hakîm” lakabının verildiği belirtilmiştir.⁸

Hakîm et-Tirmizî, 27 yaşına kadar Tirmiz şehrinde yaşamıştır. Daha sonra Hac farîzasını yerine getirmek için Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Yolculuk esnasında Irak'ta bir süre dinlenmiş ve burada hadis dinledikten sonra Mekke'ye ulaşmıştır. Burada beş ay kadar kalmıştır. *Buduvvu şe'n* adlı eserinde “Her gün seher vakti Kâbe'ye yakın yerlerde dualar ederek günahları için istiğfar ettiğini, kendinde kusurlu gördüğü huyları ve ahlakını düzeltmeye çalıştığını, yalan dünyaya karşı ilgisinin kalmadığını ayrıca Kur'ân'ı hıfzetmek için Allah'a dua ettiğini” nakleder.⁹

Tirmizî, vac vazifesi bittikten sonra memleketine dönüp hafızlığını tamamlamıştır. Tirmizî, hacdan sonraki hayatında Yüce Allah'ı daha iyi tanımak ve ahiret hayatına çalışmak için arayış içine girmiştir. Bu konularda kitaplar okumaya ve araştırmalar yapmaya başlamıştır. Ariflerden duyduğu sözlerden etkilenmiş ve belde belde dolaşarak kendisine bir mürşidi kâmil aramaya karar vermiştir. Bu süre zarfında da sürekli nafile oruç tutarak ve nafile namaz kılarak arayışını sürdürmüştür. Ahmet b. Âsım el-Antakî (ö. 239/853)'nin kaleme aldığı bir kitapta okuduğu bazı yazıların etkisi ile riyâzet hali'nin gerekli olduğunu ve hayatta bazı bedeller ödenmesi gerektiğine kanaat getirir.¹⁰ Riyâzet halindeki zor zamanlarında yardım edecek kimsenin olmayıp, ıssız yerlerde dolaştığını, bu zor yıllarında bir gün uykusunda Hz. Peygamber'in geldiğini, bu meşakkatli yolun sona erdiğini, Yüce Allah ile arasındaki uzaklığın sona erdiğini ve ilhâma mazhar olduğunu, meclise gelenlerle güneş doğana kadar sohbet etmeye ve Allah'ı zikrederek vakitlerini geçirdiğini anlatır.¹¹ Hayatta iken Ahmet b. Hadraveyh (ö. 240/854), Yahyâ b. Muâz er-

⁷ Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*, (İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1990), 36.

⁸ Bereke, “Hakîm et-Tirmizî”, 15: 197.

⁹ Tirmizî, *Buduvvu şe'n*, 331.

¹⁰ Bereke, “Hakîm et-Tirmizî”, 15: 196.

¹¹ Tirmizî, *Buduvvu şe'n*, 331.

Râzî (ö. 258/872), ve Ebu Turâb en-Nahşebî (ö. 245/859) gibi büyük mutasavvıfların sohbetlerinden faydalanmıştır.¹²

1.1.2. Ailesi

Tirmizî'nin 65 yaşındayken altı çocuğunun bulunduğu tespit edilmiştir.¹³ Hakîm et-Tirmizî, *Buduvvu şe'n* adlı otobiyografisinde, "Kaderinin mutlu bir tecellisi ve iyi bir hoca" diyerek küçük yaşlardan itibaren kendisini ilme teşvik eden bir hocasından bahseder.¹⁴ Kendisinden aklî ve naklî ilimleri öğrendiği hadis ve fıkıh aldığı bu hocasının bir hadis âlimi olan kendi babası olması muhtemeldir. Babasının adı Ali b. Hasan b. Hârûn'dur. Tirmizî'nin annesi de ehl-i hadisten birisidir.¹⁵

1.2. İlmî Şahsiyeti

1.2.1. Hadis İlmindeki Yeri

Hakîm et-Tirmizî'nin hadis ilmine olan ilgisi çocukluğunda başlamıştır. İlim ehli ve hadis rivayetine yabancı olmayan bir ailede doğmuştur. O kadar ki Hakîm et-Tirmizî, babası ve annesinden hadis rivayetinde bulunmuştur. Bazen babasını rivayet ettiği hadislerde kendinden önceki halka olarak kullanmış bazen de 'babam dedi ki' lafzını kullanarak hadisi rivayet etmiş bulunmaktadır. Annesinin babası ve kendi annesi de hadis ilmiyle meşgul olup *er-Redd alâ'l-Muattıla* risalesinde bizzat annesini hadisin ravileri arasında zikretmektedir. Dolayısıyla hadis ilmine bu mertebeye yakınlık kurmuş bir ortamda büyümüş olması hadis ilmine olan talebini arttırmıştır.¹⁶

Yaşamış olduğu çağdaki birçok muhaddisten hadis dinlemiştir. Kaynaklarda bu hocaların sayısı 170 veya 200'e yakın olduğu zikredilmektedir.¹⁷ Bu kadar hocadan hadis dinlemesi hadise olan ilgisinin bir delilidir. İbn Hacer, İbnu'n-Neccâr (ö. 643/1245)'ın onun hakkında şöyle söylediğini nakletmektedir: *"İmamların imamıydı. Dinin asılları ve*

¹² Bereke, "Hakîm et-Tirmizî", 15: 197.

¹³ Fikret Karapınar, "Hakîm Tirmizî ve Ona Ait Bir Mecmû'a", *Marife Dergisi* 5/2 (2005), 230-231.

¹⁴ Tirmizî, *Buduvvu şe'n*, 331.

¹⁵ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 17; Çift, "Hatmu'l-Evliyâ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî", 6/15: 352-353.

¹⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 33; Karapınar, "Hakîm Tirmizî ve Ona Ait Bir Mecmû'a", 232-233.

¹⁷ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 33; Karapınar, "Hakîm Tirmizî ve Ona Ait Bir Mecmû'a", 232.

hadislerin manaları konusunda büyük eserleri vardır, pek çok önemli imamla karşılaşmış, onlardan hadis almıştır.”¹⁸ Ebû Nuaym (ö. 430/1370) ve Sülemî (ö. 412/1021) gibi âlimlerde onun hakkında övgü ile bahseden âlimlerdir ancak Hakîm et-Tirmizî’den hakkında övgü ile bahsetmeleri hususunda tasavvûfî yakınlık olacağı düşünülse bile, İbni Hacer gibi bir âlimin Hakîm et-Tirmizî’den övgüyle bahsetmesi dikkat çekmektedir.¹⁹

Hakîm et-Tirmizî’nin hadisçilik yönünü bazı âlimler beğenmeyerek eleştirmişlerdir. Onu sert bir şekilde tenkitte bulunan âlimlerden birisi İbn Kayyim (ö. 751/1350) olmuştur. Ona göre Hakîm et-Tirmizî, ehli hadisten biri olmayıp rivayet ilmi ve usûlü hususunda bilgisi de bulunmamaktadır. Onun sûfîlerin işaretleri, tarikatlar ve sırlı işlerle ilgili keşif ve gizli hakikatler konusunda beyanları vardır. Bu konulardan bahsederken fakihlerin ortaya koyduğu kaidelerin dışına çıkmakta, dolayısıyla onların eleştirilerini hak etmektedir.²⁰ Bunun yanında Derviş el-Hut (ö.1276/1859) Tirmizî’yi kitaplarını mevzu hadislerle doldurduğu, keşif ve gizli hakikatler konusunda sözler söylediği konusunda eleştirmiştir.²¹ Yine son devir âlimlerinden Şeyh Saffet (1866/1950) Hakîm et-Tirmizî’yi överken, İzmirli İbrahim Hakkı hadisçilik yönünü tenkit etmiştir.²²

Hakîm et-Tirmizî, eserlerinde mevzu ve münker sınıfına girdiği tespit edilmiş hadislerle yer vermiş olmasına rağmen, naklettiği hadislerin hepsini itibarsız hale getireceği söylenemez. Çünkü bilindiği üzere fıkıhçılar, kelimciler hatta hadisçilerin bile eserlerine mevzu hadislerin karıştığı görülmektedir. Tirmizî Kitaplarında kaleme aldığı rivayetleri daha çok isnadlı bir şekilde kullanmakla beraber ulüvvü’l-isnâd yöntemini sık sık kullandığı görülmektedir. Hakîm et-Tirmizî dini ve fikhî açıdan birçok meselede yeni fikirler beyan etmiş; tasavvûfî ve felsefî kimliğini koruyarak, aklî ve naklî ilimleri de kullanarak, hadislerle yeni yorumlar getirmiş, yeni ufuklar açmış önemli bir âlimdir. Dolayısıyla eserlerinden ve fikirlerinden istifade etmek insanlar için fayda sağlayacaktır.²³

¹⁸ İbn Hacer, *Lisân’ul-mîzân*, 5: 308.

¹⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetu’l-evliyâ*, Beyrut, ts. 10: 233; İbn Hacer, *Lisân’ul-mîzân*, 5: 308; Sülemi, *Tabakâtu’s-sûfiyye*, (thk. Nureddin Şureybe), Kahire, 1986. 217.

²⁰ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 35.

²¹ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 35-36.

²² Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 36.

²³ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 36-37; Karapınar, “Hakîm Tirmizî ve Ona Ait Bir Mecmû’a”, 235.

1.2.2. Tasavvuf ve Fıkıh İlmindeki Yeri

Hakîm et-Tirmizî birçok ilim sahasıyla meşgul olmuş bir şahsiyettir. Yüzden fazla risale ve kitap mahiyetinde eserler kaleme almıştır. Tefsir, hadis, tarih, kelam ve fıkıh sahasında eserler veren Hakîm et-Tirmizî genel olarak bir sûfî ve hakîmdir.²⁴ Eserlerine bakıldığında asıl şöhretini tasavvûfî dalda yazmış olduğu eserlerden elde ettiği anlaşılmaktadır. Bugüne kadar ulaşmış olan yirmi beşe yakın kitap ve seksen beş civarında “mes’ele” halindeki yazıları incelendiğinde, tasavvûfî konulardaki bütün meselelere değindiği görülmektedir. Kendisi doğrudan doğruya bir fakih olmamasına rağmen, fıkıh alanında da eser vermiştir. Ancak fıkıh konularından bahsederken, yaşamış olduğu tasavvûfî ve felsefî hayatın izleri görülmektedir. “İlelü’ş-Şeria” adlı eseri fıkıhla ilgili olup ibadetlerin sebepleri üzerinde durmaktadır.²⁵

Hakîm et-Tirmizî Belh’te birçok muhaddisten hadis dersleri almış, aynı zamanda Hanefî fakihlerinden fıkıh öğrendiği nakledilmiştir.²⁶ Bunun yanında Horasan’da akli nakli ilimler Tefsir, Felsefe, Tasavvuf gibi dersler okumuştur.²⁷

Hakîm et-Tirmizî, tasavvuf konularındaki bazı fikirlerinden dolayı eleştirilmiş ve neticede Tirmiz’den çıkarılmıştır. Evliyaların resullerden üstte olduğunu söylemek, insanların bilemeyeceği ve anlayamayacağı üslupta Allah sevgisinden bahsetmek, yazdığı eserlerde mevzu hadisleri zikretmek, bidat çıkarmakla itham edilen Hakîm et-Tirmizî, bunların iftira olduğunu ifade etmiştir.²⁸

1.2.3. Yaşadığı Dönemde Siyasi ve Sosyal Durum

Hakîm et-Tirmizî, tasavvuf, ahlâk, kelâm, hadis, tefsir, mezhepler tarihi ve dil bilimleri gibi çok farklı ilim sahalarında, halk tarafından ilgi ile karşılanan eserler kaleme almıştır. Bazı insanlar tarafından bu durum onun kıskanılmasına, sözleri çarpıtılarak yanlış yorumlar ile suçlanmasına ve asılsız iftiralara uğramasına da sebep olmuştur. Art niyetli insanlar tarafından aşk konusuna değindiği, halkı olumsuz etkilediği, bidatçılık yaptığı,

²⁴ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 22.

²⁵ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 22.

²⁶ Abdülfettah Abdullah Bereke, “Hakîm et-Tirmizî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15/196.

²⁷ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 8.

²⁸ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 19.

peygamberlik iddiasında bulunduğu gibi iftiralar sebebiyle Belh'in o zamanki yöneticisine serzenişte bulunulmuş, o zamanki yöneticiler bahsi geçen mevzularda söz söylemeyeceği hakkında Hakîm et-Tirmizî'den yazılı bir metin istemişlerdir.²⁹ Hakîm et-Tirmizî'nin çok yönlü bir âlim olması, hadisçiliği hususunda bazı tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bazıları onun hakkında “hafız” “muhaddis” olarak vasıflandırırken bazıları da sert bir şekilde tenkitte bulunmuşlardır.³⁰

1.2.4. Müntesip Olduğu Mezhep

Hakîm et-Tirmizî'nin, hangi mezhebe müntesip olduğuna gelecek olursak, bu bahis hakkında kesin bir söz söylemek mümkün görülmemektedir. Çünkü Hakîm et-Tirmizî'nin yaşadığı çağa bakılırsa ilk dönem âlimlerinin, ilmi yapısı ile daha sonra gelen ulemânın ilmi ve fikri yapısında farklılıklar bulunmaktadır.³¹ İlk devir âlimlerinde günümüzde olduğu gibi kesin fikir ayrılıkları söz konusu olmadığı için net olarak “*şu mezhebe dâhildir*” demek doğru değildir. Tabakât kitaplarında Şâfiî ya da Hanefî âlimleri arasında olduğu zikredilmiştir. İbn Arabî (ö. 638/1240) ise Hakîm et-Tirmizî'nin Hanefî olduğunu belirtmiştir.³² Hakîm et-Tirmizî kendisinden sonra gelen sûfiler üzerinde etkili olmuş, onun görüşlerini benimseyip takip edenler “Hakîmiyye” diye zikredilmiştir. Ebu Bekir b. Verrak ile Hasan b. Ali el-Cevzecani zikredilen bu yolun öncü şahsiyetlerindendir. Tirmizî aynı zamanda Hucvirî'nin gönlünü fetheden ve İbn Arabî'nin de hayran olduğu birisidir.³³

1.2.5. Hocaları

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Hakîm et-Tirmizî birçok hoca ile karşılaşmış, onlardan ders almış ve hadis dinlemiştir. O, Horasan ve Irak'ta babasından, Kuteybe b. Said ve başkalarından hadis öğrenmiştir. Hocalarının sayısı yüzden fazladır.³⁴ Kendisine bağlı mürit ve talebeleri olmuştur. Hadis alanındaki hocalarından bazıları şunlardır:

²⁹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 18; Bereke, “Hakîm et-Tirmizî”, 15: 197.

³⁰ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 33.

³¹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 23.

³² Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 22; Çift, “Hatmu'l-Evliyâ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî”, 6/15: 355.

³³ Bereke, “Hakîm et-Tirmizî”, 15: 198; Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 23.

³⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 12-13.

1- Babası Ali b. el-Hasan et-Tirmizî (ö.?): Ali b. el-Hasan et-Tirmizî, Şeddâd b. Hakîm ve Abdullah b. Sâlih'ten hadis rivayet etmiş, ondan da Muhammed b. Mahled rivâyetlerde bulunmuştur.³⁵

2- Kuteybe b. Sâid (ö.240/855): Horasan muhaddisi olup Mâlik b. Enes (ö.179/795), Leys b. Sa'd (ö.175/791), İbn Lehî'a (ö.174/790), Şüreyk ve benzerlerinden rivayet etmiştir. Kuteybe b. Sâid'in hadis âlimlerince "sika", "sadûk" ve "me'mûn" olduğu ifade edilmiştir.³⁶

3- Hasan b. Ömer b. Şakîk el-Belhî (ö. 232/846): Buharî "sadûk" olduğunu belirtir. İbn Hacer, Yezîd b. Zürey' (ö. 182/797), Mu'temir b. Süleyman (ö. 197/803) ve Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797)'ten nakilde bulunmuş, ondan ise Buharî, Ahmed b. Nasr en-Neysaburi, Ebû Zur'a, Ebu Hatim, Ebu Ya'lâ (ö. 307/919) hadis rivayet etmiştir.³⁷

Çeşitli ilim ve kültür sahibi olan Hakîm et-Tirmizî'nin ilmi derinliği ile asrının âlimlerini ve daha sonraki birçok insanı etkilemiştir. O tam anlamıyla kelamcı, usulcû, muhaddis ve fakih sayılmaktadır. Saydığımız ve zikretmediğimiz diğer hocaları da göz önünde bulundurursak Hakîm et-Tirmizî'nin tasavvuf ehli içerisinde hadisçiliğinin ön plana çıktığını, diğer bir ifadeyle muhaddis-sûfî olduğunu söyleyebiliriz.³⁸

1.2.6. Talebeleri

Kendisinden hadis nakleden bazı talebeleri şunlardır: Ebu'l-Hasan Ali b. Kerd el-Akbarî (ö.?)³⁹, Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Ya'kûb en-Nîsâbûrî (ö. ?)⁴⁰, Ahmed b. İsâ el-Cüzcânî, Yahya b. Mansûr el-Kadî (ö. 350/964)⁴¹, Ebû Ali en-Nîsâbûrî (ö. ?)⁴², el-Hasan b. Ali el-Cürcânî'dir.⁴³

Hakîm et-Tirmizî'nin, pek çok hocadan ders almış ve hadis dinlemiş olmasına rağmen, kendisinden hadis rivâyetinde bulunan talebeleri oldukça azdır.

³⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, (thk. Ali Ebû Zeyd), Beyrut. ts. 13: 440.

³⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 24.

³⁷ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 24.

³⁸ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 13; Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 27.

³⁹ İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, Kahire ts. 5: 308.

⁴⁰ İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 5: 308

⁴¹ İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 5: 308

⁴² İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 5: 308

⁴³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 13: 353.

1.2.7. Eserleri

Muhammed İbrahim el-Ceyuşî, Hakîm et-Tirmizî'nin eserleri hakkında bir çalışma yapmış ve ona ait beş adet hadis eseri olduğu sonucuna varmıştır. Bu eserler şunlardır: *Kitâbu'l-emsâl mine'l-kiâb ve's-sünne*, Tirmizî, *Buduvvu şe'n*, 331. *ale'l-muattıla*, *el-Fark beyne'l-âyât ve'l-kerâmât*, *Kitâbu'l-menhiyyât*, *Nevâdiru'l-usûl*'dür.⁴⁴

Muhammed İbrahim'e göre, Hakîm et-Tirmizî'nin son eseri hariç hadis sahasındaki diğer eserleri Buharî, Müslim ve diğerlerinin ortaya koyduğu hadis kitaplarına benzemez. Çünkü amaçları farklıdır. Hakîm et-Tirmizî belirli bir konuyla ilgilenmeye ve o konu hakkındaki hadisleri araştırma çabasına girer. Daha sonra fikrini desteklemek için konu ile ilgili hadisleri toplar. Ancak söz konusu meselede hadis ile ilgili herhangi bir izah veya şerhte bulunmaz.⁴⁵ Bir hadis şerhi olan *Nevâdiru'l-usûl* adlı eserinde hadislerin manalarını açıklamakla beraber, genellikle tasavvuf anlayışı ortaya konulmaktadır.⁴⁶

Müellifin, *Kitâbu'l-Menhiyyât*'taki metodu ise farklıdır. Eserin adından da anlaşılacağı üzere, nehiy hadislerini içeren bir eserdir. Bu eserde hadisler senetsiz olarak nakledilmiştir. Hakîm et-Tirmizî hadisleri metin halinde nakleder, hadislerin şerhini yapar, nehiylerin sebeplerini ortaya koyar, nehiy ifade eden bu amellerin işlenmesi durumunda elde edilecek zararlardan bahseder.⁴⁷

Hiz. Peygamber emir ve nehiy içeriği bulunan birçok hadis buyurmuştur. Peygamberimiz her zaman bu hadislerin hikmetlerini uzun uzun açıklamadığından dolayı sebep ve hikmetlerini araştırıp insanlara beyan etme görevi daha çok âlimlere düşmektedir. Hakîm et-Tirmizî'nin *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ı, nehiy hadislerinin illetlerini anlamaya çalışan müstakil eserlerden biridir.⁴⁸

Eserde Hiz. Peygamber'in yapılmamasını istediği ya da tavsiye de bulunduğu konularda bu nehiyleri gerekli kılan altta yatan bir gerekçe olduğu savunulmaktadır. Ayrıca bahsedilen bu gerekçelerin farklı farklı olduğundan dolayı nehiylerin de hüküm olarak aynı

⁴⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 29-30.

⁴⁵ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 30.

⁴⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 31.

⁴⁷ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 30. *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ın tanıtımı için bkz. Bereke, "Hakîm et-Tirmizî", 15:198.

⁴⁸ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 39.

olamayacağı ifade edilmektedir. Hakîm et-Tirmizî'ye göre bazı mevzular haram olduğu, bazı konular ahlaki olarak uygun olmadığı için yasaklanmıştır.

Bir hadis şerhi olan *Kitâbu'l-Menhiyyât* ta hocaları vasıtasıyla senet zincirini verdiği 170 hadis bulunmaktadır. Müellif 170 adet nehiy ile ilgili hadisin illet ve hikmetleri tespit etmeye çalışmıştır. Bu hadislerin şerhini yaparken hem senetli hem de senetsiz pek çok merfu ve mevkuf hadis de nakletmiştir.

Hakîm et-Tirmizî'nin tespit ettiği illetler usûl-i fıkıhtaki gibi kıyas illeti değildir. Onun kullandığı illet “sebeb” veya “hikmet” anlamındadır. Müellif, yaptığı yorumlarda naklî delilleri aklî deliller ile ilişkilendirmiş ve bunu kaynak olarak kullanarak kendi düşüncelerini ortaya koymuş olduğu görülmektedir. Belki bazı hadislerde kesin bir fıkhi netice ortaya koymuyorsa da bu tespitler hadislerin anlaşılması ve yorumlanması açısından değerlidir. Diğer eserlerine karşı *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ta tasavvûfî anlayışı değil, fıkıhçı kimliği ağır basmaktadır.⁴⁹

Kitâbu'l-Menhiyyât'ın bazı teknik özellikleri şunlardır:

a) *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ın başında kısa bir mukaddime bulunmaktadır. Burada kendisine fiilen icabet etmenin Hz. Peygamber'e itaat etme anlamına geldiğini, bunu da “Resul size neyi verdiyse onu alın, sizi nelerden nehyetti ise ondan kaçının”⁵⁰ ayeti ile desteklemektedir. Yine nehyin te'dibî (eğitici) ve tahrîmî (haram kılan) diye ikiye ayrıldığını ve bu ayrıma psikolojik açıdan dikkat edilmesi gerektiğini anlatmaktadır.

b) Hakîm et-Tirmizî diğer eserlerinde olduğu gibi *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ta da hadislerin izahında ayetlerden oldukça faydalanmıştır.⁵¹ Kur'an ve Sünnet bütünlüğü açısından bu durum kayda değer bir yaklaşımdır.

c) Eserde birçok terimin açıklaması yapılmış, bu durum da hadis sahasında terimleşme sürecine katkıda bulunmuştur. Bununla beraber hadislerde geçen bazı garîb kelimelerin açıklamasına yer verilmiştir.⁵²

⁴⁹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 40.

⁵⁰ el-Haşr 59/7.

⁵¹ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 25, 33, 49, 58, 59, 82, 90, 94, 99, 103, 105, 116, 117, 122.

⁵² Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 46, 87, 122, 236.

d) Hakîm et-Tirmizî *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ta iki yerde Tevrat'tan kıssalar aktarmıştır.⁵³

e) Âlimlerin çalışması neticesinde eserde 13 zayıf,⁵⁴ ve 5 mevzu⁵⁵ hadise rastlanmaktadır. *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ta zayıf grubundaki hadislerin az olması, muhtemelen hadislerin ahkâm ile ilgili olmalarından kaynaklanmıştır. Eserde daha çok sahih ve hasen hadislerin oranının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

g) Şerh etmek için senetsiz kaydettiği 170 hadisin dışında eserde doğrudan ... روي عن سığasıyla Resulullah'tan ve ashaptan rivayet edilen birçok nakil bulunmaktadır.⁵⁶

h) 170 hadis ise ... نهی عن سığasıyla kaydedilmiştir. Bu hadisler Resulullah'ın bizzat “yapmayınız” şeklinde nehyini ifade ederken; bazılarında “Resulullah yapmaktan nehyetti” şeklinde nakledilmiştir. İsnatlı rivayetlerin hepsinde حدثنا سığasını kullanmıştır.⁵⁷

ı) Hadislerin illetlerini tespit etmek için “illet” kelimesinin yanında “فهذا”⁵⁸ “لأنه”⁵⁹ gibi ifadeler kullanılmakta ya da herhangi bir kelime kullanılmadan illetin izahı yapılmaktadır.

i) Hadisler yorumlanırken özellikle hadisler arası çelişiklik durumunda fakihlerin bu çelişikliği gidermek için kullandıkları te'vil kelimesinin de kullanılması önemli bir husustur.⁶¹

Müellifin bundan başka da değişik alanlarda eserleri mevcut olup bunların başlıcalarının isimleri şunlardır: *Hatmü'l-evliyâ*, *Hakikatü'l-âdemiyyîn*, *el-Furûk ve men'ût- terâdüf*, *İlelü's-şerîa* (İlelü'l-ubûdiyyeh), *Kitâbü'l-ekyâs ve'l-muğterîn*, *Nevâdirü'- usûl fî marifeti akbâri'r-resûl*, *Şerhü's-salâti ve makâsidihâ*, *Kitâbü'l-hâc ve esrârihâ*,

⁵³ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 115, 157.

⁵⁴ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 30, 45, 46, 48, 86 95, 107, 147, 148, 246, 250, 252.

⁵⁵ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 150, 212, 240, 247, 248.

⁵⁶ Örnek için bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 20, 110, 111, 124, 125, 185, 201, 202, 203, 207, 212, 224, 240.

⁵⁷ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 20, 110, 111, 124, 125, 185, 201, 202, 203, 207, 212, 224, 240.

⁵⁸ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 94, 124, 146, 163, 165, 167, 171, 174.

⁵⁹ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 185, 192.

⁶⁰ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 147, 210, 221, 247.

⁶¹ Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 33, 108, 133, 169, 214.

*Kitâbü'l-akl ve'hevâ, Kitâbü-beyâni'l-ilim, Budûnü-şe'n, Kitâbü'l-hukûk, eş-Şifâ ve'l-ılel, Keyfiyyetü'salâh ve Kitâbü'r-red ale'r-rafidıyyeh'tir.*⁶²

İlmi şahsiyeti de göz önünde bulundurularak anlaşılacağı üzere, Hakîm et-Tirmizî çoğu eserini tasavvuf amaçlı yazmıştır. Ancak aklî ve naklî ilimlerden de faydalanarak yeri geldikçe sık sık ayet ve hadislerden de yararlanmıştır. Yine yazmış olduğu eserlere bakıldığında amaç tahdis değil, bahsi geçen konulardaki hadisleri kaynak göstererek bu konudaki görüşlerini dile getirmektir.

⁶² Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 13-14; Bereke, “Hakîm et-Tirmizî”, 15:198.

II. BÖLÜM

2. KİTÂBU'L-MENHİYYÂT'TA AHKÂM HADİSLER ve HAKÎM ET-TİRMİZÎ'NİN DEĞERLENDİRMELERİ

Hakîm et-Tirmizî *Kitâbu'l-Menhiyyât* adlı eserinde ibâdât,⁶³ muâmelât,⁶⁴ ukûbât,⁶⁵ münâkehât ve tasavvufî konularda şer'i delil mahiyetinde birçok hadis zikretmiştir. Hakîm et-Tirmizî, bu hadislerin illetinden bahsederken, konunun sebep ve hikmetlerini aklî ve naklî deliller ışığında değerlendirmiş, aynı zamanda tasavvufî bilgiler barındıran bir üslupla fikhî yorumlarda bulunmuştur. Tirmizî'nin şerh ettiği hadislerde fıkıhçı yönü ağır basmaktadır.⁶⁶ Bu bölümde eserdeki fikhî birer delil sayılacak hadisleri müellifin yorumları ile ele alıp konuyu mezhepler bağlamında delillendirmeye çalışacağız. Bunu yaparken hadisleri fikhî alt başlıkları altında toplayarak sınıflandırmaya ve mezheplerden özellikle Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin görüşlerinden faydalanmaya çalışacağız. Bunun yanında tasavvuf, inanç, ahlak konuları ile alakalı hadisleri ve Hakîm et-Tirmizî'nin bu konulardaki açıklamalarını da zikrederek müellifin bu özelliğinin görülmesini sağlamakla beraber muhtelif konulardan fıkıh alanına dahil olmayan hadisler, işin erbabına bırakılarak değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

2.1. İBÂDÂT

2.1.1 Setr-i Avret

Avret, bakılması haram olup örtülmesi farz olan uzuvlar veya insan bedeninde başkalarının gözlerin görmesi halinde uygun sayılmayan veya günah hükmündeki yerlere denir. Avret; gâlıza ve hafife olmak üzere iki kısımdır. Gâlıza insanın önü ile arkası

⁶³ Fıkıh ilminde ibadetler ile ilgili bölümü ifade eden başlıktır.

⁶⁴ İslâm fikhının temel bahislerden biri olan muamelât terimi, ibadetlerin haricinde insan oğlunun birbirleriyle münasebetlerini ele alan fikhın bir sahasıdır.

⁶⁵ Ceza anlamında ukubet kelimesinin çoğuludur. İslâm fikhında Allah'ın emirleri doğrultusunda belirlenmiş veya İslam hukuku temsilcilerinin kanaatine kalmış tüm cezaları ve ibâdât ile muâmelâtla birlikte fûrû-i fikhın özü olan üç kısımdan birisinin karşılığı olan terimdir.

⁶⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebepleri ve Hikmetlerine Dair*, 40.

olurken, hafife, bunların haricinde kalan avret mahallidir. Setr-i avret, vücutta bulunan ve avret mahalli hükmündeki bölgelerin üstünü kapatmak anlamındadır.⁶⁷

Avret ifadesi Kur'ân-ı Kerîm'de terim anlamıyla iki defa geçmiş⁶⁸ fakat avret mahallerinin nereden neresi olduğu ve sınırlılıklarının ne olduğundan bahsedilmemiştir. Kur'an'da geçen “sev'e”⁶⁹ ifadesi ise akla gelebilecek en basit anlamda avreti yani insanların cinsel organını işaret etmektedir. Bu terimin Kur'ân-ı Kerîm'de “sev'e” olarak zikredilmesi, cinsel organların mantıken ve fitraten kapalı olması ve göz önünde olmaması gerekliliğindendir ki bu avret mahali galîz avret diye adlandırılmıştır. Avret-i galizanın dışında kalan yerler hakkında nerelerin avret sayıldığı bahsi daha çok hadislerle belirlenmiş olmaktadır.⁷⁰

Hanefî mezhebinde erkeğin avret mahalli göbekleri hizasının altından dizlerinin alt kısmına kadar tekabül eden bölgedir. Hanefiler'e göre erkeğin göbeği avretten sayılmazken, diz kapakları avret bölgesi olarak kabul edilir. Kadınlara göre avret mahalli eller, ayaklar ve yüz haricindeki bedenlerinin tamamıdır. Kadınlar, namaz kılarken yüzlerini örtmediği gibi gündelik yaşantılarında da ayaklarını ve ellerini örtmek zorunda değildir.⁷¹ Diğer mezhepler Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre göbek avret sayılırken diz kapakları avret yani örtülmesi gereken bölge olarak kabul edilmez.⁷² Cariyelerin avret yeri ise erkekler gibi göbek hizasından diz kapağının alt kısmına tekabül eden yerler ve sırtlarının yanında karın kısımlarıdır.⁷³

Mâlikî mezhebinde insanların bakabilecekleri avret yeri ile namazdaki avret mahallinin farklı olduğu görülmektedir. Erkeklerle ithafen görmesinin caiz olmadığı avret mahalli göbeği ile diz kapağının arasında kalan kısımdır. Kadınların ise nâmahrem erkeklerin yanında avret mahalleri, yüzü ve eli haricinde bedeninin tamamıdır. Nâmahrem olmayan erkeklerin yanında ise kadının avret mahalli, yüzünün etrafı dahil yüzü, boynu

⁶⁷ Abdullah b. Mahmut b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr* (Beyrut: Dârü'l Marife, 2015), 1: 46.

⁶⁸ Nûr 24/31, 58.

⁶⁹ A'râf 7/20, 22, 26, 27; Tâhâ 20/121; Mâide 5/31.

⁷⁰ Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:229.

⁷¹ Merginânî, “*el- Hidâye şerhü bidâyetü'l-mübtedî*”, 1:172-173; Vehbe Zuhaylî. *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, Dimeşk: Darü'l Fikir, 2.Basım, (1985), 1: 584; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:229.

⁷² Merginânî, *el-Hidâye*, 1:172-173; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:229.

⁷³ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 1: 584; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 109.

(kafa, ayaklar ve eller) haricindeki bedeninin tamamıdır. Etraf, baş, boyun, iki el ile iki ayaktır.⁷⁴

Namazda erkekler için avret yeri sadece cinsel organ ve arka avret mahali olan bölgedir. Yani uyluk bölgesi kapalı olmadan namazı eda etmiş kimse ve kasık bölgesi örtülü olmadan namazı eda eden kimse, kılmış oldukları o namazı vakitleri çıkmadan iade etmek zorundadırlar. Mâlikî mezhebinde uyluk bölgesi avretten sayılmazken ön ve arka organlar avretten sayılır.⁷⁵ Kadınlarda ise namazda avretten sayılan bölgeler baş ve etrafı, eller, ayaklar ve bağır haricinde kalan tüm vücuttur. Bağırın arkasında kalan ve bağırın olduğu hizadaki sırt bölümü de tıpkı bağırın hükmündedir. Göğüs kısmından, başın çevresinden bir kısım açıkta kalırsa ya da açılırsa bu açılan kısım ayağın üstü bile olursa yukarıda zikredilen gibi o namazı vakti geçmeden evvel tekrar iade etmek zorundadır.⁷⁶ Cumhur ulema, kadınlarda namaz kılarken başörtüsü ve vücudu boydan örten bir tane elbisenin yeterli olacağı konusunda aynı görüştedirler. Yine cumhurun görüşü, evde hizmet etmekle görevli cariye, ayağının ve başının kapalı olmadan kıldıkları namazların makbul olduğu yönündedir.⁷⁷

Şâfiî mezhebine göre erkeğin avret mahalli yakını olmayan erkeklerin yanında, namaz kılarken, tavaf yaparken ve nâmahrem olan kadınlar yanında göbek ve dizlerinin arası olan bölgedir. Diz kapağı ve göbeği, sahih olan görüşe göre avret olarak kabul edilmez.⁷⁸ Hünsaların (erdişilerin) ve esir olmayan kadınların avret mahalli elleri ile yüzleri haricinde kalan tüm vücududur. Ellerin sınırı parmak uçlarından bileklere kadar olan kısımdır. En sahih sayılan düşünce erkeğin avret mahalli ile cariye, ayağının ve başının kapalı olmadan kıldıkları namazların makbul olduğu yönündedir.⁷⁹

Hanbelî mezhebine göre erkeğin avret mahalli, diz kapağından göbeğine kadar olan bölgedir. Mezhebin dayanağı Hanefî ile Şâfiîler'in dayandığı hadislerdir. Bunlarda da diz

⁷⁴ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed İbn Rüşt, *el-Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* (b.y.:Dârü'l-Marife, 1982), 1: 114-115; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 1: 588.

⁷⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 1: 587.

⁷⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 1: 587.

⁷⁷ İbn Rüşt, *el-Bidâye*, 1: 116.

⁷⁸ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn ve Şâfi umdetü'l-müftîn*, 105; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 1: 588.

⁷⁹ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 105; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 1: 588-589.

kapakları ile göbek avret yeri değildir. Kişinin تنها ve yalnız da olsa avretini örtmesi farzdır. Buluş çağına ermiş ve esir konumunda olmayan kadının avret mahalli hakkında tercih edilen düşünce elleri ve yüzü haricinde tüm vücudundan ibarettir. Cariyeler ile erkeklerin avret mahalli arasında bir fark yoktur.⁸⁰

Hakîm et-Tirmizî Kitâbu'l-Menhiyyât'ta konuyla ilgili: Resulullah, "Kişiyi giydiği kumaşın bir parçası avret yeri üzerinde bulunmaksızın (ihtibâ)⁸¹ tek bir kumaş ile örtünmekten nehyetti"⁸² hadisine değinmiştir.

Tirmizî, hadisle ilgili Resulullah, kişinin *ihtiba* denilen kumaşı üzerine sardığı (giydiği) zaman avret yerinin açık kalacağından dolayı bunu yasakladığını savunmaktadır. O zamanlar tek bir kumaş giyinildiğinde şahsın avret yeri açık kalıyordu, çünkü onlar îzâr (iç elbise) giymiyor ve insanlar oturduğu zaman avret yerleri görünüyordu.⁸³ Dolayısıyla Tirmizî, avret mahalinin açılmasının haramlığı konusuna dikkat çekmiş, kişi avret mahalini açacak bir elbise giydiğinde iç çamaşırı bulunmadığında edep yerlerinin açığa çıkacağını belirtmiştir. Bu konuda Tirmizî'nin düşünceleri, mezheplerin görüşleriyle örtüşmektedir. Kanaatimizce de müslüman, iç çamaşırı giymediği zaman tek bir kumaşla bedenini örttüğünde edep yerlerinin görülme ihtimali olduğu için fikhî açıdan bu tür kıyafetleri giymemek daha doğru olacaktır.

Benzer olarak Tirmizî, Hz. Peygamber'in "Kişiyi tek elbise *ıştimâl* giymekten nehyetti."⁸⁴ hadisini eserde zikretmiştir. *İştîmâl*, bir elbiseye sarınıp onu sağ ve sol omuzun birinin üzerine koymaktır. Tirmizî başka bir hadiste: Hz. Peygamber "*İştîmâlû's-*

⁸⁰ Şerefüddîn el Haccavî el-Makdisî, *el-İknâ fî fikh'ul -Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Dârü'l- Marife, ts.),1:87-88; Zuhaylî, *el-Fıkh'u'l-İslâmî ve Edilletühü*, 1: 592-593.

⁸¹ İhtibâ: Oturan bir kişinin elbisesine sarılması, bu esnada avret yerini örten başka iç çamaşırının olmaması. Bkz. Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 25.

⁸² Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b İbrahim el Mugîre'tül-Cufiyyi Buhârî. *Câmi'us-Sahih*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir.9 Cilt. b.y., Darü'l-Tûku'l-Necât, 1311. "Savm", 66; "Buyû", 62; Ebu'l Hasen Müslim b. el- Haccac el- Neysaburî Müslim, *Sahih-i Müslim*. thk. Ebu Kuteybe. Riyad: Darü't Tîbe, h.1426, "Libâs", 70-73; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. *Kitabü's-Sünen*. thk. Mumammed Avvame.7. Cilt. Beyrut: Müessesesi Dünyan, 1998, "Savm", 49; Tirmizî, Muhammed b. İsa *el- Câmiu'l Kebîr*. thk. Beşar Avvâl Maruf. Beyrut: Darü'l Garbi'l İslami, 1.Basım, 1996, "Libâs", 24; Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb. *Sahih sünen-i nesâî*. Telif: Muhammed Nasuriddin Elbanî. 3 Cilt. Riyad: 1998, "Zînet", 125-126; İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb Ernût (y.y.: Müessesesi Risale, I-V, ts.), "Libâs", 3.

⁸³ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 25.

⁸⁴ Buhârî, "Libâs", 21; Mâlik b. Enes, *el- Muvatta*. thk. Muhammed Mustafa el- Azamî. 8. Cilt. Zayid b. Abudabî Sultan Müessesesi, 2004, Libâs, 17.

summadan nehyetti.”⁸⁵ şeklinde bahsetmektedir. Tirmizî, buradaki nehiyler hakkında illetlerinin aynı olduğunu savunmaktadır. Summa, tek elbiseye bürünmek, sonra göğsünün yanından sağ elini çıkarmaktır. Bu elbisede de avret yeri açılabilirdiğinden nehyedilmiştir.⁸⁶ Bu hadislerle ilgili Tirmizî’nin açıklamalarına baktığımızda nehiylerin sebebini avret mahalinin açılma ihtimaline bağladığı görülmektedir. Kanaatimizce bu tür kıyafetler bir önceki hadiste belirtildiği gibi fikhî açıdan olumsuz sonuç doğurabilecektir.

Tirmizî, kitaptaki başka bir hadiste: Resulullah, “İzârsız hamama girmekten nehyetti.”⁸⁷ Tirmizî’ye göre bu nehiy de avretten dolayıdır. Çünkü müslümanın avretine bakmak haramdır. Allah, Hz. Âdem ve Havva’nın avretlerini örtmüştür. “...*Birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için...*”⁸⁸ Birbirine kapalı olan yer avrettir. Allah, Âdem’in zürriyetine de örtüyü emretmiştir. İzârsız hamama girdiğinde günahkâr olur. Kendisi ile birlikte başkasının bulunmaması durumunda ise, günahkâr olmaz; ancak edebi terk etmiş olur.⁸⁹ Tirmizî’nin yorumlarına baktığımızda hadisteki nehyi Kur’ân’dan bir ayeti kaynak alarak şerh etmiş olduğu görülmektedir. İzârsız hamama girmenin günah olması hakkında illetin, başka insanların yanında avret mahallinin açılmasına bağlaması da genel olarak mezheplerin görüşleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Tirmizî, kadının hamama gitmesi konusunda Resulullah: “Kadının hamama girmesini yasakladı.”⁹⁰ şeklindeki hadisi zikretmiştir. Tirmizî’ye göre kadın baştan ayağa kadar avrettir. Kadının hamama gitmesinin nehyi yine setr-i avret meselesinden dolayıdır. Tirmizî: “Kadının hasta olması dışında hamama gitmemesinin uygun olduğunu” belirtmektedir.⁹¹ Müellif, nehyin sebebini kadınların avret mahallinin bedenlerinin çoğunu kaplamasına dolayısıyla hamam gibi bir ortamda da bedeni örtmenin mümkün olamayacağına bağlamaktadır. Ve kadının hamama gitmesinin hastalık gibi bir zaruret söz konusu olduğunda uygun olabileceğini savunmaktadır. Kanaatimizce kadın haram olan yerlerini göstermemek şartıyla, ortamda sadece kadınlar varsa bu durumda haramdan söz

⁸⁵ Buhârî, “Salât”, 10; “Mevâkit”, 30; “Libâs”, 20; Tirmizî, “Libâs”, 24; Nesâî, “Zînet”, 106; İbn Mâce, “Libâs”, 3.

⁸⁶ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 25-26.

⁸⁷ Tirmizî, “Edeb”, 43; Nesâî, “Gusul”, 2; İbn Mâce, “Edeb”, 38.

⁸⁸ A’râf, 7/20.

⁸⁹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 159.

⁹⁰ Ebû Dâvûd, “Hammam”, 2; Tirmizî, “Edeb”, 43; İbn Mâce, “Edeb”, 38.

⁹¹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 159-160.

edilemez. Çünkü günümüz imkanları düşünüldüğünde kişilere özel soyunma ve yıkanma odaları olan bir hamam için kadınların, kadınlar hamamına haram yerlerini göstermeden de gidebileceklerini söyleyebiliriz.

Tirmizî avret mahallinin görülmesiyle ilgili şu hadisi kullanmıştır: Resulullah, “Erkeğin erkeğin avretine; kadının kadının avretine bakmasını nehyetti.”⁹² Tirmizî’ye göre, insan vücudundaki bu yerler avret mahallidir, Allah onları örtmüştür. Allah Teâlâ “*Ey Âdemoğlu, size ayıp bölgelerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık...*”⁹³ buyurmuştur. Avrete bakıldığında Allah’ın örtmek için emrettiği şeye bakılmış ve onun örtüsü parçalanmış olur.⁹⁴ Tirmizî hadisteki nehyi konuyla ilgili bir ayetle destekleyerek açıklamada bulunmuştur.

Tirmizî, başka bir rivayette: Resulullah, “Gece ve gündüz çıplak olmaktan nehyetti.”⁹⁵ hadisini nakletmiştir. Tirmizî’ye göre bunun manası, soyunmanın açıkta olmasıdır. Kapalı bir evde olursa, orada yıkanabilir. Bir izâr içinde olursa, daha faziletli olur. İzâr yoksa bu konuda günah olmayıp genişlik vardır. Lakin faziletli olanı terk etmiş olur. Açıkta soyunduğunda, bakması helâl olmayan kimselerin ansızın gelmesinden emin olamaz ve onu çıplak olarak görür.⁹⁶ Tirmizî, bu nehyi yabancı birisinin kişinin avret mahallini görmesinin ihtimaline bağladığı görülmektedir.

Tirmizî, aynı konu hakkında: Resulullah, “Kişiyi gece ve gündüz çıplak olmaktan nehyetti.”⁹⁷ şeklindeki hadisi zikretmektedir. Bunun sebebini de câhiliye fiillerinden olmasına bağlamaktadır. Câhiliye insanların hayâlî olmadıklarından dolayı örtünmekle pek ilgilenmediklerini ve başka hadisleri kaynak göstererek Resulullah’ın, şöyle buyurduğunu nakledilmektedir: “Hayâ imandandır”⁹⁸, “Hayânın azlığı küfürdür.”⁹⁹

⁹² Müslim, “Hayz”, 7, 74; Tirmizî, “Edeb”, 38; İbn Mâce, “Tahâret”, 137; İbn Hanbel, 3: 63.

⁹³ A’râf, 7/26.

⁹⁴ Tirmizî, *Kitâbu l-Menhiyyât*, 160.

⁹⁵ Buhârî, “Salât”, 8, Tirmizî, “Edeb”, 42; İbnu’l-Cezvî, “*el-İlelu l-mütenâhiye*”, s. 328.

⁹⁶ Tirmizî, *Kitâbu l-Menhiyyât*, 188.

⁹⁷ Taberânî bunu *el-Mu’cemu l-kebîr*’de (20: 6, hd. no. 4) el-Musavver b. Mahreme’den nakletmiştir. Ayrıca bkz. *el-Câmi’u l-ezher fi hadisi n-nebiyyi l-enver*, 3: 108.

⁹⁸ Buhârî, “İmân”, 16; “Edeb”, 77; Müslim, “İmân”, 57-59; Ebû Dâvûd, “Sünne”, 14; Tirmizî, “Birr”, 56, 80; “İmân”, 7; İbn Mâce, “Mukaddime”, 9; “Zühd”, 17; Mâlik, “Hüsnu’l-hulk”, 10; İbn Hanbel, 2: 56, 147, 392, 501; 5: 269.

⁹⁹ Hakîm et-Tirmizî, bunu *Nevâdiru l-usûl*’de ve Şirâzî, *el-Elkab*’da nakletmiştir. Bkz. *Cem’u l-cevâmi*, 1: 608.

Tirmizî, çıplak olarak dolaşmanın, ilgisizliğin ve hayânın azlığından kaynaklandığını ve nehyin bir sebebinin de çıplak dolaşmaktan dolayı cinlerin kişiyi bir belaya uğratmasından korkulmasına bağlamaktadır.¹⁰⁰ Açıklamaları incelediğimizde Tirmizî'nin nehyi hadislerle şerh ettiği ayrıca insanların zararına dokunabilecek ihtimalleri de zikretmesi onun, fikhî açıdan ilminin, ilgisinin ve kabiliyetinin ne kadar yüksek olduğuna da bir örnek teşkil etmektedir.

Tirmizî'nin zikrettiği hadislere, açıklamalarına ve mezheplerin görüşlerine baktığımızda setr-i avret konusuyla ilgili genel görüşün, insanın namaz kılarken avret mahallini nasıl örtüyor ise namaz kılmadığı vakitlerde yani gündelik yaşantısında da avret bölgesini öyle örtmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kanatimizce en uygun görüş Hanefiler'in, insanlardan uzak bir yerde bulunulsa dahi namaz esnasında olduğu gibi ayrıca namaz kılınmadığı vakitlerde de avret mahallinin açıkta olmamasının farz olarak kabul edildiği görüşüdür.¹⁰¹ Çünkü harama düşme ihtimalinden ne kadar uzak durulursa insanın harama düşmesi de o kadar zorlaşacaktır.

2.1.2. Taharet

Taharet, temizlik anlamına gelen bir terimdir. Fıkıh alanında kullandığımız bu terim hem maddi temizliği hem de manevi temizliği kapsar. Kişi abdestsizlik hali, hayız, nifas ve cünüplükten temizlenmek için abdest aldığı anda hem maddi hem de manevi kirlerinden temizlenir.

Yağan yağmur suyu, deniz, çeşme ve kuyu suları temizdir bunlar abdest için de gusül abdesti için de kullanılabilir. Ağacın sıkılmasıyla çıkan sudan ya da meyveleri sıkarak çıkarılan sular abdest için kullanılamaz ayrıca bu sularla gusül de alınmaz.¹⁰² Hanefiler'e göre yağmur yağdığı anda oluşan sel ile benzerlik taşıyan, berrak olmayan ya da içinde yabancı bir madde barındıran; sabun olsun, safran olsun, süt olsun ancak pis hükmünde sayılmayan malzemelerin suyun içinde olması ile vasıflarından biri değişen bir su ile

¹⁰⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 189.

¹⁰¹ Zuhaylî, "el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü", 1: 579; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:229.

¹⁰² Merginânî, *el-Hidâye*, 1:50.

abdest ve gusül alınabilir. İmam Şâfiî'ye göre suyun renk vasfı değiştiği ve ona topraktan başka bir şey karışarak su denilemeyeceğinden abdest alınmaz.¹⁰³

İçine necaset giren akarsu ile -eğer ona giren necasetten bir iz görülmezse- abdest alınabilir. Necasetin izi, rengi, kokusu veya tadıdır. Akarsu ise kullanılırken yerinde durmayıp giden ve yerine bir başka su gelen su demektir. Bazıları da: “Bir saman çöpünü sürükleyebilecek kadar olan su, akarsudur.”¹⁰⁴ demiştir. Bir tarafına dokunulunca diğer tarafı çalkalanmayan bir büyük göle necaset girerse, necasetin girmediği taraftan abdest alınabilir. Çünkü durum, necasetin o tarafa varamadığını göstermektedir. Gölün büyüklüğünü Ebu Hanife ve Ebu Yusuf, “Gölün bir kenarında yıkanma ile diğer kenarı kıpırdamazsa göl büyüktür” demiştir. İmam Muhammed bunu “abdest alma ile kıpırdamazsa” şeklinde belirtmiştir.¹⁰⁵ Derinlikte ölçü, -sahih olan görüşe göre- havuzdan su avuçlandığı zaman, elin havuzun dibine değmemesi şeklindedir. Yüzeyi yüz arşından (68 m²) küçük olan su ne kadar çok olursa olsun küçük havuz/kuyu sayılır. Böyle bir kuyunun içine kan, idrar gibi sıvı bir pislik veya insan pisliği, kedi, köpek gibi eti yenmeyen, tavuk, kaz, ördek gibi eti yenen hayvanların pisliği karışırsa yahut kuyuya domuz düşerse-domuz ölmeden ve ağzı suya değmeden çıkarılsa bile-kuyunun suyu pislenmiş olur ve suyun tamamen boşaltılması gerekir.¹⁰⁶ Kuyunun suyu devamlı gelmesinden dolayı suyun tamamını boşaltmak mümkün değilse içine düşen şeylere göre sayı değişmekle beraber kuyudan 200 veya 300 kova su çıkarılmakla kuyu hükmen temizlenmiş sayılır.¹⁰⁷

Mâliki mezhebinde necis bir şeyin girdiği ve fakat renk, tat ve kokusundan birisini değiştirmedeği su ister az su ister çok su olsun temizdir. Mezhepte suyun temiz olması bu şekilde bilinmekle beraber az veya çok su net olarak belirtilmemiştir. İmam Mâlik, “Su temizleyicidir. -rengini, ya da tat veya kokusunu bozmadıkça- hiçbir şey onu necis

¹⁰³ Merginânî, *el-Hidâye*, 1:52.

¹⁰⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 1:55.

¹⁰⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 1:56.

¹⁰⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 1:56-57; Lütfi Şentürk ve Seyfettin Yazıcı, *İslam İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 2012), 94.

¹⁰⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1: 18; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 53.

etmez”¹⁰⁸ hadisine dayanarak, içine giren necasetin, herhangi bir vasfını bozmadığı su ile abdest alınabildiği görüşündedir.¹⁰⁹

Şâfiî mezhebinde kulleteyn¹¹⁰ (iki kulle) miktarı kadar olan mutlak suya bir pislik karışırsa o su necis olmaz, abdest alınabilir. Fakat suyun bir özelliği değişirse pis olur. Sudaki değişiklik kendi kendine veya başka bir su ile giderilirse su temiz hale gelir. İki kullenden az olan suya bir pislik karışırsa su necis olur. Necis suya herhangi bir su eklenir de kulleteyn ölçüsüne ulaşır ve özelliğinde bir değişiklik olmazsa temizlenmiş olur. Şâfiî’ler Peygamber Efendimiz’in “Su kulleteyn miktarına ulaşınca necaset taşımaz”¹¹¹ hadisini esas almışlardır. Kulleteyn, en sahih kavle göre Bağdat ritlesi ile ortalama beş yüz ritle (221 litre) ağırlığındadır.¹¹²

Süreyç b. Numan, Ebû Yusuf’un, az akıntısı olan su kaynağı hakkında şöyle dediğini bildirmiştir: “O sudan iki avucunu daldırıp aldığı anda, su iki taraftan taşar ve üstü altından kesilmezse bunda bir sakınca yoktur.” Hz. Peygamber’in “su iki kulle”¹¹³ olunca pislik tutmaz.”¹¹⁴ Hadisini buna göre tevil etmişlerdir. Ebu Yusuf’un hadisi şöyle tevil ettiğini işittim. “Su kaynağından fışkırıp geldiğinde, akıcı olduğu halde iki kulle olursa o kaynaktan abdest alınır. Bunda herhangi bir sakınca yoktur.”¹¹⁵

Hanbelî mezhebinin görüşü de Şâfiîlerin görüşüne benzer olup iki kullenden fazla su çok su hükmünde, iki kullenden az olan sular ise az su hükmündedir, içine necaset düşen ve temiz ve temizleyiciliği değişen su ile temizlik yapılmaz ve abdest alınmaz.¹¹⁶

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Durgun suya bevletmekten nehyetti.”¹¹⁷ hadisini nakletmiştir. Açıklama olarak “Bunların göller ve eni boyu küçük olan arazideki küçük su

¹⁰⁸ Ebû Dâvud, Tirmizî, Ebû Hüreyre (r.a.)’dan; Bu hadisi başka bir ifadeyle İbn-i Mâce de Taharet bahsinde sahife 40’ta kaydetmiştir.

¹⁰⁹ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 1:24; Merginânî, *el-Hidâye*, 1:53.

¹¹⁰ Şâfiî mezhebinde kulleteyn (iki kulle) miktarı kadar olan mutlak su anlamına gelir. Kulleteyn’de, araştırmalar neticesinde en itibar edilen ölçü Bağdat ritlesi (ritli) ile ortalama beş yüz ritle (221 litre) civarındaki ölçüdür.

¹¹¹ Ebû Dâvud, “Tahâret”, 33; Tirmizî, “Tahâret”, 50; Nesaî, “Tahâret”, 44; İbn-i Mâce, “Taharet”, 75.

¹¹² Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, 68; Merginânî, *el-Hidâye*, 1:54.

¹¹³ İmam Şâfiî’ye göre hadisteki kulle yaklaşık 2.5 kırıbaya eşittir. İbn Râhûye’ye göre ise 3 kulle yaklaşık 20 kovaya eşittir. Geniş bilgi için bkz Cengiz Kallek, “Kulle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 26/357.

¹¹⁴ Ebû Dâvud, “Tahâret”, 33; Tirmizî, “Tahâret”, 50; Nesaî, “Tahâret”, 44.

¹¹⁵ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 32.

¹¹⁶ Makdisî, *el-İknâ*, 1:5-8.

birikintileri olduğunu insanların bilemeden gelip buralardan su içmesi veya abdest alma ihtimalinin altını çizmektedir. Tirmizî, bunun için buralara bevletmenin yasaklandığını söylemiştir.”¹¹⁸ Ardından “nehyin eni boyu küçük olan durgun sular ile alakalı olduğunu, bunların kap hükmünde olduğunu ve gölet büyük olursa akan suya benzer, onun hükmüne tabi olur.”¹¹⁹ ifadelerine yer vermiştir. Çünkü Hz. Peygamber durgun olduğu halde deniz suyu hakkında şöyle buyurmuştur. “Onun suyu temiz, ölüsü helaldir.”¹²⁰ Tirmizî’nin nehyi açıklarken kullandığı bilgiler ve yine kaynak olarak başka hadisleri kullanması hadisteki nehyin anlaşılmasında yeteri kadar yardımcı olmaktadır.

Tirmizî, aynı konuda Hz. Peygamber’in “Su mecralarına bevletmekten men etti.”¹²¹ şeklindeki hadisini zikretmiştir. Müellifin açıklamasına göre Medine’nin su kaynakları durgundur. Bu kaynaklardan akan sular, havuzlarda toplanmaktadır. İşte buna benzer yerler nehir gibi çok su hükmünde olmadığından buralara idrar yapmak yasaklanmıştır. Çünkü buralardan insanlar su içer ve abdest alırlar.¹²² Tirmizî’nin ifade ettiği gibi insanların zararına olacak bir işten nehy söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bizim kanaatimizde müellifle aynı olup fikhî açıdan bu ve benzeri sulara idrar yapmak uygun değildir.

Tirmizî, taharetle ilgili: Resulullah “Banyoya bevletmekten nehyetti”¹²³ şeklindeki hadisi rivayet etmiştir. Tirmizî nehyin sebebini açıklarken Hz. Peygamber’in, “Vesvesenin çoğunun bu hareketten dolayı meydana geleceğini.”¹²⁴ ifade ettiği hadisini kaynak olarak kullanmıştır. Tirmizî’ye göre, bu hadisteki nehyin sebebi insanların toprak zemin üzerinde yıkanmasından ve toprağın gübreli vs. olabilme ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Tirmizi nehiyle ilgili: “Üzerine su dökülünce çamur oluyor, içinde idrar vs. olan çamur insan

¹¹⁷ Tirmizî, “Tahâret”, 51; Nesâî, “Tahâret”, 31; İbn Mâce, “Tahâret”, 12; Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman Semerkandî, *Sünen-i Dârimî*, tsh. Mirac Muhammed. (b.y: Kadimî Kütüphane, ts.) Vudû, 45.

¹¹⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 30.

¹¹⁹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 31.

¹²⁰ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 41; Tirmizî, “Tahâret”, 52; Nesaî, “Tahâret”, 46.

¹²¹ Hakîm onu Muaz b. Cebel’den naklederek tashih etmiştir. Muhakkikin kaydettiği kaynakta hadis tespit edilememiştir.

¹²² Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 31-32.

¹²³ Buhârî, “Tefsîr”, 5; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 15; Tirmizî, “Tahâret”, 17.

¹²⁴ Buhârî, “Tefsîr”, 5; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 15; Tirmizî, “Tahâret”, 17.

üzerine değerse vesveseye yol açar” şeklinde açıklamıştır.¹²⁵ Fıkıhta vesvese terimi, ibadetlerle ilgili bir hususun yerine getirilip getirilmediği veya gerektiği gibi yapıp yapılmadığı konusunda veya diğer sorumlulukları yerine getirmede aşırı derecede şüpheye kapılarak aynı uygulamayı defalarca tekrarlama şeklinde kendini gösteren bir tür hastalık durumunu olarak belirtilir.¹²⁶ Kanaatimizce kişinin üstünde pislik sıçraması ve bunu üzerinde taşıması vesveseye davetiye çıkaracak bir durum olduğundan böyle bir fiil fikhî açıdanda uygun değildir.

Tirmizî’nin konuyla ilgili zikrettiği bir başka hadis: “Kişinin def-i hacetini meyveli ağaç altına yapmaktan nehyetti.”¹²⁷ şeklindedir. Tirmizî’nin açıklamalarına bakıldığında böyle bir durumda başkaları için zarar söz konusudur. Bazen o ağaçtan bir meyve düşer pislige bulaşabilir. Birisi pislige düşen meyvelerden yerse kendisine zarar dokunur.¹²⁸ Tirmizî’nin açıklamaları ışığında bizim kanaatimiz de bu eylemin fikhîen uygun olmadığı yönündedir. Çünkü etrafına ve kendisine zarar veren kişi fikhî açıdan sorumludur.

Tirmizî, konuyla ilgili: “Kişinin def-i hacetini nehir kenarına yapmaktan nehyetmiştir.”¹²⁹ şeklinde başka bir rivayeti zikretmiştir. Müellifin, açıklamaları incelendiğinde bu nehyin sebebinin de yukarıda izah edildiği gibi ortada bir zarar söz konusu olduğundan dolayı geldiği anlaşılmaktadır. Zira bir kovaya su koyup abdest almak ve ondan su içmek mümkün olmaz, bu da insanlara eziyettir.¹³⁰ Kanaatimizce bir önceki hadiste zikredilen nehiy ile bu hadisteki nehyin sebebinin aynı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu eylem de fikhî açıdan uygun olmamakla beraber bu eylemi yapan kişi bu işten fikhîen sorumlu olacaktır.

Tirmizî, benzer olarak: “Kişinin insanların geçtiği yerde (tarîk-i âmir) def-i hacetini yapmasını nehyetti”¹³¹ rivayetini zikretmiştir. Müellif, açıklamalarında nehyin sebebinin

¹²⁵ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 29.

¹²⁶ Mustafa Çağrıçı, “Vesvese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43/71.

¹²⁷ İbn Adiy bunu (el- Kâmil fi’ d- duafâ, 5:12) İbn Ömer’den zayıf bir senetle nakletmiştir. *el-Ahâdisu’ d- dâife*, hd. no. 4707; *Zaifu’ l Câmius’ sağır*, hd. no. 6020.

¹²⁸ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 45.

¹²⁹ İbn Adiy bunu (el- Kâmil fi’ d- duafâ, 6:24) İbn Ömer’den zayıf bir senetle nakletmiştir. *el-Ahâdisu’ d- dâife*, hd. no. 4707.

¹³⁰ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 45.

¹³¹ Bununla ilgili nehiy Ebû Hureyre’den rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber “Lanete uğrayanlardan sakının” buyurmuş, bunun üzerine sahabe “Bunlar kimdir?” diye sorunca “İnsanların gelip geçtiği yerde veya onların

insanların zarar görmemesi için koyulan bir yasak olduğunu düşünmekte ve şöyle devam etmektedir: “Tarîk-i âmir, insanların gidip geldiği yoldur. Yolun “âmir” olması ancak müslümanlara zarar ve eziyetin hâsıl olmasından dolayı şart kılınmıştır.”¹³² Böyle yapanlar müslümanlara zarar ve eziyet verdiği için lanetlenmiştir.¹³³ Tirmizî’nin hadislere yaptığı yorumlara baktığımızda belirtilen son üç hadis konuyla bağlantılı olarak tahâret bahsinde değerlendirilebileceği gibi tasavvuf, ahlak, edep başlığı altında da değerlendirilebilir. Neticede İslâm dini bir bütündür, hadisler her iki manayı da kapsamaktadır. Kişinin def-i hacetini meyveli ağaçların altına, su ve yol kenarlarına yapması insanlara eziyet ve zarar verir. Bu burum onların hastalık kapmaya sebep olacağı gibi suların pislenmesi ile ibadetlerinin sıhhatine de zarar verebilir.

Tirmizî, Resulullah: “Kendisi ile faydalanılan kaba bevletmekten nehyetti”¹³⁴ şeklindeki hadisi eserinde zikretmiştir. Bu nehiyle ilgili müellif, hüküm olarak bu eylemin tenzihen mekruh olduğunu haram olmadığını savunmaktadır. Sebep olarak ise içine bevledilen kaptan (su zannedilerek) idrar içilme ihtimalini öne sürmektedir. Dolayısıyla ondan yememek ve içmemek daha uygundur.¹³⁵ Tirmizî, bu durumdaki kaba bevletmenin mekruh olduğunu savunmuştur. Bu hareketi nehyeden açık bir nas bulunmaması ve ortada riskli bir durum söz konusu olduğu için bu durumdaki bir kaba bevletmek kanaatimizce de fikhî açıdan uygun değildir.

2.1.2.1. İstinca-İstibra

Müslümanların ibadetlerinin sahih olması, sağlıklı yaşaması ve temizliği için beden ve çevre temizliğine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu temizliğin çeşitlerinden biri de tuvalet temizliği yani gerek idrar yaptıktan gerekse büyük abdestini bozduktan sonra iyice temizlenmektir.

gölgelen ecekleri yerde tuvaletini yapanlardır.” diye karşılık vermiştir. Bunu Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 14; İbn Hanbel, 2: 372’de nakletmiştir.

¹³² Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 46.

¹³³ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 46.

¹³⁴ Taberânî, benzerini Abdullah b. Yezîd’den nakletmiştir.

¹³⁵ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 148.

Kişinin sağlığı, çevre ve elbise temizliği ibadet hayatı için önemli temizliklerden birisi de “istincâ” kavramıyla ifade edilen büyük abdest temizliğidir. Asıl olan bu temizliğin su ile yapılmasıdır. Su olmadığı zaman insan temizlik ihtiyacını elindeki en uygun materyaller ile yapmalıdır. Temizliği yapacak kimse sol elini kullanmalıdır. Temizlik malzemesi olarak kullanacağı suyu ve suyun dışındaki temizlik araçlarını temizlik için kullanırken israf etmemeli, ancak temizlik fiilini de gerektiği gibi gerçekleştirmelidir. İslâmiyet’in ilk yıllarında bu işlem taş, toprak vs. şeyler ile yapılıyordu. Hatta Şâfiî’lerde ilk önce taşla silinip, daha sonra yıkanılması gerektiği mezhep kitaplarında belirtilir. Fıkıh kaynaklarında ilmi insanlara aktarmak ve ilim öğretmek adına kağıt kullanıldığından dolayı kağıdı istibrâ ve istincâ yaparken kullanılmaması gerektiği söylenmiştir ancak günümüzde kullanılan temizlik malzemesi kağıt ile yazı yazılan kâğıt birbirinden farklı olmakla beraber kağıdın üretimi de daha kolay bir vaziyet almıştır. Dolayısıyla günümüzde tuvalet temizliği için yazı yazmada kullanılan kâğıtlara ihtiyaç duyulmadan rahatlıkla başka malzemelerle ihtiyaç görülebilir. Sonuç olarak insan tuvalette ihtiyacını giderdikten sonra özellikle de büyük abdest ihtiyacından sonraki temizlikte su ile yıkanmanın ardından avret mahallini temiz bir bez parçası ya da tuvalet kâğıdı dediğimiz kâğıtlar ile kurulanmakta fayda vardır.¹³⁶ İstincayı hayvan tersi, kemikleri ve yiyecek maddeleriyle yapmak yukarıda hadislerde geçtiği gibi caiz değildir. Çünkü hayvan tersi ve kemikleri cinlerin yiyecekleridir.¹³⁷

Fıkıhî açıdan tuvaletini yapacak müslüman, insanların gözünün önünden uzaklaşmalı, tuvalet ihtiyacı sırasında konuşmamalı, sağ el ile istinca¹³⁸ yapmamalı ve elini mümkün mertebe zekerine sürmemelidir. Zikredilen bu istinca ve tuvalete girme âdapları genellikle sünnetten öğrenilmiştir. İslam hukuku âlimleri, tuvalet ihtiyacını gören kimsenin kible tarafına yüzünü ve arka tarafını dönmesi hususunda fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir. Hânefi ve Mâlikîler, kırlarda ve açık arazide önün ve arkanın kibleye dönülemeyeceği, kapalı yerlerde ise kibleye dönülebileceğinin caiz olduğu görüşünü benimsemiştir.¹³⁹

¹³⁶ Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:194; Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, 72; Mustafa Hîn vd., *el-Fıkhu’l-Menhecî* (Dimeşk: Dârü’l- Kalem Yayını, 1992), 1:45.

¹³⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 1:139.

¹³⁸ Büyük abdest ihtiyacı giderilmesinin ardından arka ve ön avret mahallinde yapılan büyük tuvalet ve küçük tuvalet temizliğidir.

¹³⁹ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 1: 87.

Fıkıhta insanın, küçük tuvalet ihtiyacını gidermesinin ardından idrarın geldiği kanallarda kalmış olabilecek idrarın dışarı tamamen çıkması amacıyla birazcık bekleme, hareket etme ve idrarın çıkmış olduğu yeri temizleme fiilinin adına “istibrâ” denilmiştir. Bu konu yaratılış fitratından kaynaklı erkekleri daha fazla ilgilendirmektedir. Çünkü insanın mani olamayacağı bir durum olmadığı sürece üzerine idrar bulaşması, insanın abdestine mani olur. Bu da kişinin abdestsiz bir halde Kur’an’a el sürmesi, namaz kılması gibi çoğu ibadetlerinin sahihliğini etkiler. Bu amaçla idrar ihtiyacını gideren kişi bilhassa erkekler, vücutta ya da idrar kanallarında idrar kalmaması için vakit ayırmalı, ıkmak, hareketlerde bulunmak ya da yürümek gibi eylemlerde bulunmalıdır. Ayakta idrar yapıldığı zaman idrardan temizlenmeme ve sızıntı olma riski daha büyüktür.¹⁴⁰ Küçük tuvalet ihtiyacını gidermesinin ardından abdest almayacaksa da vücudu ve avret mahallini iyice temizlemek gerekmektedir. Eğer bahsedilen bu yöntemler uygulanmazsa vücuttan idrar sızabilir bu sebepten dolayı kişinin üzerinde pislik taşıma ihtimali doğacaktır. Bu konuda Hz. Peygamber, idrarın sızıntı ve sıçramasından sakınmak gerektiğini emir buyurmuş, kabirde görülen azabın çoğunun idrardan sakınmama nedeniyle gerçekleşeceğini bizlere haber vermiştir.¹⁴¹

Tirmizî, konuyla ilgili Resulullah: “Kişiyi ayakta bevletmekten nehyetti”¹⁴² hadisini zikretmiştir. Bu nehiy hem necasetten temizlik açısından hem de sağlık açısından önem arz etmektedir. Günümüz tıp bilgileri ışığında ayakta idrar yapıldığında idrarın bir kısmı mesanede kalacağı için idrara bağlı iltihap gibi şikâyetler geliştiği bilinmektedir. Ayrıca ayakta yapılan idrar sonrası erkeğin tenasül uzvunda kalan idrar taharet açısından risk oluşturmaktadır. Eğer üzerine damlayan ya da sıçrayan idrar namaza mâni olacak derecedeysen bu durumda temizlenmeden namaza durması mümkün olmayacaktır.

Hakîm et-Tirmizî, bu nehyi iki illete (sebebe) dayandırmaktadır. Kişi ayakta idrarını yaptığı zaman üzerine sıçramasından emin olamaz. Nitekim “Hz. Peygamber, dolaşarak evine sığındığı gibi bevletmek için sığınacak yer arardı.”¹⁴³ İkinci illet ise ayakta durma dayanmaksızın gerçekleşen bir durumdur. Kişi ayakta durduğu sürece damarlar sıkışır,

¹⁴⁰ Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:194.

¹⁴¹ Buhârî, “Vudû”, 55; İbn Mâce, “Tahâret”, 26.

¹⁴² Tirmizî, “Tahâret”, 8; İbn Mâce, “Tahâret”, 14.

¹⁴³ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 2; Tirmizî, “Tahâret”, 16; İbn-i Mâce, “Tahâret”, 23.

böylece kalp de kasılır. Kalp kasılmaya devam ettiği sürece damarlar da kasılır. İnsan gevşemeyince rahatça idrarını yapamaz, idrarını tutmak istediğinde ise bu da kalbin zorlamasıyla olur. İnsan oturarak idrarını yaparken kalp gevşediği ve kasılma ortadan kalktığı için idrar yolu daha geniş, akıntısı da daha kolay olur.¹⁴⁴ Tirmizî'nin, nehyin sebeplerini açıklarken hem fıkhi birikimini hem de tıp ilminde sahip olduğu bilgileri kullandığı görülmektedir. Kanaatimizce bevletme işi ayakta yapıldığında Tirmizî'nin açıklamalarında olduğu gibi kişinin ibadetlerine ve sağlığına bir zarar ihtimali söz konusu olmaktadır.

Tirmizî, yine taharetle ilgili şu hadisi nakletmiştir Resulullah: “Tezek ve kemikle istinca etmekten men etti.”¹⁴⁵ Bunun sebebi şundandır: Cin taifesi, bir gece Rasûlullah ile karşılaşp, beyat edip müslüman oldular. Onlardan birisi yiyecek istedi. Efendimiz de onlara kemik ve tezek verdi, kemik ve tezek yiyecek haline geldi. Bu şeyler onların azığıydı. Alkame, Abdullah'tan Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Kemik ve tezekle istinca etmeyiniz. Çünkü onlar kardeşleriniz cinlerin azığıdır.”¹⁴⁶

Tirmizî, İbn Abbas ve İbn Mes'ud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Resulullah, kemik ve tezeği cinlerin azığı yapmıştır, onlar bunlardan buldukları her şeyi et ve hurma olarak görürler”¹⁴⁷ buyurmuştur.¹⁴⁸ Müslümanın bu gibi gözle görülmeyen konularda itimat edeceği kaynaklar Kur'ân ve hadislerdir. Dolayısıyla Tirmizî'nin yorumlarını göz önünde bulundurarak bu hadisler ışığında kemik ve tezeği taharet için kullanmamak gerekmektedir.

Tirmizî, istinca bahsinde: Resulullah, “Bir kere istinca edilen toprakla istinca etmekten nehyetti”¹⁴⁹ şeklindeki hadisi kullanmıştır. Böyle toprak kuru pislikten hali olmaz, dolayısıyla temiz değildir. İstinca edilmeyen temiz toprakla temizlik yapılmalıdır. Toprak yapısı gereği pisliği içine çeker. Dolayısıyla Tirmizî'nin açıklamalarının ışığında kirli toprakla taharet yapmak fıkhen doğru bir davranış olmayacaktır.

¹⁴⁴ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 38-39.

¹⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 4,20; Tirmizî, “Tahâret”, 12,14; İbn-i Mâce, “Ruhûn”,16; Dârimî; “Taharet”, 12.

¹⁴⁶ Tirmizî, “Tefsir”, 3; İbn Hanbel, 1: 436, 458.

¹⁴⁷ İbn Hanbel, 1: 459; 8.

¹⁴⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 40.

¹⁴⁹ Buhârî, “Vudû”, 21; Tirmizî, “Tahâret” 13; Nesâî, “Tahâret”, 37.

İstinca ile ilgili Tirmizî, şu hadisi nakletmiştir: Resulullah, “Sağ eli ile istinca etmekten nehyetti.”¹⁵⁰ Sağ, Allah’ın seçtiği bir taraftır. Sağ elle Allah’ın sahifesini almak ümit edilir. Onunla yenilir, içilir, alışveriş yapılır, müslümanlarla tokalaşma yapılır. Onunla kıyamette mahiyetini bilmediğimiz şekilde tokalaşmak etmek söz konusudur. Dolayısıyla o def-i hacette kullanılmaz, bunun için sol el yeterlidir.¹⁵¹ Müellif, cennetliklerin sağ elini ahirette amel defteri alırken kullanacağını da zikrederek nehyin gereğini manevi açıdanda desteklemiştir. Kanaatimizce insanların çoğunun sağ elini gündelik işlerinde çok kullandığı da düşünülerek fikhî açıdan sol elin istinca için kullanılması daha uygundur.

2.1.3. Namazı Bozan Durumlar ve Namaz Adabı

Namaz ibadetinin sahih olması için farz, vacip, sünnet gibi emirlerine dikkat etmek gerektiği gibi namazı bozan durumlar ile mekruhlarından uzak durmak gerekmektedir. Hadislerde de zikredildiği gibi Hanefîler’de namazda üf, tüh sesleri çıkararak bir şeyi üflemek yahut yılgınlık göstermek ve puf, uf sesleri çıkararak veya oh, ah sesleri çıkarmak gibi şeyler namaz ibadetini bozmaktadır.¹⁵² Yine Hanefî ve Şâfîler’de namazda mana ifade eden bir iki harf konuşmak, inlemek, ağlamak, gülmek, ah, vah demek de namazı bozar.¹⁵³ Mâlikî mezhebinde ise âlimler üfürmek, konuşmak sayılıp sayılmayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Kimisi «Mekruhtur namazı yeniden iade etmeyi gerektirmez», kimisi ise «iadesi gerekir» hükmü vermiştir. Kimisi de orada bulunan insanların o sesleri duyup duymamasına göre hükümleri de değişir şeklinde görüş belirtmişlerdir.¹⁵⁴

Tirmizî, konuyla ilgili olarak: Resulullah, “Namazdayken üflemekten nehyetti”¹⁵⁵ şeklindeki hadisi kullanmıştır. Namazda üflemek, konuşmak gibidir. Bundan dolayı âlimlerimiz şöyle demiştir: “Üflediğinde bir ses duyulur. İşte o kelimedir. Namazı bozar. Çünkü üflemek ancak ‘üf veya puf’ gibi seslerle olur ki bunlar, birer kelimedir. Allah Hz. İbrahim’in dilinden şöyle nakletmiştir: *“Size de Allah’ı bırakıp da taptığınız şeylere de*

¹⁵⁰ Buhârî, “Vudû”, 18,19; Müslim, “Tahâret”, 57-59,63; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 4,18; Tirmizî, “Tahâret” 11-12; İbn Mâce, “Tahâret”, 55.

¹⁵¹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 47.

¹⁵² Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:261.

¹⁵³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1:62; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 107; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:261.

¹⁵⁴ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 180.

¹⁵⁵ Tirmizî, “Salât”, 163.

yazıklar olsun!”¹⁵⁶ “Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, onlara öf bile deme.”¹⁵⁷ Bunlar tam bir kelimedir. Tirmizî, nehyin sebebini açıklarken ayeti kaynak olarak göstermiş ve “öf” sesinin Kur’ân’da geçen bir kelime olduğunu kanıtlamıştır. Tirmizî’nin açıklamaları Hanefîler’in ve Şafîler’in görüşü ile de örtüşmektedir. Kanaatimizce bu sesleri çıkarmak namazı bozacak bir durum teşkil etmektedir.

Hanefîlere göre namazda esneme anında ağızı kapatmak, dudakları dişlerle kapatmak; bunlar da yetmezse sağ el vasıtasıyla kapatmak namazın adabındandır. Şâfiîler’e göre esneme çok olursa namazı bozar azı ise zarar etmez.¹⁵⁸

Tirmizî, bu konuda: Resulullah, “Namazda esnemekten nehyetti ve esnemesi gelen eliyle ağızını tutsun, zira şeytan ona güler”¹⁵⁹ hadisini eserinde kullanmıştır. Esnemek aslında namaza ilginin azaldığını göstermektedir. Namaza gereken ciddiyetin verilmemesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁰ Tirmizî’nin açıklamalarından anlaşılacağı üzere esneyen kişinin namaza ilgisinin azaldığı anlaşılmaktadır. Kanaatimiz Hanefîler’in görüşünden yanadır.

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah’ın, “Helaya, hamama ve kabre doğru namaz kılmaktan nehyetti”¹⁶¹ hadisini kullanmıştır. Bu nehiy hürmet içindir. Önde bulunan şeyin, kişinin namazını bozacağını bilmiyoruz. Kişi ile bu şeyler arasında bir sütte olursa, beis yoktur. Sütre yoksa namazın bozulacağından korkulur. Çünkü helâ, insanların kazâ-i hâcetini giderdiği yerdir. Hamamda ise insanların pislikleri ve yıkandıkları sular bulunur. Kabir, ölülerin defnedildiği yerdir. Orada çürüme, bozulma, kemiklerin ve eklemlerin dağılması söz konusudur. Bundan dolayı bu gibi yerlerde Allah’a dönülmesi hoş değildir.¹⁶² Namaz kılınan yerlerin temiz olması gerekir. Bunun için hamam, yol, kabir, kilise, deve ağılı, mezbele gibi yerlerde namaz kılmak mekruhtur.¹⁶³ Hanbelîlere göre, kabristanda,

¹⁵⁶ Enbiya 21/67.

¹⁵⁷ İsrâ 17/23.

¹⁵⁸ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 139; Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, 109.

¹⁵⁹ Buhârî, “Edeb”, 125, 127; “Bed’i’l-halk”, 11; Müslim, “Zühd”, 56, 57, 58; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 89; Tirmizî, “Edeb”, 7; “Salât”, 156; İbn Mâce, “İkâmet”, 42; Dârimî, “Salât”, 106; İbn hanbel, 2: 242; 3: 31, 37, 93.

¹⁶⁰ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 178.

¹⁶¹ İbn Mâce, *Mesâcid*, 4; Ebû Dâvûd, “Salât”, 24; Dârimî, “Salât”, 111.

¹⁶² Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 167.

¹⁶³ Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, 109; Mustafa el-Hin, Mustafa el-Buğa, Ali eş-Şercebî, *el-Fıkhu’l-Menhecî* (Dimeşk: Dâru’l-Kalem,1992), 1:163.

helada, hamamda ve develerin ağılında namaz kılmak batıldır.¹⁶⁴ Buralara yönelerek namaz kılmanın menedilmesi konusunda görüşümüz Tirmizî ile aynı olup kanaatimizce, namazın kutsiyetine saygı duymak hedeflenmektedir.

2.1.4. Cuma Namazı ve Adabı

Cuma namazı, cuma gününde öğle namazı vaktinde eda edilen ve farzı iki rek'at olarak emredilmiş bir namazdır. Cuma namazından evvel hatibin hutbe irat etmesi cuma namazının sıhhat şartlarından biridir. Cuma namazı aynı zamanda o gün ki öğle namazı yerine geçer.¹⁶⁵

Cuma namazının edasının sıhhat şartlarından birisi de hutbe okumaktır. Bu konuda fakihlerin görüş birliği vardır. Cuma namazının sıhhatinin gerekliliklerinden olan hutbenin geçerlilik şartları ve ana unsurları hakkında mezhepler arası bazı ihtilaflar bulunmaktadır. Hanefiler göre hutbe okunurken en az bir cemaatin bulunması gerekmektedir.¹⁶⁶ Cuma namazı için olması gereken cemaat ise Hanefilerden Ebu Hanife'ye göre en az üç kişi, İmameyne göre imamdan başka en az iki cemaatin cuma namazının kılınabilmesi için hazır olması üzerinde icmâ edilen bir şarttır.¹⁶⁷ İmam Şâfiî ise, cuma namazının kılınabilmesi için akıllı olan, ergenlik çağına girmiş, kölelik durumunda olmayan, erkek ve o civarlarda oturan en az kırk müslümanın bulunması gerektiğini belirtmiştir. Mâlikî mezhebinde en çok bilinen ve en çok tercih edilen görüş ise cuma namazı için imam dışında en az on iki kişinin cemaat olarak bulunması şarttır.¹⁶⁸

Hutbesiz cuma namazı caiz değildir. Hz. Peygamber, cuma namazını hiç bir zaman hutbesiz kılmamıştır. Hz. Âişe annemiz, cuma namazının (dört rek'attan iki rek'ata) kısaltılması hutbeden dolayıdır ve hutbe namazdan önce okunur demiştir. Bu konuda icmâ vardır. Hz. Peygamber böyle yapmış, daha sonra imamlar da günümüze kadar bu şekilde uygulamışlardır.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletühü*, 2:36.

¹⁶⁵ Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:289.

¹⁶⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 1:373; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 163; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:289.

¹⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1:83; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:294.

¹⁶⁸ Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:295.

¹⁶⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1:82.

Hutbenin mezheplere göre zikir, nasihat, dua, vakit içinde cemaat huzurunda okunması gibi bir takım rükün ve şartları bulunmaktadır. Bunun yanında yine hutbede uyulması gereken sünnet ve mekruhlar vardır.¹⁷⁰ Hutbenin sünnetlerini terk etmek mekruhtur. Ayrıca, Hanefî, Mâlikî ve Şâfiîlere göre hutbe okunurken hutbe dinleyenlerin konuşması ve konuşan bir kimseyi konuşmaması hususunda uyarması harama yakın mekruhtur. Öyle ki hatip ve cemaatin karşılıklı soru-cevap şeklinde dinî konularda konuşması bile cami adabını bozacağı için doğru karşılanmamıştır. Hutbe dinleyen cemaatin sağa ve sola bakması, selâm vermesi ve selamı alması da mekruhtur. Öyle ki Hz. Peygamber'in adı zikredildiği vakit ya ses çıkarmamalı ya da kendi içinden salâtü selâm getirmelidir. Hanbelîler'e göre ise hutbeyi duymayanların konuşmasında ve zikir yapmasında bir sakınca yoktur, duyanların dinlemesi ve konuşmaması gerekir.¹⁷¹

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Cuma günü imam hutbe verirken konuşmaktan, taşla oynamaktan, ima etmekten, elle veya başla işaret etmekten nehyetti ve şöyle buyurdu: ‘Cuma günü imam hutbe okurken konuşan, boş şeyle meşgul olmuştur. Boş şeyle meşgul olanın ise cuması yoktur’”¹⁷² diye bahsetmiştir. Cuma namazı dört rekâtan eksiltilmiş ve Allah insanların öğüde ihtiyaçlarını bildiği için hutbe dolayısıyla namazı iki rekât farz kılınmıştır. Cuma günü fazilet ve sevap açısından büyük öneme haizdir. Cuma’ ya gidip vakitte konuşan kimse, kalbini öğütlerle değil, başka şeylerle meşgul etmiş demektir. İma ve işaret de böyle olup kalbi öğütten alıkoymakta ve boş bir şey olmaktadır. “Cuma’sı yoktur” ifadesine gelince, bununla cuma namazının batıl olması ve iadesinin gerekliliği değil, fazilet ve sevabının izale olması kastedilmektedir. Bilakis bu namaz caizdir fakat eksiktir. Cumanın faziletinden alınacak pay gitmiştir.¹⁷³ Tirmizî’nin hadise yaptığı yorumlar ışığında cuma hutbesi esnasında başka bir işle meşgul olmak sevapları azaltır. Kanaatimiz mezheplerin ve müellifin görüşüyle yakın olup ibadet yapılan esna sırasında başka bir işle uğraşmak ameli noksan yapmaktadır. Bu durum hutbe esnasında yapılırsa cuma namazını bozan bir durum söz konusu olmayacaktır.

¹⁷⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1:82-84; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:299-302.

¹⁷¹ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 1:161; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 164; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:302.

¹⁷² Buhârî, “Cum’a”, 36; Müslim, “Cum’a”, 1-3; Ebû Dâvûd, “Salât”, 203; Tirmizî, “Cum’a”, 5, 16; Nesaî, “Cum’a”, 22; İbn Mâce, “İkâmet”, 62, 81; Mâlik, “Cum’a”, 6, Dârimî, “Salât”, 195; İbn Hanbel, 2: 244, 272, 280, 393, 474, 518, 532; 5: 143.

¹⁷³ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 195.

2.1.5. Mescid/Cami Adabı

Mescidler, İslâm dininde kutsal mekânlardır. Çünkü mescitler Allah'ın evi sayılıp orada Allah'a ibadet edilir. Müslümanların buralara ayrı bir hürmet göstermesi gerekmektedir. Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis zikretmiştir: Resulullah, “Kılıcın mescidde kınından çekilip çıkarılmasından nehyetti.”¹⁷⁴ Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Mescidde ok bilmekten veya oka bir şey takmaktan veya okla mescide gelmekten menetti”¹⁷⁵ şeklinde bir rivayette bulunmuştur. Yine konuyla ilgili olarak: Resulullah, “Mescidde sesleri yükseltmekten¹⁷⁶, kayıp ilan etmekten¹⁷⁷, şiir oluşturmaktan¹⁷⁸, hadleri ikame etmekten¹⁷⁹, yaralanmalardan dolayı kısas uygulamak¹⁸⁰ ve satış yapmaktan¹⁸¹ nehyetti” şeklindeki hadisi zikretmiştir. Bu hadislerin hepsi birbirine benzemektedir. Böyle şeyleri mescidde icra etmek, mescidin hürmetine aykırıdır. Çünkü mescit, Allah'ın evidir. Allah, onu yüceltmeye, şerefine ta'zim etmeye ve isminin orada zikredilmesine izin vermiştir.¹⁸² Müellif nehiylerin sebebini mescide yapılan saygısızlıkların önüne geçmek amacına bağlamaktadır. Kanaatimizce müellifin zikrettiği gibi bu işlerin mescidlerde yapılması fıkhi olarak uygun değildir.

İslâm'da sosyal düzeni sağlayan kurallara uymak ibadet ölçüsünde değerlidir. Böyle olduğunda müslümanların hayattaki her alanda birlikte yaşarken ki rastladıkları sıkıntılarda bir orta yol bulunabilir. Hayatın her alanında sosyal düzen kuralları denilen kurallara uyma konusunda titizlik göstermesi gerekmektedir.¹⁸³

Gusül abdesti olmadan bazı ibadetlerin ve fiillerin yapılması caiz değildir. Tirmizî, bu konuda şu hadisi nakletmiştir: Resulullah, “Kişiyi cünüpken mescidde oturmaktan

¹⁷⁴ İbn Mâce, Mesâcid, 5.

¹⁷⁵ Buhârî, “Salât”, 66, 67; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 65; İbn Mâce, “Mesâcid”, 5. Ayrıca bkz. *Mecme'u'z-zevâid*, 2: 25; *Cem'u'l-cevâmi'*, 1: 892.

¹⁷⁶ Buhârî, “Salât”, 83; İbn Mâce, “Mesâcid”, 5; Mâlik, “Kasr's-salât fi's-sefer”, 93.

¹⁷⁷ Müslim, “Mesâcid”, 79-82; Ebû Dâvûd, “Salât”, 21, 231; Nesâî, “Mesâcid”, 25; İbn Mâce, “Mesâcid”, 11; Dârimî, “Salât”, 118.

¹⁷⁸ Ebû Dâvûd, “Hudud”, 37; Nesâî, “Mesâcid”, 23; İbn Mâce, “Mesâcid”, 5; Mâlik, “Kasr's-salât”, 93; Dârimî, “Diyât”, 6.

¹⁷⁹ Ebû Dâvûd, “Hudud”, 37; Nesâî, “Mesâcid”, 23; İbn Mâce, “Mesâcid”, 5; Mâlik, “Kasr's-salât”, 93; Dârimî, “Diyât”, 6.

¹⁸⁰ İbn Mâce, “Mesâcid”, 5.

¹⁸¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 213; Tirmizî, “Mevâkıt's-salât”, 123; Nesâî, “Mesâcid”, 22; İbn Mâce, “Mesâcid”, 5; Dârimî, “Salât”, 118; Mâlik, “Kasr's-salât”, 92.

¹⁸² Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 156.

¹⁸³ Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:478.

nehyetti.”¹⁸⁴ Bunun sebebi, mescidin hürmetine saygıdır. Zira mescid sadece zikir için yapılmamıştır. Allah şöyle buyurur: “...Yolcu olan müstesna cünüp iken gusül alıncaya kadar namaza yaklaşmayın.”¹⁸⁵ Sadece geçip gidenlere/yolculara ruhsat verilmiştir. Zira oturan, orayı vatan edinmiştir.¹⁸⁶ Gusletmesi farz olanlara namaz kılmak, Kur’an okumak, Kur’ân-ı Kerîm’e el sürmek, Kâbe de tavaf yapmak, bir zarûret olmadıkça mescide girmek, üzerinde ayet yazan levhaları tutmak haramdır. Bunun yanında dini kitaplardan herhangi birine elle dokunmak, elini ağzını yıkamadan yiyip içmek, elle tutmasa da bir sayfaya veya levhaya Kur’an yazmak mekruhtur.¹⁸⁷

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi zikretmiştir. Resulullah, “İki rekât namaz kılmadıkça, mescidde bir yol edinip (orayı uğrak yeri edinmekten) nehyetti.”¹⁸⁸ Bu, edep öğretmek içindir. Mescidi, diğer mekânlarla aynı seviyede tutmak hoş değildir. Allah en iyisini bilir; müellife göre mescitten geçip gittiğinde bunda bir beis yoktur. Allah, Kur’an’da yolcunun cünüplük halini zikretmiştir. Cünüplüğün dışında ise, bunun câiz olması daha uygundur. Ancak mescidi kendisi bir yol edinip devamlı o yoldan gidip gelirse, bir şeyi sürekli vatan edinen gibi olur. Orada iki rekât namaz kılmamak, hoş bir şey değildir. Mescidi yol edindiği zaman, kişi orayı artık mescid hükmünde değil yol hükmünde kullanmaktadır. O kişiye göre orası, namaz kıldığı yerdir. Oradan geçip gitmesinde kolaylık ve ruhsat vardır. Çünkü mescid, sadece namaz için inşa edilmiştir.¹⁸⁹ Tirmizî’nin açıklamalarından müslümanın uğradığı bir mescidde iki rekât namaz kılmasını nafile bir ibadet olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Kanaatimiz de bu yöndedir nehyin maksadı bir mescide uğranıldığında iki rekât namaz kılmakla insana nafile ibadet kazandırmaktır. Bu namazı kılmayan kimse için günah söz konusu olmayacaktır.

2.1.6. Kerahat Vakitleri

Allah’ın emir buyurduğu farz namazları kılanın nasıl uygun vakitleri varsa aynı şekilde bu namazları eda etmenin uygun sayılmadığı dolayısıyla kerih kabul edildiği vakitlerde mevcuttur. Kerih sayılan bu vakitler iki kısma ayrılır. Bu vakitlerin bir kısmı

¹⁸⁴ İbn Mâce, “Tahâret”, 126; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 92; Dârimî, “Vudû”, 117.

¹⁸⁵ Nisâ, 43.

¹⁸⁶ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 186.

¹⁸⁷ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 96.

¹⁸⁸ İbn Mâce, “Mesâcid”, 5).

¹⁸⁹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 186-187.

namazın hiç kılınmadığı vakitler, diğer bir kısmı ise nâfile olan namazların kılınamayacağı, ancak kazâ namazlarının kılınabilir durumda olduğu vakitlerdir. Namazların hiç kılınmadığı mekruh olan üç vakit şöyledir: 1. Güneşin doğuşundan itibaren yükselmesine kadar olan vakit (şurûk zamanı yani bu süre de yaklaşık olarak 40 ila 45 dakikaya tekabül etmektedir.) 2. Güneşin tam olarak tepe noktasına geldiği vakit (vakt-i istivâ). 3.'sü ise güneş batmadan evvelki o batış vaktine tekabül eder (gurûb). Gurup vakti ise güneş koyu sarı rengini alıp yahut da kırmızıya yakın tonlarda artık gözleri kırpmadan rahatlıkla izlenebilecek seviyede olduğu vakittir. Bu vakitte ise yalnızca, o gün ki ikindi namazının farzı kılınabilir.¹⁹⁰

Hanefî mezhebine göre namaz kılacak kimse için mekruh sayılmış beş vakit vardır. Bu vakitlerin üçünde farz ve sünnet hiçbir namaz kılınmaz. Bunlar güneşin doğmasından bir mızrak boyu yükselmesine (45 dk) kadar, güneş tam tepedeyken (zeval vaktinde) ve güneşin batışı sırasında. Ancak, güneş batarken o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Yine bu üç vakitte cenaze namazı kılınmaz ve tilavet secdesi yapılmaz. Bir kişi ikindi namazını kılarken güneş batsa, namazı ittifakla tamamdır, ama sabah namazını kılarken güneş doğsa namazı bozulur.¹⁹¹ Ayrıca Hanefîler'e göre sabah ve ikindi namazının farzından sonra sünnet namaz kılmak mekruhtur.¹⁹²

Şâfiîler bu üç vakti kerahat vakti olarak kabul etmekte ve bu vakitlerde nâfile (sünnet) namaz kılmayı mekruh saymaktadır. Ancak geçmiş namazlar, ay ve güneş tutulması namazları, tahiyyatül mescid namazı ve şükür namazına benzer bir sebebi olan namazları bu vaktinde eda etmek mekruh sayılmamıştır. Şâfiîlere göre bu gibi vakitlerde farz kılınabilir. Yine Cuma vaktinde istiva olsa dahi Cuma namazını kılmak mekruh görülmemiştir. Ayrıca hadiste geçen "Mekke hariç"¹⁹³ lafzına istinaden yasaktan Mekke'yi istisna etmişler ve burada bu vakitlerde her türlü namaz kılınabilir demişlerdir. Yine Şâfiîlerde namaz kılarken güneşin batması ve doğması halinde namaz bozulmaz¹⁹⁴

¹⁹⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 1: 145.

¹⁹¹ Şemsüddîn Serahsî, *Kitâb 'ül-Mebsût*. 30 Cilt. (Beyrut: Dârü'l-Marife, ts.) 1:150-152; Merginânî, *el-Hidâye*, 1: 353; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:237.

¹⁹² Serahsî, *el-Mebsût*, 1:152; Merginânî, *el-Hidâye*, 1: 355.

¹⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5:165.

¹⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 1:151-152; Merginânî, *el-Hidâye*, 1: 353-154; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 91.

Mâlikî mezhebinde namazın kılınmadığı vakitler ise güneşin doğduğu zaman, güneşin battığı zaman, sabah namazının ardından ve ikindi namazının ardından olmak suretiyle dört vakitle sınırlıdır. Mâlikî mezhebine göre zeval vaktinde namaz kılınabilir. Âlimler bu vakitlerde namaz kılmanın nehyedildiği konusunda müttelik olmakla beraber, caiz olmayan namazların hangileri olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Hânefilere göre zikredilen bu vakitlerde, farzın kazası dâhil sünnet ya da nafil olarak kılınacak hiçbir namazı kılmak caiz görülmemiştir. Sadece o gün ki ikindinin farzı güneş batmakta olsa dahi kılınabilir. İmam Mâlik ve Şâfiîye göre bu vakitlerde farz namazlar kaza edilebilir. Şâfiîlerde bu vakitlerde eda edilemeyen namazlar sadece nafil (sünnet) namazlardır. Cenaze namazı ile Tahiyetü'l-mescid gibi sebepli olan sünnetler kılınabilir. Mâlikîlerde ise sabah ve ikindi namazından sonra hiçbir sünnet kılınamaz.¹⁹⁵

Hanbelîler her vaktin sünnet namazının kendi vaktinde kılınacağını belirtirler. Beş vakitte mutlak nafil (sünnet) namaz kılmayı mekruh sayarlar. Bunlar sabah namazının ardından güneşin doğmasına kadar, güneş doğduktan bir mızrak boyu yükselene kadar, öğle zeval vaktinde, ikindi namazından sonra ve güneşin batış zamanında. Bu vakitlerde namaz kılma nehyi umum ifade ettiği için Mekke veya başka yerlerde kılmanın farkı yoktur. Ancak sabah ve ikindi namazından cenaze namazı kılmakta ve tavaf namazı gibi isimli nafil namaz kılmakta bir beis yoktur.¹⁹⁶

Mezheplerin kerahat vakitleri ile görüşlerine baktığımız zaman namaz kılmanın nehyedildiği vakitler olarak güneş doğduktan sonra, güneş tam tepedeyken (zeval vaktinde) -Şâfiîler hariç- ve güneş batarken namaz kılmanın mekruhlığı konusunda ittifak ettiklerini görüyoruz. Sabah ve ikindi namazının ardından namaz kılmanın ve mekruh sayılan tüm vakitlerde kılınacak namazların hangileri olduğu hususunda fikir ayrılığına düştüklerini müşâhede etmekteyiz. Hakîm et- Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah “İki saatte Namaz kılmaktan nehyetti: İkinci ve sabahtan sonra.”¹⁹⁷ diyerek mekruh zamanları açıklamaktadır. Ancak müellif mekruh vakitler olarak sadece sabah ve ikindi namazından sonrayı belirtmekte ve zamanlarda namaz kılmanın haram olduğunu belirtmektedir. Tirmizî, konuyla ilgili kaynak olarak: “Resulullah insanlar haram vakte

¹⁹⁵ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 1: 101-102.

¹⁹⁶ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1: 268-270; Makdisî, *el-İknâ*, 1: 157-158.

¹⁹⁷ Buhârî, “Mevâkit”, 30; Müslim, “Müsâfirin”, 286; Ebû Dâvûd, “Savm”, 48; İbn Mâce, *İkâmet*, 147.

düşmesinler diye ikindi ve sabah namazlarından sonra namaz kılmalarını menetmiştir.” Ayrıca “Üç saat var ki Peygamberimiz (a.s.) bize o saatlerde namaz kılmayı ve ölülerimizi defnetmeyi yasakladı. Onlar güneşin doğuşu, zevali ve batışı saatleridir”¹⁹⁸ hadislerini kullanmıştır.¹⁹⁹ Oysa izah etmeye çalıştığımız gibi mezheplere göre bu vakitlerden başka kerahet vakitleri de bulunmaktadır. Müslümanların namaz kılarken bu konuda gerekli bilgiye sahip olup amellerini işlerken kerahet vakitleri konusunda dikkatli davranmaları gerekmektedir.

2.1.7. Oruç Tutmanın Yasak Olduğu Vakitler ve Visal Orucu

Oruç ibadeti dinimizde önemli ibadetlerden biridir, farz olarak müslümanların tutmaları tavsiye edilmiştir. İslam’da oruç tutmanın farz kabul edildiği vakitler, oruç tutmanın tavsiye edildiği günler ve oruç tutmanın nehyedildiği ya da mekruh sayıldığı günler mevcuttur. Orucun, yasak (haram) olduğu günlerin başında bayram günleri gelir. Çünkü bu günler müslümanların sevinç günleri ve kutlamaları gereken zamanlardır. Hz. Peygamber, orucun tutulmayacağı vakitlerin iki vakit olduğunu bildirmiştir. Bunlar Ramazan Bayramının ilk günü ve Kurban Bayramının bütün günleridir.²⁰⁰

Ramazan Bayramı geldiğinde bayramın ilk gününde ve Kurban Bayramının bütün günlerinde farz ve vacip her tür oruç tutmak haramdır. Müslümanlar bu günlerde oruç tutmaz sevinç içerisinde geçirirler. Oruç tutulursa emre muhalefet etmiş ve bayram ismine aykırı davranılmış olur. Bu hususta icmâ vardır.²⁰¹ Bazı günlerde oruç tutmak ise değişik sebeplerle mekruh kabul edilmiştir. Bunlar, Yahudiler’e benzemek ve onları taklit etmek anlamına geldiği için sadece aşure günü oruç tutmak mekruhtur. Yine sadece cuma günü veya sadece cumartesi gününde oruç tutmak, mihrican ve nevruz günlerinde oruç tutmak tenzihen mekruhtur. Havanın bulutlu olması gibi sebeplerden dolayı şâban ayının yirmi dokuzundan sonraki günün şâban ayı mı yoksa ramazan ayı mı olduğu konusunda şüphe oluşan güne “şek günü” denir. Bugünde herhangi bir oruç tutmak mekruh sayılmıştır.²⁰² Bir kimsenin oruç tutarken iftar yapmadan ikinci bir oruca ve hatta üçüncü gün ki oruca

¹⁹⁸ Nesaî, “Mevâkit”, 31; “Cenâiz”, 89; Tirmizî, “Cinâiz”, 41; İbn Mâce, “Cenâiz”, 30; Dârimî, “Salât”, 142.

¹⁹⁹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 216.

²⁰⁰ Buhârî, “Savm”, 67.

²⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 3:81; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1:125; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 182; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:389.

²⁰² Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 182; Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:389.

başlaması mekruhtur. Buna dinimizde visâl orucu (savm-i visâl) denilir. Peygamber Efendimiz visal orucu tutan sahabilerin olduğunu öğrenince, visâl orucu tutmalarını yasaklamış ve “Siz benim gibi değilsiniz; beni Rabbim yedirir, içirir.”²⁰³ buyurmuştur.²⁰⁴

Oruç tutmanın haram veya mekruh olduğu vakitleri Tirmizî konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “şu altı günde oruç tutmaktan nehyetti: Fıtır günü/Ramazan Bayramı²⁰⁵, kurban günü²⁰⁶, ramazana girerken şek günü²⁰⁷, kurbandan sonra üç gün.”²⁰⁸ demiştir. Konunun açıklamasında fıtır günü ifadesine gelince, bu farz ve nafilâ arasını ayırıcı bir şeydir. Kurban gününde ise kurban eti yenilmektedir. Allah şöyle buyurur: “*Artık onlardan hem siz yiyin hem de ihtiyacını gizleyen, gizlemeyen fakirlere yedin.*”²⁰⁹ Rasulullah fıtır günü namaza çıkmadan önce yedi. Kurban günü ise namazdan dönünceye kadar yedirmezdi. Ardından kurban etinden yedi. Sanki kurban etinden yiyinceye kadar aç kalmayı ister gibiydi. Özellikle ciğerinden yedi, çünkü orası her ruh sâhibinin de rahmet yeridir. Bu da tedavi olmak ve şifa istemek gibidir.²¹⁰

Şek günü ile ilgili nehye gelince bunun sebebi şudur; kişi o gün oruç tuttuğunda sanki farza ziyade etmiş gibi olur. Kurban günlerine gelince bu günler ihramdan çıkma günleridir. Allah bir şeyi kullarına yasakladığında yasak vaktinin son bulmasıyla serbest hallerine dönmelerini istemektedir.²¹¹

Visâl orucu hakkında Tirmizî: Resulullah, “Visal orucunu nehyetti”²¹² şeklindeki hadisi kullanmıştır. Zira bir kimse visal orucu tuttuğu vakit Allah’ın ona karşı vermiş olduğu bir hediyeği terk etmiş olur. Allah bu ümmete hediye olarak mübarek bir yemek vermiştir ki o da sahur yemeğidir. Allah onu, onlara bir hediye, bir rızık kılmıştır. Visal orucu ise onu terk etmektir. “Sahur içinde bereketi olan bir yemektir. Bir bardak su bile

²⁰³ Müslim, “Sıyâm”, 55-58.

²⁰⁴ Karaman vd., *İlmihal I İman ve İbadetler*, 1:389.

²⁰⁵ Buhârî, “Savm”, 66; Müslim, “Sıyâm”, 140; İbn Mâce, “Sıyâm”, 36; Dârimî, “Savm”, 43.

²⁰⁶ İbn Mâce, “Savm”, 66; Ebû Dâvûd, “Savm”, 10; Tirmizî, hd. no. 686; Nesaî, “Savm”, hd. no. 2190.

²⁰⁷ Buhârî, “Mescidu Mekke”, 6; “Sayd”, 26; Müslim, “Sıyâm”, 140; Dârimî, “Savm”, 43.

²⁰⁸ Buhârî, “Savm”, 68; Ebû Dâvûd, “Savm”, 50; Tirmizî, “Savm”, 58; İbn Mâce, “Sıyâm”, 35; Dârimî, “Savm”, 48; İbn Hanbel, 1: 169, 4: 197.

²⁰⁹ Hacc, 36.

²¹⁰ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 217.

²¹¹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 217-218.

²¹² Buhârî, “Savm”, 49; “Temennâ”, 8; Müslim, “Sıyâm”, 59; Ebû Dâvûd, “Savm”, 24; Dârimî, “Savm”, 14; Mâlik, “Sıyâm”, 37; İbn Hanbel, 2: 23, 112, 261; 3: 30, 59, 87; 5: 363; 6, 89, 93, 242.

olsa onunla sahur yapınız.”²¹³ Tirmizî, geçmiş ümmetlerin, bir kere yemek yediğini, Allah, bu ümmete acımış ve onlara sahur ile akşamı ihsan etmiş olduğunu anlatır. Ayrıca her gün için ayrı kendi başına farz olan ibadetler bulunduğunu, visal orucu tutulduğunda, iki farzın arası ayrılmamış olacağını belirtir.²¹⁴

Kanatımızca gerçek dindarlık Hz. Peygamber’in sünnetine tabi olmak ve mezhep imamlarının görüşlerine uygun yaşamaktır. Sünnetten saparak, daha çok sevap kazanılacağı düşüncesiyle bayram günlerinde veya sahur yapmadan oruç tutmak bir anlamda kişinin kendisine eziyet etmesi anlamına gelmektedir.

2.1.8. Sefer/Yolculuk

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah: “Kadını üç günden fazlası için yanında kocası veya mahremi olmadıkça sefere çıkmaktan nehyetti”²¹⁵ diye bahsetmiştir. Bu miktar kendisi ile namazın kısaltıldığı ve mest üzerine meshin bittiği zaman kadardır. Sanki o üç günün altındaki seferi özü gerektiren sefer olarak kabul etmemiştir. Kadın vatanından uzaklaşsa bile bu uzaklaşma sefer sayılmaz. Garip olarak ölen kimse şehit olarak ölmüştür, çünkü kişi terbiye, nimet ve gıdalanma gibi hallerini kaybetmiştir. Bunların hepsi nefsin nasibidir. Kalbini nefsin baskısından kurtaramayan kimsenin nefsi galip şehvetten dolayı dünya hayatı sevgisiyle doludur. “Fakat onlar önceden yaptıkları işlerden dolayı ölümü asla temenni etmezler.”²¹⁶ Kötülük yapan kimse kaçak bir köle gibidir. Onlar da Allah’tan kaçmıştır. Ölümü nasıl temenni etsinler?

Veba hastalığına tutulanlar da böyledir. Zira hayattan ümitlerini kesmişlerdir. Loğusa kadınlar da böyledir. Zira hayattan ümitlerini kesmişlerdir. Boğulan, yanan kimseler de böyledir. Zira bunların hepsinin nefisleri ölümü hoş karşılamıştır. Hayattan ümidi kestikleri için hıyaneti terk etmişlerdir. Allah onların bu halini kabul etmiş ve onları şehit olarak yazmıştır. Vatanından uzakta kalan da aynı şekilde bahsettiğimiz şeyden dolayı onlara

²¹³ İbn Hanbel bunu Ebû Saîd’den haber vermiştir. (3:12; 44) İsnadı Münzirrî’nin dediği gibi kuvvetlidir.

²¹⁴ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 237-238.

²¹⁵ Buhârî, “Taksiri’s-salat”, 4; “Sayd”, 26; “Savm”, 67; Müslim, “Hacc”, 413; Tirmizî, “Rada”, 15; İbn Mâce, “Menâsik”, 7; Mâlik, “İsti’zân”, 37; İbn Hanbel, 1: 222, 346; 2: 13, 19; 3: 34, 45, 52, 62.

²¹⁶ Cuma 62/7.

ilhak edilir ve şehitlerden yazılır. Resulullah üç günü vatandan uzaklaşmak olarak kabul etmiştir. Üçten aşağısı seferin değil, hazarın hükmüne dâhildir.²¹⁷

2.1.9. Yemin ve Yemin Çeşitleri

Yemin lügatte kuvvet manasında olup terim olarak, “bir kişinin yapmış olduğu bir fiilin yapıp yapmadığına dair ya da bir olaya karşı doğru olup olmadığını söylerken Allah’ın adını yahut bir sıfatını ekleyerek desteklemesi” anlamına gelmektedir.²¹⁸ Bir kişi Allah’ın isimleri ya da sıfatlarını zikretmeden bir yemin ederse, söylemiş olduğu sözlerin yeminden sayılıp sayılmaması için yaşadığı toplumdaki genel kanıya bakılır. Bu konuda toplumun örfünde yerleşmiş algı ve kutsallar ölçü olarak alınır. Eğer “Kur’an çarpsın ki”, “Ekmek çarpsın”, “Anam avradım olsun” tarzında cümleler o toplumun genelinde değer verdiği ve kutsal olarak saydığı şeyler örfe göre yemin konumunda algılandığı müddetçe, diğer yeminler nasılsa o sözler de aynı hükümlere tâbidir. Ancak müslümanların genel itibariyle yeminden, özellikle de bahsi geçen tarzdaki yeminlerden uzak durması lazım gelir.²¹⁹ Zira Hz. Peygamber “Kim yemin edecekse ya Allah’a yemin etsin yahut hiç yemin etmesin”²²⁰ buyurmuştur.

Fıkıh dilinde buna *kasem* denilir. Kasem şeklinde edilen yemin Allah’ın adı ya da sıfatları kullanılarak onlardan birisine ant içmek şeklinde olur. “Vallâhi, billâhi, tallâhi, Allah şahit ki, rahman ve rahim olan Allah hakkı için and olsun ki, Allah adına yemin ederim” gibi ifadeler bu nev’idendir. Kişi Allah’ın isim ve sıfatlarından başka Peygamber, Kâbe gibi şeyler adına yapılan yeminle yemin etmiş sayılmaz.²²¹

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Kişinin ‘babanın adına, Kâbe’nin adına, hayatın adına, falanın hayatı adına’ diyerek yemin etmesini nehyetti²²² şeklindeki hadisi nakletmiştir. Bu yemin, Allah varken başka bir şeyin adına yemin etmektir. Allah adına

²¹⁷ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 221-222.

²¹⁸ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 307; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:25.

²¹⁹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 309; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:25.

²²⁰ Buhârî, “Eymân”, 4.

²²¹ Merginânî, *el-Hidâye*, 4:6; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4:51; Muvafukiddîn Ebî Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 6: 9.

²²² Bu nehiyeler için bkz. Buhârî, “Edeb”, 74, “Eymân”, 4 “Tevhîd”, 13; Müslim, “Eymân”, 1-3, 6; Ebû Dâvûd, “Eymân”, 4; Tirmizî, “Nuzûr”, 8, 9; Nesaî, “Eymân”, 4-6, 9, 10; İbn Mâce, “Keffâret”, 2, 4; Dârimî, “Nuzûr”, 6; Mâlik, “Nuzûr”, 14; İbn Hanbel, 1: 18, 19, 32; 2: 7, 8, 11, 17, 20; 5: 62; 6: 371; Tayalisî, hd. no. 19, 1814, 1896.

yapılan yeminle kişi Allah'ın ismini ispat etmeyi amaçlamaktadır. Kim ki Allah varken başka bir varlığın adıyla yemin ederse, bunun tersini yapmış olur. Zira Allah'tan başka bu şeylerin hepsi zail olur. Allah ise bakidir zail olmaz.²²³ Tirmizî'nin burada altını çizdiği konu Allah'tan başkası adına yemin edilmesinin yanlış olduğudur. Bizim kanaatimize görede yemin edilecek bir durum vuku bulmuş ise bu yemini Allah'ın adı anılarak etmek fikhî açıdan daha doğrudur. Yine konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Allah'tan başkası adına yemin etmekten nehyetti.”²²⁴ Kul, Allah'ın rızasından çıkmamak için Allah'ın takdirine karşı rıza göstermesi gerekmektedir. Allah'ın takdirlerine karşı razı olan, Allah'ın ismi ile meydana gelen fiil ve haberleri kabul eder. Bu takdirlerden razı olmayan kimse nifak içinde demektir, münafık ise Allah'tan değildir. İşte bu, kalbi Allah'tan gaflet içinde olan kimsenin fiilidir. Tirmizî'nin yorumlarından Allah'a inanan bir insanın yemin ederken Allah'tan başka bir şeyi anmasının doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Kanaatimizce müellifin açıklamalarından da anlaşıldığı gibi Allah'a inanan insan en yüce olan Allah varken onu bırakıp başka bir varlığın ismini kullanarak yemin etmesi fikhî açıdan pek uygun düşmemektedir.

Kasem suretiyle yapılan yeminler üç çeşittir. Bunlar yemini lağv, yemini gamûs ve yemini mün'akittir.

a) Yemini Lağv: Yanlışlıkla veya doğru olduğu zannedilerek yapılan yemine denir. Bir kimsenin borcunu ödemediği halde ödediğini düşünerek “Borcumu ödedim” şeklinde yemin etmesi böyledir. Ayrıca dil alışkanlığı ile, hiçbir içeriği olmadan vallâhi, billâhi diye söz arasında edilen yeminler de yemini lağv sayılır. Kur'an'da “Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden (lağv yemininden) ötürü sizi sorumlu tutmaz”²²⁵ buyrulur bu çeşit yeminler için kefâret gerekmediği belirtilmiştir. Ancak ağız alışkanlığıyla konuşurken sürekli “vallahı” diye yemin edenlerin bu fena alışkanlığı bırakması gerekmektedir.²²⁶

²²³ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 179.

²²⁴ Buhârî, “Menâkıbu'l-ensâr”, 26; “Edeb”, 74, Tevhîd”, 13; Ebû Dâvûd, “Eymân”, 4; Tirmizî, “Nuzûr”, 9; Nesaî, “Eymân”, 4; İbn Mâce, “Keffâret”, 2; Mâlik, “Nuzûr”, 14; İbn Hanbel, 1: 47; 2: 11, 34 67, 69, 87; Tayalîsî, hd. no. 1896.

²²⁵ Mâide 5/89.

²²⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 4:4; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 309; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:27.

b) Yemini Gamûs: Geçmişte yaşanmış ya da yaşanmamış herhangi bir şey hususunda bile bile, kasıtlı şekilde ayrıyeten yalan söyleyerek gerçekleştirilen yemine verilen addır. Bir kişinin borcu durduğu halde ödemediğini bilerek “ödedim” diye yemin etmesi yemini gamûsudur. Bu tarzda yalan yere yemin eden kimse çok büyük bir günah işlemiş olur ve çok ağır bir vebal yüklenir. Böyle yemin edenin -pişman olarak Allah'tan af dilemekten başka- kefareti de yoktur. Bu kasıtlı yapılan hatanın affedilmesi için kefaret yetersizdir; bundan dolayı da yemini gamûs günahına batan kimse için kefaret gerekmez. Yalan olduğunu bilerek yemin eden kişi bolca tövbe etmeli ve istiğfar getirmeli, tekraren böyle bir hata yapmamalı ve yemin sebebiyle hakkına girdiği kimselerin haklarını ödeyip onlardan helâllik almalıdır.²²⁷

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Hz. Peygamber, yalan yere yeminden nehyetti ve şöyle buyurdu “Kim müslüman bir kimsenin malını elde etmek için yalan yere yemin ederse, o kimse Allah ile kendisine kızgın olduğu halde karşılaşır.”²²⁸ diye bahsetmiştir. Yalan, Allah bir şeyi yarattığı halde yaratmadığını iddia etmek anlamını gelir, bunun Allah’a karşı iftira olduğu belirtilmiştir. Kişi yalan yere yemin ettiğinde ise cüret üzerine cüret etmektedir. Yine kişi yalan yere yemin ederek kardeşinden dünya malından bir şey almayı arzuluyor. Bu da haksız yere mal kazanmak olduğundan bu iş büyük tehlike arz etmektedir.²²⁹ Fıkıhta bu tür yemine yemin-i gamûs denilir ki bilerek yalan yere yapılan yeminin bağışlanması için kefarete bile yetmez. Bundan dolayı gamûs yemini için kefarete gerekmez. Yalan yere yemin eden kimse bol tövbe ve istiğfarda bulunmalı, bir daha böyle bir hataya düşmemeye karar vermeli, yemin sebebiyle zayı olan hakları da ödeyip sahiplerinden helâllik istemelidir. İmam Şâfiî’ye göre gamûs yemini için de kefarete gerekir. Ancak bu kefarete kul hakkını düşürmez. Verilen kefarete umulur ki Allah hakkının kalkmasına, Allah’ın bağışlamasına vesile olur.²³⁰

İmam Şâfiî yemini gamûs eden kimseye kefarete gerektiğini söylemiştir. Çünkü Allah'ın adına karşı bir saygısız söz konusu olduğundan dolayı bu günahın telafisi

²²⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 4:3; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 309; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:27.

²²⁸ Buhârî, “Şehâdât”, 19, 23, 25; “Musâkât”, 4; 10; “Husûmât”, 4; “Eymân” 11, 17; Müslim, “Eymân”, 220, Ebû Dâvûd, “Eymân”, 1 ; Tirmizî, “Buyû”, 42 İbn Mâce, “Ahkâm”, 8.

²²⁹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 97.

²³⁰ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:27.

maksadıyla bir kefaretin konulduğunu savunmaktadır. Allah'ın yüce adına karşı yapılan saygısızlık günahını ortadan kaldırmak için kefarete konulmuştur. Ama böyle bir durumda kefarete olsa dahi kul hakkını telafi etmez. Bu kefaretin Allah'a karşı olan hakkının düşmesine ve Allah'ın affetmesine vesile olması umut edilir.²³¹

c) Yemini mün'akit: Henüz olmamış bir durumdan bahsederken, geleceğe dair bir hususta söylenen yemin türüdür. Bir insanın henüz ödemediği borcunu gelecekte bir tarih vererek ödeyeceğini söylemesi, gelecekte belirlenmiş bir yere geleceğinden bahsetmesi, henüz yapmamış olduğu bir eylem hakkında yapacağı hususunda yemin etmesi yemini mün'akittir. Bu şekilde yapılan yeminlerden kişi sorumludur ve dediklerini gerçekleştirmesi gerekir. Eğer yemin ettiği eylemleri zamanı geldiğinde gerçekleştirmezse yeminini tutmamış dolayısıyla yemini bozulmuş olup bu kişiye kefarete lazım gelir. Çünkü Cenabı Allah “Allah sizi rastgele yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar”²³² buyurmuştur. Aslında bakıldığında kefarete, Allah'a yapılmaması gerektiği halde yapılan bir yanlışın ve utanarak pişman olmanın yine ibadet olarak ifade ederek Allah'ı hoşnut etmeye, affedilmeye çalışılmasıdır.²³³

2.1.9.1. Yemin Kefareti

Bir kişinin ettiği yemine sadık kalmayıp o yemini tutmaması karşılığında ona gereken kefarettir ve bu durumun sonucunda ilgili ayete göre hareket edilir.²³⁴

Buna göre mezhep âlimlerinin ortak görüşüne bakıldığında, bir kimse yeminini bozarsa yani Allah'ı şahit tuttuğu halde söylemiş olduğu her neyse onu gerçekleştirmezse bunun kefareti olarak; bir köle bulup âzat etmeli yahut on fakiri sabah ve akşam doyurmalı ya da on fakiri ortalama bir seviye olacak şekilde giydirmesi gerekmektedir. Kefarete ilk önce köle âzat etmekle başlanır. Bu üç şeyden birini yapamayan kişi üç gün boyunca oruç

²³¹ Merginânî, *el-Hidâye*, 4:3; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 310; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:27.

²³² Mâide 5/89.

²³³ Merginânî, *el-Hidâye*, 4:4; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 310; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:27.

²³⁴ Mâide 5/89.

tutmalıdır. Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre belirtilen üç gün oruç muhakkak art arda tutulması gerekmektedir. Şâfiîlere göre orucu peş peşe tutma zorunluluğu yoktur.²³⁵

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah “Allah'ın kitabından bir sûreyle yemin edilmesini nehyetti ve ‘Allah'ın Kitâbı’ndaki bir şeyle yemin eden kimseye O’nun kelâmıyla kelâm etmesi gerekir. Dileyen iyilik yapar, dileyen kötülük yapar”²³⁶ şeklindeki hadisi nakletmiştir. Allah'ın kitâbı, Allah'ın kelâmıdır. Onun kelâmıyla yemin etmek, fiillerinden bir fiille yemin etmektir. Ondan uzaklaşmaya yemin etmek, işte bu kötü bir yemindir.²³⁷ Burada Tirmizî, Yüce Allah'ın kendisi dururken insanın Allah'ın kelâmını daha kutsal görmesinin doğru olmadığını savunmuştur. Bizim kanaatimizde bu görüşle aynıdır.

2.1.10. Cenazeye Ağlamak, Bağırıp, Çağırarak ve Yas Tutmak

Cenazeye katılım sağlamak ve cenazenin arkasından kabristanlığa kadar yürümek sünnettir, böyle hareket etmekte çok sevap olduğu zikredilmiştir. Öyle ki akraba ya da komşularından iyi haliyle, müslümanlığıyla tanınan ümmetten kişilerin cenazesini teşyî etmek nâfile olarak kılınan namazdan bile daha faziletlidir.²³⁸ Ancak bazı cenazelerde insanların kendilerinden geçecek kadar bağırıp, yırtınıp, kendine hâkim olamadığı malumdur. Hatta bazen olayın acısıyla insan olmayacak sözler söyleyebilir, fiiller işleyebilir.

Tirmizî, konuyla ilgili olarak: Resulullah, “Bağırıp yırtınmaktan nehyetti.”²³⁹ şeklindeki hadisi zikretmiştir. İlk bağırıp yırtınan İblis'tir. Onun üç kere bağırıp yırttığı rivayet olunur. Melekût âleminde çıkıp lanete uğradığı zaman, Hz. Muhammed Peygamber olarak gönderildiğinde ve Fatiha süresi nazil olduğunda.²⁴⁰ “Renîn” bağırıp yırtınmak manasında olup sinirlilik halinden, öfkeden kaynaklanmaktadır. Bir sıkıntı zamanında bu şekilde davranan insanın yırtınması Allah'a karşı öfkelenmek gibi bir duyguyu ortaya çıkarır. Allah'a karşı sinirlenmek ise nifaktan sayılır.²⁴¹ Tirmizî'nin

²³⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 4:10-11; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 6:25; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 545-546; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 306; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:16.

²³⁶ Beyhâkî, bunu *es-Sünen*'de Hasan'dan ve Mücâhid'den Mürsel olarak; Deylemî, Ebû Hureyre'den farklı bir lafızla; Abdurrezzâk Mücâhid'den Mürsel olarak rivayet etmiştir. Bkz. *Cem'u'l-cevâmi*, 1: 774.

²³⁷ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 1782.

²³⁸ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:366.

²³⁹ Tirmizî, “Cenâiz”, 25; İbn Mâce, *Cenâiz*, 51; İbn Hanbel, 2: 92, 362.

²⁴⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 68.

²⁴¹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 68.

açıklamalarından insanın duygusallığa kapılsa dahi Allah'ın takdirine karşı gelme fiilinin uygun olmayacağını savunduğu anlaşılmaktadır. Kanaatimizce Allah'a öfke duyup fiillerine karşı gaflet ile bağırma durumu müellifin zikrettiği gibi Allah'a karşı gelme sayılabilecek bir fiildir.

Tirmizî, aynı konuyla ilgili olarak şu hadisi kullanmıştır: Resulullah, “Bağırıp, çağırarak ağlamaktan nehyetti.”²⁴² Bağırıp çağırarak ağlama, günahlarına pişman olanların fiillerindendir. Musibete uğrayanlar için bu durum sakıncalıdır, çünkü bu bir tür kızgınlıktır. Günahkârlar yaptıkları günahlara pişman olarak ve bulundukları makamdan uzaklaştıklarına üzülenek bağırıp çağırarak ağlarlar. Her müminin Allah katında bir makamı bulunur, günah işledikleri zaman o makamdan düşerler. Bu ağlama kişinin tövbe etmek isteğini gösteren bir sızlanmadır. Bu bir anlamda onlar için kabul edilebilir bir durumdur.²⁴³ Ancak bir musibete uğrayanlar için böyle bağırıp çağırarak ağlama doğru kabul edilmez. Bu şekilde bir ağlama sanki ölümü reddetmeyi ve Allah'ın onlara yaptığı davete icabete karşı gelmek anlamına gelmektedir.²⁴⁴ Tirmizî'nin bu nehye bakış açısından insanın yaptığı işteki niyetinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Kanaatimizce bağırıp çağırarak ağlayan insan, isyan boyutuna ulaşırsa bu fikhî açıdan sakıncalı bir durum olacaktır.

Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis zikretmiştir: Hz. Peygamber'in, “Bağırıp çağırarak feryat etmekten, bağırıp çağırarak feryat etmeyi dinlemekten, ölü sahibinin yanında toplanmaktan, ölünün ailesinin insanlara yemek yedirmesinden, ölü sahibinin yemeğine icabet etmekten, adamın başına bir musibet gelir diye evine oturmasından, geldiğinde o adamın teselli edilmesinden nehyetmiştir.”²⁴⁵ Hadiste sayılanların hepsi bağırıp çağırıp ağlama vasfı içinde zikredilmişlerdir. Çünkü musibete uğrayanlara o konuda Allah'ın hükmü isabet etmiş, hoşlanmadığı şey başına gelmiştir. O kişinin imanı

²⁴² Buhârî, “Tefsîr” (Mümtehine) 3; Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 25; İbn Mâce, “Cenâiz”, 51; İbn Hanbel, 5:85.

²⁴³ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 69.

²⁴⁴ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 70.

²⁴⁵ Bu nehiyeler için bkz. Buhârî, “Cenâiz”, 33; “Tefsîr (60)”, 3; “Ahkâm”, 49; Müslim, “Cenâiz”, 31,32; Tirmizî, “Cenâiz”, 23; Nesaî, “Cenâiz”,15; “Zînet”, 25; İbn Mâce, “Cenâiz”,51,60; Ebû Davûd, “Cenâiz”, 29; İbn Hanbel, 1:87, 107, 121, 133, 150, 159; 2: 204; 3:65, 197; 4: 84, 85; 5: 408.

Allah’a teslimiyeti ve başına gelen şeylere sabrı gerekli kılmaktadır. Ve “Biz Allah’tan geldik ve ona döndürüleceğiz”²⁴⁶ demesi gerekmektedir.²⁴⁷

Kâfirler bu konuda körlük içindedirler, nefislerinde bir çekişme vardır. Gaybın peşine düşerler ve aradıklarını bulamayınca bağırıp, feryat ederler. Yanlarında marifet nuru bulunmaz ki intikam ateşlerini söndürebilsinler. Bu bağırıp çağırma arasındaki hikmet Rabb’e olan öfkelerinden kaynaklanmaktadır. Hikmeti çözemediklerinden göğüsleri darlaşır, teslim olmaları zorlaşır. Bağırıp çağırma Rabb’in hükmüne öfkelenmek, kadere ve tedbire kızmaktan kaynaklanır.²⁴⁸

Allah Peygamber’ini İslam diniyle gönderince, onlara sabrı ve Allah’ın hikmeti üzerine olmayı öğretti. Hz. Peygamber onları müjdeledi, bağırıp çağırarak feryat etmenin her çeşidinden ona götüren şeylerden hatta ağlamaktan bile onları nehyetti. Yanında ölen biri hakkında “Emr-i hak gerçekleşince kimse ağlamasın.”²⁴⁹ O, bununla cahiliye dönemi adetlerinin canlanmasını önlemeyi kastetmiştir. Hatta bu önleme işi kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamaya kadar gitmiştir.²⁵⁰ İslam iyice yerleşince kabirleri ziyaret etme işi devam etti ama feryat ve bağırıp çağırma kapısı kapandı. Mesela, Hz. Peygamber, bir cenaze namazına katılmak için gitmişti, bir kadının çılgılık atması üzerine namaza durmadı. Kadınlar evine çekilinceye kadar tekbir getirmedi.²⁵¹

H. Ömer Resulullah’tan şöyle rivayette bulunmuştur: “Ölü ailesinin ağlamasından azap görür.”²⁵² Burada nehyedilen ağlamanın feryat etme, bağırıp çağırarak ölünün hallerini sayma olduğu bilinmektedir. Gözyaşı dökmek ise rahmetten kaynaklanmaktadır. Bu gözyaşların hüzünden kaynaklandığına işaret eder. Hz. Peygamber ilk zamanlar insanlar dini konuları iyice öğreninceye kadar bu konuda hassasiyet göstermiştir. Sonraları

²⁴⁶ Bakara 2/156.

²⁴⁷ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 81.

²⁴⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 82.

²⁴⁹ Ebû Davûd, “Cenâiz”, 11; Nesaî, “Cenâiz”, 14; “Cihad”, 48; Mâlik, “Cenâiz”, 36.

²⁵⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 83.

²⁵¹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 84.

²⁵² Buhârî, “Cenâiz”, 32; Müslim, “Cenâiz”, 16, 18, 19, 22, 26, 27; Tirmizî, “Cenâiz”, 25; Nesaî, “Cenâiz”, 15; Mâlik, “Cenâiz”, 37; İbn Hanbel, “1:38, 41, 42, 45, 47, 54. Bu hadis ile ilgili olarak çeşitli tenkitler bulunmaktadır. Bkz. Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebep ve Hikmetlerine Dair*, 88.

gözyaşı dökme, ölünün ardından şefkatten dolayı ağlama, yemek için toplanma ve yemek yapma konusunda ruhsat verilmiştir.²⁵³

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah: “Musibetlere üzülmek böğürlere vurmaktan nehyetti.”²⁵⁴ hadisini zikretmiştir. Rivayete göre İblis, gökten kovulduğunda bu sıfatla inmiştir. Hadiste geçen *ihtisâr*, iki yandan elleri kaldırıp vurmaktır.²⁵⁵ Müellif bu eylemin nehyini İblis ile bağlantı kurarak açıklamaktadır. Kanaatimizce bir eylemi kötülemek için en kötüyü örnek olarak seçmek oldukça mantıklı bir yöntemdir. Tirmizî’nin de açıklamaları doğrultusunda kendisine vurarak dövünmek fikhî açıdan doğru bir eylem değildir.

Cenazede ağlamak, gözyaşı dökmek ve bağırıp çağırmak konuları hadisler ve Hakîm et-Tirmizî’ni yorumları bu şekildedir. Kanaatimizce Allah'a karşı gelmek manalarına gelebilecek biçimde dövünmemek, bedenine zarar verecek davranışlarda bulunmamak ve imanı tehlikeye atacak tarzda sözler söylememek kaydıyla cenazeye içten üzülmek ve gözyaşları dökerek ağlamakta sakınca yoktur. Bunlar doğal şeyler olduğu için günah değildir. Ölü kişi, arkasından günaha girecek şekilde ağlayanlar yüzünden kabrinde azap çekmez. Ancak kişinin ağlama konusunda ölçüyü kaçırmaktan bağırıp çağırıp, saç baş yolma, ölünün meziyetlerini sayarak yüksek sesle ağlayıp, göğsünü ve yüzünü tokatlamaktan ve isyan kokan sözlerden uzak durması gerekir. Zikredilen bu durumlar dinimizde caiz görülmemiştir.²⁵⁶ Bunun yanında ölümlere ağlamak veya şarkı söylemek için kadın kiralamanın haram olduğu konusunda bütün mezhepler ittifak etmişlerdir.²⁵⁷

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Ölüye yas tutmaktan nehyetti.”²⁵⁸ şeklindeki hadisi eserde zikretmiştir. Tirmizî, “Ölüye yas tutmanın fitneye ve olaylar karşısında sabırsızlığa sebep olacağını”²⁵⁹ savunmaktadır. Hanefîler’e göre ergenlik çağına girmiş, cima sahibi, esir konumunda olmayan yahut cariye olan bir kadının geçerli nikâhtan sonra ölen kocası için yahut bâin talâk nedeni ile iddet beklerken yas tutması vaciptir. Hidad;

²⁵³ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 88.

²⁵⁴ Kaynaklara göre Hakîm et-Tirmizî bu hadisi rivayette tek almıştır.

²⁵⁵ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 178.

²⁵⁶ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 156; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:365.

²⁵⁷ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 2: 220.

²⁵⁸ İbn Mâce, *Cenâiz*, 53; İbn Hanbel, 4:356, 383.

²⁵⁹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 187.

güzel koku sürünmeyi, süslenmeyi, göze sürme çekmeyi, başa yağ sürmeyi ve kına sürünmeyi bırakmak demektir. Hidad veya ihdad denilen bu davranışların yapılmasının asıl sebebi kocasının onun nafakasını karşılamak, barınma ihtiyacını karşılamak, masraflarını karşılamak gibi nimetlerin elinden gitmesine duyulan temsil eder. Bu durum kadının üç talâkla boşanması yahut kocasının ölmesinin ardından yapması gereken bir durumdur. Bu durumlarda olan bir kadının diğer erkeklerin dikkatini çekmeyecek şekilde en sade elbiselerini giyerek dört ay on gün ya da 3 kuru' beklemesi gerekmektedir. “Boşanan kadınlar 3 kuru' beklerler.”²⁶⁰ Ayette geçen “kurû” kelimesinin sözlük anlamı hem âdet/regl hem iki âdet arası temizlik süresi anlamına gelmektedir.²⁶¹ Ebû Hanife ve Ahmed b Hanbel “kuru” dan kastedilen “hayz” derken, İmam Şafî ve İmam Mâlik aynı lafzın iki âdet arasındaki temizlik süresi olduğunu belirtmişlerdir.²⁶² Bunun dışında yani boşanan veya kocası ölen kadın haricinde diğer insanlar için dinimizde üç günden çok yas tutmak caiz görülmemiştir.²⁶³

Şâfi mezhebinde de kocasının ölümünden sonra iddet bekleyen kadının yas tutması vacib denilmiştir. Ric'i talâkla boşanmış kadının ise yas tutmak zorunda olmadığı söylenmiştir. Şafîler'e göre bain talâk ile boşanmış kadının yas tutması müstehabtır. Hanefiler'e göre ise vaciptir.²⁶⁴

2.2. MUAMELÂT

2.2.1. Bey' Akdi-Alışveriş

Alışverişin rüknü; icab ve kabulden meydana gelir. İcab ve kabul mânasında olan lâfızlar da bu hükme tabidirler. Alışverişin şartı; ehil olmayanların akit yapmalarına mâni olmak için; akdi yapan tarafların alışveriş yapma ehliyetine sahip olmalarıdır. Alışverişin mahalli; maldır. Alışveriş akdi bir inşa; yani bir iş yapmaktır. İslam hukuku bütün akitlerde ‘haber vermeyi’ inşa olarak saymıştır. Böylece inşâî lâfızlarla akid yapılabilir. Ayrıca geçmiş zaman sigası kesinlik ifade eden bir icab lâfzıdır. Gelecek zaman sigası ise; vaad,

²⁶⁰ Bakara 2/228.

²⁶¹ Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 252.

²⁶² Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut (1993.) 1: 496-497; M. Ali Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyân fi Tefsiri Âyati'l-Ahkâmi mine'l-Kur'an*, İstanbul ts. 1: 328.

²⁶³ Merginânî, *el-Hidâye*, 3:291-292; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3:187-188.

²⁶⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 3:291-292; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3:187-188; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 449.

emir veya tevkil ifade eder. Bu sebeple alışveriş akdi, geçmiş zaman sigasıyla yapılır. Kısaca; ‘sattım’ veya ‘satın aldım’ mânasına gelen sözlerle de akid yapılmış olur.²⁶⁵

2.2.1.1. Akdin Tanımı

İslam hukukunun önemli konularından biri olan akit, lügatte “bağlamak, rağbet etmek” anlamına gelir. Terim olarak: “Taraflardan birinin yaptığı icabın, akdin mevzusunda (ma’kud aleyh, mahal) eseri açık ve net bir şekilde karşı tarafın onayıyla bağlanmasıdır”²⁶⁶ şeklinde tanımlanmıştır.

Bir akit üç temel unsurdan meydana gelir. Akdin tarafları, akdin konusu (mahalli) ve karşılıklı rıza yani icap ile kabuldür.²⁶⁷

Akdin mevzusu, ya da üzerinde “akit yapılan şey” fıkıh kitaplarında “*mahallu’l akd*”, “*el-ma’kud aleyh*” terimleriyle ifade edilir. Bu konu ülkemizde yazılan İslam Hukuku eserlerinde akdin mevzusu olarak ifade edilmektedir. Akdin mevzusu, terim olarak “Akdin üzerinde cereyan ettiği, akde konu teşkil eden nesne, menfaat, fiil vb. şeydir.”²⁶⁸ “Mesela, ev alım satımın yapıldığı akitte akdin mevzusu, konusu evdir. Araba alışverişinin yapıldığı akitte ise mevzu veya akdin mahalli arabadır.

Akdin mevzusu veya mahalli başka bir ifadeyle “akdin eserinin ve hükmünün üzerinde sabit olduğu şeydir.” diye tarifi yapılmıştır. “Bu, bey akdinde satılan mal, hibe akdinde mevhub (hibe edilen şey), rehin akdinde rehin verilen şey, kefalet akdinde borçlanılan borç gibi” şeylerdir.²⁶⁹

2.2.1.2. Bey’ Akdinin Sıhhat Şartları

Her şey akdin konusu olamaz, akit yapmanın hükmen mümkün olmadığı durumlar olabilir. Örneğin, şarap müslümanlar için akde mevzu sayılamaz, soy ya da süt bağından dolayı yakınlık derecesi haram teşkil eden kadının yakın akrabasıyla evlenmesi dinen caiz değildir.

²⁶⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2: 4.

²⁶⁶ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1987), 2: 46.

²⁶⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 62; Hamdi Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 58; Abdullah Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 73.

²⁶⁸ Hayreddin Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1986) 3: 77.

²⁶⁹ Mustafa Ahmed Zerka, *Medhal* (Dimeşk: Dar’ül Kalem, 1998), 400.

Bu durumu Zerka şöyle anlatır. “Cife (leş) gibi şeran mal olmayan şeyin satışı yapılmaz. Vakıf malı da satılamaz. Çünkü satışın neticesi, müşterinin satılan mala sahip olmasıdır. Vakfedilmiş mal, hususi haller dışında değiş tokuş yoluyla, mülk edinme ve mülkiyet devrine kısıtlıdır. İcare’nin aksine, akdin konusuna elverişli olmadığından vakıf malının başkasına satışı yapılamaz. Mevkuf mala gelince kabul edilir ve onun üzerine akit yaparız. Aynı şekilde rehin malları ve taze yeşillikler akde konu edilemez.”²⁷⁰

Bir şeyin akde konu olabilmesi için fakihler bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartlar bazı eserlerde dört, bazılarında beş madde olarak belirtilmiştir.²⁷¹

2.2.1.3. Akdin Mevzûunun Mevcut Olması

Akdin mevzûunun akit yapılırken akit meclisinde mevcut olması gerekir. Akdin konusunun akit esnasında mevcut olma şartı satım ve kiralama akitleri için söz konusudur. Bir malın mülkiyetinin veya menfaatinin teslim edilebilmesi akdin konusunun aslının veya kendisinin var olmasına bağlıdır. Olmayan şey üzerinde akit yapmak sahih değildir. Henüz bitmemiş olan mahsulün bitmeme ihtimali, doğmamış hayvanın karnındaki yavrunun ölü doğma durumu, memedeki sütün çıkmama şansı olduğundan bunların satılması ve akde konu edilmesi caiz değildir.²⁷²

Akdin mevzuunun mevcut olup olmadığı hususunda beş ayrı durum söz konusudur.²⁷³

a) Akit sırasında mevzuun tam olarak mevcut bulunması: Bu durumda akdin mevzuu tam ve mevcut olduğu için akit noksansız olarak gerçekleşmiş olur. Mesela kişinin mevcut dairesini satması gibi.²⁷⁴ Ortada olmayan bir şey hakkında akit sahih olmaz. Örneğin ziraatten elde edilmiş ürününü henüz yetiştirmeden satmak, hayvanın daha doğurmadığı karnında taşıdığı yavrusunu satmak, hayvanın memesinde duran halde ki sütü

²⁷⁰ Zerka, *Medhal*, 426-727.

²⁷¹ Bkz. Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 159; Recep Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 167; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 63.

²⁷² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 159; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 4: 172-173.

²⁷³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 159; Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 168.

²⁷⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 159; Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 168.

satmak, midye içindeki inciyi satmak gibi. Bütün bunlar akit anında olmama ihtimali/durumu olduğundan akit yapılamaz. Bu şart Hanefî ve Şâfiîlere göre gereklidir.²⁷⁵

b) Akit sırasında mevzuun aslının mevcut olup akitten sonra da oluşma ve gelişme göstermesi: Akdin konusunun bu çeşidi kendi içinde ikiye ayrılır.²⁷⁶

ba) Henüz olgunlaşmamış zirai mahsul: Bu tür akit konuları aslî olmakla beraber tam olgunlaşmamış zirai mahsuller, meyve sebzelerdir. Bunların gelecekte ne olacakları hakkında bir bilgisinin olmadığından ortada aldanılacak bir ihtimalin ön görülemediğinden bazı kayıt ve şartlarda akdin konusu olmaları mümkündür. Mesela büyümesini tamamlamış fakat tam olgunlaşmamış elma veya domatesi dalında satmak, hemen koparıp alınması şartıyla Hanefîlere göre caizdir. Dalından koparılmayıp olgunlaşmasını beklemek şartıyla alınırsa bu caiz değildir. Hiçbir şart koşmadan kayıtsız şartsız olarak alınması da caizdir. Çünkü akde konu sebze veya meyve büyümesini tamamlamış ve malın derhal teslim edilebilmesi mümkündür. Tam olgunlaşmadan ve kayıtsız şartsız satmak, Şâfiîlere göre caiz değildir.²⁷⁷

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Hz. Peygamber, “Olgunlaşmadan/taze hurma hurmayı koparmayı nehyetmiştir”²⁷⁸ diye bahsetmiştir. Olgunlaşmadan hurmayı koparmak ürüne zarardır. Hurma aşılandığında tazedir, her gün bir salkımda üç veya dört hurma olgunlaşır, o üzümde olduğu gibi bir günde olgunlaşmaz. Hurma ağacından her gün ancak az bir şey toplanabilir. Bir defada koparıldığında taze olgunlaşmamış meyve toplanacağından bir zarar verme söz konusudur. Bundan dolayı vacip olmamakla beraber olmadan hurmayı koparan bir köle azat edecek denilir.²⁷⁹ Zikredilen nehiy ve Tirmizî’nin yorumlarına baktığımızda nehyin daha çok satıcıyı ve ağacı korumaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak o günün şartları ve yoksulluk seviyesi düşünüldüğünde ham meyvelerin toplanıp ağaçlara zarar vermesi dolaylı olarak insanlara zarar verecektir. Dolayısıyla nehiy aynı zamanda gelecek yıllardaki hurma sayısını ve ücretini olumsuz yönde etkileyecek davranışları kapsamaktadır.

²⁷⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 4: 172-173.

²⁷⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 159.

²⁷⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 160.

²⁷⁸ İbn Hanbel, 5:276.

²⁷⁹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 49.

Meyve ve sebzeleri tam olgunlaşmadan satmak veya büyümesini tamamladığı halde koparmadan dalında olgunlaşmasını beklemek şartıyla satmak kıyasen Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre helal görülmemiştir. Ancak İmam Muhammed böyle bir hususta akdi istihsan metoduna göre caiz görmüştür. Çünkü ona göre büyümesini tamamlamış mahsulün olgunlaşma süreci, mahsulün ömründe kısa bir süredir, az çoğa hamledilerek ve teamül de göz önüne alınarak bu akit caizdir. Uygulama ve örf de bu yöndedir. Bu konuda Mâlikî İmam Muhammed ile Şâfiî ve Hanbelîde Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşlerine benzer fetva vermişlerdir.²⁸⁰

bb) Kısım kısım olgunlaşan mahsul: Sebze ve meyveler hemen olgunlaşan ürünler değildir. Bunların büyüme yetiştirme ve olgunlaşma süreci vardır. Patlıcan, kabak, salatalık, incir, kavun, karpuz gibi hepsi birden olgunlaşmayıp kısım kısım olgunlaşan zirai mahsuller satım akdine mevzu oldukları zaman, bu akdin cevazı da tartışılmıştır. Akit zamanında mevzu bulunduğundan dolayı aldanma ve zarar olasılığı az olmakla beraber, mahsulün bir bölümü daha çiçek halinde veya çok küçük olduğundan dolayı Şafîi, Hanbelî ve Hanefî mezhepleri akdin yalnız olgun halde olan mahsuller adına geçerli ve câiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir.²⁸¹

c) Akit sırasında mevcut olmamakla birlikte ayrıca gelecekte mevcut olacağına dair bir şüphe olmayan mevzu: Bu konuda çeşitli durumlar oluşmaktadır.

ca) Akit sırasında mevcut olmayan mevzu: Fakihler akdin konusunun varlık veya yokluğu kadar, gararın²⁸² (belirsizlik, aldanma) varlık ve yokluğunu da akdin sıhhatine etkisini göz önünde bulundurmuştur. Mevzuun akit sırasında olmamasını butlan nedeni olarak kabul etmişler, akit yapıldıktan sonraki mevcudiyetin kesin ya da ihtimal dâhilinde olmasını dikkatli görmemişlerdir. Ortaya çıkmadan evvel meyve ve sebze ve hububatın satışı bu şekildedir. Ancak muasır âlimler bu durumu tenkit etmişler ve malın fiilin var olmasından ziyade teslim edilebilir olmasının şart koşmuşlar ve teslimi mümkün olan şeylerin satışını caiz görmüşlerdir.²⁸³

cb) Akit sırasında mevcut olmayan mevzuun başka istisnaları da mevcuttur.

²⁸⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 161; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 4: 175.

²⁸¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 162.

²⁸² Ticarete elde edilip edilmeyeceği bilinmeyen, belirsiz bir durumda olan mala verilen isimdir.

²⁸³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 162-163.

Akit esnasında mevcut olmamakla beraber sonradan olacağı kesin olan konular, ammenin menfaati esas alınarak caiz görülmüştür. Fakihler selem, kira, müsakat ve istisna akitlerini akdin yapıldığı sırada akdin mahalli mevcut olmadığı takdirde insanların buna olan ihtiyacına, örf olarak kabul edilmiş olduğundan kıyasa muhalif olsa da istihsanen caiz görülmüştür.²⁸⁴ Bunun örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

2.2.1.3.1. Kira Akdi:

Kira akdi konusunu Karaman şöyle anlatır: “Fukahâ prensip olarak yokluğu butlan sebebi kabul etmekle beraber, bir yandan ihtiyacın sevki, diğer yandan ilgili nasları göz önüne alarak bazı istisnaları benimsemişlerdir. Bunlardan biri kira akdinde mevzû, kiralanan şeyden ileri de hâsıl olacak, elde edilecek menfaattir, istisnadır. Menfaat, akit esnasında mevcut olmadığı halde bu akit istihsânen sahihtir ve caizdir.”²⁸⁵

2.2.1.3.2. Selem Akdi:

Akit esnasında mevcut olmayan bir malı, peşin para ile belli bir zaman içinde meydana gelince teslim etmek şartıyla satmaktır. Yani para peşin, veresiye mal satmaktır. Selemde satılan şey zimmete taalluk eden, ölçü, tartı, sayı ile emsali piyasada bulunan şeydir. Satın alana “*müslim, rabbü’s selem*”, satana “*müslem ileyh*”, satılan mala “*müslem fih*” denir.²⁸⁶ Mesela, çiftçinin hasattan evvel ürününü tüccara satması gibi. Dinimiz bu konuya helal gözüyle bakmıştır. Bir hadiste “Selem yapan kişiler için, vakti malum olsun, darası malum olsun ve kilesi malum olsun” buyrulur. Selem akdi diğer mezheplere göre, Hanefîlerin daha sıkı şartlarda kabul ettiği bir akit çeşididir.²⁸⁷

Selem akdinin caiz olduğu konusunda Kur’an’da²⁸⁸ ve sünnette delil mevcuttur.²⁸⁹ Mâlikî, Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde, bir akit yapıldığında akdin, selem akdi olması için mal teslim edilirken vadeli bir şekilde teslim edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde olmadan yapılan akitler selem akdi sayılmamaktadır.²⁹⁰ Çünkü Allah Resûlü hadisinde

²⁸⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 4: 173.

²⁸⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 163

²⁸⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:40; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985) 6:111; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 303, 313.

²⁸⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 163.

²⁸⁸ Bakara 2/282.

²⁸⁹ Merginânî, *el-Hidâye*, 5: 212.

²⁹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 12: 127; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6: 402; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:164.

selem için “... belirlenmiş bir vadeye kadar” buyurmuştur.²⁹¹ Dolayısıyla Hanbelî ve Hanefî mezheplerinde selem akdi için uygun görülen en kısa süre bir ay, Mâlikî mezhebine göre ise 15 günden yani yarım aydan ibarettir.²⁹²

2.2.1.3.3. İstisna’ Akdi:

İstisnada satılan şey (mebi) deyn değil, ayndır; sipariş yapılan bir halı, kıyafet, ayakkabı gibi muayyen bir maldır ve bu mal akit sırasında mevcut olmayıp üretimi yapılacak olduğu şekilde akit caiz olmakta, imalatçı (bayi) onu borçlanmaktadır. Fıkıh terimi olarak bir kişinin sanatkârla belli bir iş yapması konusunda anlaşmasına denir. Ustaya sipariş için verilen mal elbise, ayakkabı, halı, mobilya, boya, kayık, gemi vb. muayyen şeylerdir. İstisna kıyemi mallarda olur.²⁹³ İstisnâ akdinde kullanılacak aynı ve emeği sanatkârın kendisi karşılar. Eğer malzeme (ayn) işveren kişi tarafından karşılanırsa bu durum istisnâ olmaktan çıkar, akit iş sözleşmesine (icare) dönüşür.²⁹⁴

İstisna akdi kıyasa muhalif olarak, halkın ihtiyaçları göz önünde bulundurularak istihsana dayanarak caiz görülmüştür. Bu akdinin caizliği yanında sipariş edilen malın nevi, miktarı, vasfı açıkça belirlenmeli ve olabildiğince garardan (aldanma) uzak hale getirilmelidir. Bütün bunlara rağmen malın teslim anında görme muhayyerliği olduğu unutulmamalıdır.²⁹⁵

d) Akit esnasında mevcut olsun veya olmasın gelecekte mevcudiyeti kesin olmayan mevzû:

Burada fıkıhtaki iki terimle ilgili, iki durum söz konusudur. Bunlardan biri garar, diğeri cehalettir. Bu iki kelimenin içine giren durumlarda yapılan akitler fâsiddir.

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Bir malı şu kadar seneliğine deyip satmaktan nehyetti”²⁹⁶ diye bahsetmiştir. Bu satış kişinin “şu hurma ağacının meyvesini şu kadar yıllığına şu paraya satıyorum” demesi şeklinde gerçekleşir. Bu satışta da aldatma

²⁹¹ Müslim, *Müsakat*, 128; Buhârî, *Selem*, 1,2,7 Ebû Dâvûd, *Büyû*, 55; Tirmizî, *Büyû*, 68.

²⁹² İbn Kudâme, *el- Muğnî*, 6: 404; Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu*, 6:113; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 314, Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 221.

²⁹³ Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu*, 6:117; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 165; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 324.

²⁹⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 4: 631; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 324.

²⁹⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 165; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 4: 179.

²⁹⁶ Müslim, “Buyû”, 86, 99, 100; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 23, 33; İbn Mâce, “Ticârât”, 33, Dârimî, “Buyû”, 74.

(garar) vardır, çünkü daha malın olup olmayacağı kesin belli olmadan satış yapılmaktadır.²⁹⁷

Tirmizî, benzer konuya: Resulullah, “Sudaki balığı satmaktan nehyetti”²⁹⁸ şeklinde değinmiştir. Sahibinin onu teslim etmeye güç yetirip yetiremeyeceği bilinmemektedir. Bu iş garardır. Bir şey vermeden kişinin malını almaktır.²⁹⁹

Garar, elde edilip edilmeyeceği bilinmeyen, belirsiz bir durumdur. Denizdeki balık, gökteki kuş, memedeki süt gibi. Hâsıl olacağı, elde edileceği bilinmekle beraber vasfı bilinmeyen şey ise *meçhuldür*. Elbisenin içinde bulunan şeyi, hayvanın karnındaki yavruyu satmak gibi. Bu iki durumda da malın elde edilebileceği ve teslimi mümkün olmadığı için, bunlar üzerinden akit yapmak caiz değildir.³⁰⁰

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah’ın, “Olgunlaşmadan, kızarmadan önce hurmanın; kararınca kadar üzümün, olgunlaşınca kadar danenin ve kapçığı içinde yenilinceye kadar meyvenin satılmasını nehyettiğine”³⁰¹ eserinde değinmiştir. Bu sayılanların hepsi aynı şeylerdir. Bazen meyvesi ortaya çıkmış olduğu ve onunla faydalanılacak hale gelmediği halde hurma satılabilir. Ancak bunlara bir afet uğradığı zaman faydası ortadan kalkmış olur, bu durumda onu satan batıl yola para yemiş olur. Üzüm de böyledir, olgunlaşmadan önce onun fiyatı belli olmaz. Bunlara bir afet isabet ederse onu satan kişi batıl yolla kazanç elde etmiş olur, çünkü aldığı paranın karşılığı malı teslim etmemiştir.³⁰² Bu tür akitlerin nehyedilmesinin sebebi satılan malın ortada bulunmaması, ma’dum olması sebebiyledir.

İlerde olacak terekenin satışı caizlikten çıkar. Örneğin, varis kişi daha miras bırakacak şahıs nefes alırken terekeden alacağı payı satması caiz değildir. Yazarın telif etmekte olduğu kitabını daha tamamlanmadan, ziraatle uğraşan kişinin ilerde elde edeceği mahsulü henüz topraktan çıkmadan, yetiştiricinin hayvanın daha doğmamış haldeki

²⁹⁷ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 133.

²⁹⁸ İbn Hanbel, 1: 388.

²⁹⁹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 241.

³⁰⁰ Kudâme, *el-Muğnî*, 6:279-294; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 167.

³⁰¹ Buhârî, “Buyû”, 83, 85, 87; “Selem”, 3, 4; “Müsakat”, 17; Müslim, “Buyû”, 49-58, 81-84, 86; “Müsakat”, 15-17; Ebû Davûd, “Buyû”, 22-25; Tirmizî, “Buyû”, 15; Nesaî, “Buyû”, 27, 28, 24, 39; İbn Mâce, “Ticârât”, 32; Mâlik, Buyû”, 10, 11; Dârimî, “Buyû”, 21; İbn Hanbel, 1: 116; 2: 5, 7, 32; 3: 115, 161; 4:185, 190; 6: 70, 105.

³⁰² Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 132.

yavrusunu belli bir ücret karşılığında satış yapması şer'an caiz kabul edilmemiştir. Bunların hepsinde garar vardır.³⁰³

e) Akit esnasında mevcut olmadığı gibi sonradan var olmayacağının da kesin olarak bilinmesi.

Bu konuda kısaca akdin yapılabilmesinin şartlarından birinin, mevzûun mevcut olması olduğundan dolayı mahiyeti bilinmeyen bir konu üzerinde akit yapmak fikhî açıdan doğru değildir.³⁰⁴

2.2.1.4. Akdin Mevzûunun Tesliminin Mümkün Olması

Akit yapılan mevzûun teslim ve ifasının yerine getirilebilir olması gerekir. Teslim edilemeyen mal mevcut olsun veya sahibinin mülkü olsun bir anlam ifade etmez. Yapılan akit hükümsüz olur. “Mezheplerin tamamı akdin konusunun teslim etmenin mümkün olmasını akdin mevzuunda bulunması zorunlu şartlardan olduğunu kabul ederler.”³⁰⁵ Bunun için kaçan hayvanın, çalınmış arabanın, satılması, kiralanması, rehin verilmesi, hibe edilmesi vakfedilmesi vs. sahih değildir. Yine havada uçan kuşun, denizde bulunan balığın, kaçmış olan avın, kaçan kölenin, gasp edilmiş olan eşyanın, düşmanın istila etmiş olduğu evlerin hakkında yapılacak hibenin, kiranın ya da satış akdinin teslimi mümkün olmadığından dolayı geçerli sayılmaz.³⁰⁶ Bu husus hadisi şerifte de belirtilmiş, Hz. Peygamber kendisine sorulan bir soruya, “Yanında (mülkiyetinde) olmayan bir şeyi satma”³⁰⁷ diye cevap vermiştir.

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Tazmini olmayan, garanti edilmeyen şeyin kazancından nehyetti”³⁰⁸ şeklindeki hadisi zikretmiştir. Bu şekil bir şeyin kabzdan ve garantiye alınmasından önce satılma durumudur. Bu durum icâr, mudaraba, ziraat ürünlerinde olur. Bu tür bir satış yapılırsa nehiy işlenmiş olur.³⁰⁹ Müellifin zikrettiği hadis

³⁰³ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 4: 179.

³⁰⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 160.

³⁰⁵ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 211; Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 179.

³⁰⁶ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 211; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 165.

³⁰⁷ Ebû Dâvud, “Buyû”, 68.

³⁰⁸ Ebû Dâvud, “Buyû”, hd. no. 3504; Tirmizî, “Buyû” hd. no. 1234; Nesaî, “Buyû”, hd. no. 4615; İbn Mâce, “Ticârât”, hd. no. 2188.

³⁰⁹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 144.

ve Hz. Peygamber'in aynı konudaki başka bir hadisinin³¹⁰ ışığında bahsi geçen şekildeki akitler fikhî açıdan uygun değildir.

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Velânın satışından ve onun hibe edilmesinden nehyetti”³¹¹ hadisini kullanmıştır. Velâ, kölesini azad ettiğinde, kölesine karşı azad edenin sahip olduğu bir hak/ayrıcalıktır. Azad edenin velasını varislerinden bir kısmına veya yabancı birine satamaz, hibe edemez veya başka bir şekilde bırakamaz. Varisleri olduğu halde azad eden ölürse, onun varisleri azad edenin vela hakkını değil, malını miras olarak alabilirler.³¹² Müellifin fikhî açıklamalarının ışığında kanaatimizce varisler miras olarak sadece ölen kişinin malı üzerinde hak sahibi olabilir, sahibinin azat ettikten sonra öldüğü bir köle ile sahibinin varisleri arasında bir bağ söz konusu olmayacaktır. Zaten Hz. Peygamber'in bu konudaki ifadeleri açıkça ortadadır.³¹³

Akdin yapılması anında karşı taraf için teslim edilemeyecek konumundaki bir şeyin daha sonra tesliminin imkân dâhilinde olması selem yahut istisna' akitlerine benzer şekilde birkaç mevzudan ibarettir. Hanefiler, bu iki istisna dışında akdin yapıldığı zaman teslim edilmesi mümkün olmayan şeyin akit yapıldıktan sonra teslim edilebilmesinin de şüpheli olduğunu, bundan dolayı da akde konu edilemeyeceğini belirtirler. Hatta Hanefiler bu konu hakkında “*yakinen sabit olmayan bir şey şüpheyle sabit olmaz*” şeklinde bir kuralı savunmuşlardır.³¹⁴

İmam Mâlik yukarıdaki görüşten ayrılarak, akit esnasında teslimi mümkün olmayan malın, satış ve kira akdine konu olamasa da hibe ve diğer teberru akitleri için mahal olabileceğini belirtmiştir. İmam Mâlik'e göre, kaçan hayvan hibe olarak verilebilir, ödünç olarak verilebilir ve vasiyet ederse de vasiyetinin geçerli olduğunu savunur. Bunun sebebini ise, teberruda akit mahallinin teslimi konusunda herhangi bir niza ve zarar oluşmadığına dayandırır. Çünkü teberru eden hayır ve iyilik etmekte, teberruya muhatap

³¹⁰ Ebû Dâvud, “Büyû”, 68.

³¹¹ Buhârî, “Ferâiz”, 21; “İtk”, 10; Müslim, “İtk”, 16; Ebû Dâvûd, “Ferâiz,” 14; Tirmizî, “Buyû”, 20; Nesaî, “Buyû”, 87; İbn Mâce, “Ferâiz”, 15; Dârimî, “Buyû”, 36; Mâlik, “İtk,” 20; İbn Hanbel, 2: 9, 89.

³¹² Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 248-249.

³¹³ Buhârî, “Ferâiz”, 21; “İtk”, 10; Müslim, “İtk”, 16; Ebû Dâvûd, “Ferâiz,” 14; Tirmizî, “Buyû”, 20; Nesaî, “Buyû”, 87; İbn Mâce, “Ferâiz”, 15; Dârimî, “Buyû”, 36; Mâlik, “İtk,” 20; İbn Hanbel, 2: 9, 89.

³¹⁴ Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 180,

olan şahıs da bu akdin gerçekleşmesinden dolayı bir zarar oluşmadığından tarafları anlaşmazlığa götürecek bir sebep bulunmamaktadır.³¹⁵

İslam hukukuna göre kişi mevzû teslim edememe nasıl akdi batıl kılarsa, teslim mecburiyeti olan tarafın zarara uğramadan malı teslim edememesi halinde de akit fasit olur. Çatıdan bir ağacı, halıdan bir parçayı, duvardan bir tuğlayı satma örneklerinde olduğu gibi, malın teslimi satanı zarara uğratmadan mümkün olmayacağı için bu akitler fasit olur.³¹⁶ Kanaatimizce, zararsız teslim kavramında bir mal teslim sürecinde zarara uğramış olursa, görme muhayyerliği ortaya çıkacağından bu kez müşteriye akdi bozma hakkı doğacaktır.

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Mezâmin denilen erkek damızlık hayvanlarının henüz sırtındaki dişisi ile çiftleşmesinden dolayı yavru olacak olan dölün ve melâkih denilen, dah anne rahminde bulunan yavruların satışından nehyetti”³¹⁷ hadisini nakletmiştir. Bu satış kişinin “Bu cariye veya devenin karnındaki şeyi veya bu yıl karnında olacak şeyi satıyorum demekle gerçekleşir.”³¹⁸ Bu konuda kanaatimiz Hanefiler’in görüşünden yana olup, selem yahut istisna’ akitleri söz konusu olmadığı takdirde bu akit nehyedilen akit türlerindendir.

Tirmizî, bir başka hadiste: Resulullah “Habelu’l-habele denilen, henüz ana karnındaki yavrunun doğuracağı yavruyu satmaktan nehyetti”³¹⁹ diye bahsetmektedir. Bu “Ana karnındaki bu yavruyu, doğduğunda ve büyüdüğünde sana satıyorum” denilerek gerçekleşmektedir. Müellif, bu tarzdaki akitlerin hepsinin bâtıl olduğunu savunmaktadır.³²⁰ Tirmizî’nin açıklamalarına göre tazmin edilemeyeceği için bu akitlerin batıl olduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili Hz. Peygamber’in hadisinden³²¹ de tazmin edilemeyen malın kazancının fikhî açıdan uygun olmadığı açıkça ifade edilmiştir.

2.2.1.5. Akdin Mevzûunun Taraflarca Bilinmesi, Belirli Olması

³¹⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslamî ve Edilletühü*, 4: 174.

³¹⁶ Geniş bilgi için bkz: Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 185.

³¹⁷ Mâlik, “Buyû”, 63.

³¹⁸ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 242.

³¹⁹ Buhârî, “Buyû”, 61; “Selem”, 8; Müslim, “Buyû”, 5, 6; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 24; Tirmizî, “Buyû”, 17; Nesaî, “Buyû”, 67; İbn Mâce, “Ticârât”, 14; Mâlik, “Buyû”, 62; İbn Hanbel, 1: 56, 166, 240; 2: 5, 11, 15, 63, 76, 107, 144, 155.

³²⁰ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 242.

³²¹ Ebû Dâvud, “Buyû”, 68.

İslam hukukunda akdin sahih olmasının şartlarından biri de mevzûun tayin edilmiş yani malum (bilinen) ve muayyen (belirlenmiş) olması gerekir. Tirmizî, başka bir hadiste: Hz. Peygamber: “Yanında (mülkiyetinde) olmayan bir şeyi satmaktan nehyetti”³²² Çünkü bey’/satış akdi sahip olunan şey üzerinden gerçekleşir, yanında olmayan şey satılamaz.³²³ Akde konu olan şeyin bilinmezlik yani cehalet içermemesi lazımdır. Vasıfları bilinmeyen bir şeyin akde konu edilmesi durumunda bilinmezlik (cehâlet) durumu ortaya çıkar.³²⁴

Akdin konusunun bilinmesi için malın görülmesi yahut işaret edilmesi gerekir. Görme eylemi ise akit esnasında ya da akitten konu değişmeyecek kadar az bir süre dâhilinde olmalıdır. Eğer mal orada bulunmuyorsa; ölçeklik, tartılık ve birbirine yakın irilikteki adet mallardan oluşuyorsa, örnek gösterilerek bilinecek bir mal ise; numunenin görülmesi, malın tamamının görülmesi gibi olmaktadır. Akdin konusunun taraflarca bilinmesi ileri de doğacak niza ve anlaşmazlıkları önlemek, taraflardan birinin “ben malı şöyle biliyordum ancak böyle çıktı” demelerinin önüne geçmek, anlaşmazlıkların önüne geçmek içindir.³²⁵

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde bedelli veya bedelsiz akitlerin hepsinde akit konusunun akdi yapan taraflarca malum olması şarttır.³²⁶

2.2.1.6. Mevzûun Hukukî Muameleye Uygun Olması, Meşru Olması

İslam hukukunda bir mevzûun hukuki muameleye elverişli olabilmesi için, konunun tabiatı, itibariyle hukuki tasarrufa elverişli, gayesi itibariyle tasarrufa ters düşmeyen ve umumî nizam ve ahlak kaidelerine uygun (mütekavvim) olması gerekir. İslam hukukunda bu tanımın karşılığı olarak mütekavvim terimi kullanılmaktadır. Bir şeyin akde konu olabilmesi için hukukî açıdan muvafık olması gerekli olup, üzerinde tasarruf hakkına sahip olunamayacak konumundaki şeyler akdin konusu dâhilinde değildir. Tahsis edildiği gayeye aykırı olduğu için vakıf malları akde konu olamaz. Aynı şekilde Hanefîler’e göre mal sayılmayan insan veya necis şeyler, mütekavvim olmayan yahut mülkiyet altında bulunmayan şeyler akde konu edilmediğinden hukuki muameleye elverişli değildir.

³²² Ebû Dâvud, “Büyû”, 68,

³²³ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 143.

³²⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:5; Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 210.

³²⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:5; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 66.

³²⁶ Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 66.

Hanefîler'e göre akdin konusu olabilecek şeyler mütekavvim özelliği taşımalıdır. Şâfiî ve Mâlikî mezhebinde ise temiz (necis sayılmayan) ve kendisi ile faydalanılan şartlarının olması gerektiği görüşü benimsenmiştir. Hanbelî mezhebinde ise kendisinden istifade edilebilir özelliğini taşıma ve hukuken yasal olma şartlarının gerekli olduğunu söylerler.³²⁷

Tirmizî, bu konuyla ilgili: Resulullah, “Putları satmaktan nehyetti”³²⁸ şeklindeki hadisi zikretmiştir. Tirmizî, bu satışın bedelinin caiz olmadığını, dünya maişetinde herhangi bir şeyle ondan faydalanılamayacağını insanların onları kırmak ve yok etmekle emredilmiş oldukları görüşünü belirtmiştir.³²⁹ İslam hukukunda mal sayılmadığı için (mütekavvim) olmayan insan, şarap, kan, domuz, boğazlanmadan ölmüş veya besmelesiz kesilen hayvan gibi şeyler akde konu olmazlar. Bunları satmak, bağışlamak, vakfetmek veya vasiyet etmek hukuki bir sonuç doğurmaz. Çünkü mal sayılmayan şeyin başkasına temlikli sahih değildir.³³⁰

Bazı İslam hukukçuları insanın mükerrem olduğundan dolayı insan sütünün satım akdine konu olamayacağı görüşünü savunmuştur. Ebû Hanife, İmam Mâlik bunun haramlığı konusunda görüş ileri sürmüşlerdir. İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel, insanın mükerrem olmasını kabul etmekle birlikte akdin konusunda aradığı şartlardan olan temiz olma ve kendisinden fayda görülen bir durum olduğundan dolayı bu duruma caiz demişlerdir.³³¹

2.2.1.7. Akdin Konusunun Necis (Pis) Olmaması

Hanefî mezhebine göre içki, domuz eti, murdar hayvan ve kan gibi necis hükmündeki şeylerin satışı helal değildir.³³² Bunların delili Cabir b. Abdillâh'tan rivayet edilen “Şüphesiz Allah Resûlü içkinin, murdar ölmüş hayvan etinin, domuzun ve putların satışını haram kılmıştır.”³³³ hadisidir.

³²⁷ Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 223,

³²⁸ Buhârî, “Buyû”, 112; Müslim, “Müsakat”, 71; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 64; Tirmizî, “Buyû”, 60, Nesaî, “Fere”, 8; “Buyû”, 93; İbn Mâce, “Ticârât”, 11; İbn Hanbel, 3: 324, 326.

³²⁹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 135.

³³⁰ el-Mâide, 5/ 3; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:182; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 64.

³³¹ Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 65; Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 226.

³³² İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 2:126; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 211; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 66-67.

³³³ Buhârî, “Buyû”, 24, 103, 105, 112; “Salât”, 73; Müslim, “Eşribe”, 83.

Hanefilere göre necis hükmünde olmasına rağmen zaruret durumunda domuzun kılının ve murdar ölmüş hayvanın tabaklanmış derisinden faydalanmak caizdir. Yine yabani hayvanların etini yeme dışında yararlanmak ve satışı caizdir. Yırtıcı hayvanlar ile katır, eşek gibi eti yenmeyenlerin derileri, tabaklanmış olmaları veya bu hayvanların boğazlanmış olmaları şartıyla satılabilir ve şeran bunlardan istifade edilebilir. Bu şartlarda bunlar mal sayılır. Tabaklanma ve boğazlanma olmazsa bu hayvanların nemi derilerinde olduğu için murdar sayılır.³³⁴

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi zikretmiştir: Resulullah, “Maymunu satmaktan, maymun ve domuz derisini satmaktan nehyetti. Çünkü maymun ve domuz yırtıcıdır. Resulullah, her yırtıcı tırnaklı hayvandan, nehyetmiştir.”³³⁵ Kurt ve kaplan da bu şekildedir. Her tırnaklı hayvan yırtıcıdır. Bunların satımı da bedeli de caiz değildir. Bunların öldürülmeleri mubahtır, öldürülmesi mübah olan şeyin mülk edinilmesi caiz değildir. Mülk olmayan şeyin satımı da caiz değildir.³³⁶ Bir adam başkasının elindeki kurdu, aslanı, maymunu öldürse onu tazmin gerekmez. Aynı şekilde köpeklerin de öldürülmesi caizdir. Av köpekleri hariç diğer köpeklerin satışından elde edilen para haram kılınmıştır.³³⁷

Avcılık öğretilmiş olsun olmasın, pençeli yırtıcı kuşların alınıp satılması ittifakla caizdir. Eşek ve katır gibi temiz sayılmasında ihtilaf olan hayvanların satışı da caizdir. Domuz haricindeki kurt, kedi, arslan, kaplan, köpek pars gibi köpek dişli yırtıcı hayvanların satılması caizdir. Köpek hakkında ihtilâf bulunmakta olup Şâfiîler’e göre hiçbir köpeğin satışı caiz değildir. Hanefiler’e göre caizdir. Mâlikiler ise beslenmesine izin verilen sürü ve ekinlerin koruyucusu olan köpeklerin satışını caiz görüp, beslenmesine izin verilmeyen köpeklerin satılmasının caiz olmadığına ittifak etmişlerdir.³³⁸

³³⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 179; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 67; Zühayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, 5:136.

³³⁵ Buhârî, “Buyû”, 102, 112; Müslim, “Müsakat”, 71; Tirmizî, “Buyû”, 60; Nesaî, “Sayd”, 28, İbn Mâce, “Sayd”, 13; Mâlik, “Sayd”, 13, 14; Dârimî, “Eşribi”, 9; İbn Hanbel, 2: 36.

³³⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 134.

³³⁷ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 135.

³³⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:9; İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 2:126; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 211; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6:359; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2: 183; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 67,180.

Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis rivayetinde bulunmuştur: Resulullah, “Fil kemiği ile faydalanmaktan nehyetti.”³³⁹ Filin etinin yenmesinden bahsedilmemiştir. Onun kemiklerinde yağ vardır. Nehyin bundan dolayı olması mümkündür. Bu konuda ruhsat ifade eden rivayetlerde nakledilmiştir.³⁴⁰ Şâfiler, filin satışını caiz görmezler ancak Hanefilere göre caizdir. Maymun satışı konusunda Ebu Hanife’nin iki farklı görüşü olmakla birlikte esas itibariyle caiz görülmemiştir. Hanefiler iğrenç görüntülü, insan tabiatının kendisinden nefret ettiği şeyler olan yılan, akrep, keler, kirpi, haşere, böcek ve küçük kurt çeşitlerinin satışını caiz görmezler.³⁴¹

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah: “Müzâbene, Muhâkele³⁴² türü satımdan nehyetti”³⁴³ diye bahsetmektedir. Bu tür satışlar “şu hurma ağacının meyvesini bir kafız hurma karşılığında satıyorum” denilerek gerçekleşir. Bu ise ribadır, çünkü hurma ağacının üstündeki meyvenin ölçülenden daha fazla olup olmadığı bilinmemektedir. Hurma hurma karşılığında, buğday buğday karşılığında satıldığı zaman eşit olarak satılması gerekmektedir.³⁴⁴

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Hayvanı hayvan karşılığında veresiye satmaktan nehyetti”³⁴⁵ şeklindeki hadisi zikretmiştir. Alışverişte bulunanlar, belirli bir şey karşılığında bu işi yaptıklarında her ikisine vacip olan şeyleri bilmelidirler. Alışveriş rızaya dayanır. Tartışmış olsalar, her ikisi de kendilerine vacip olan şeyi bilmiyor demektir. Bizzat hayvan ma’lum olduğunda alışveriş caizdir. Çünkü alışveriş ma’lum bir mal üzerinde gerçekleşmiştir.³⁴⁶

³³⁹ Çünkü fil, tırnaklı olan yırtıcı hayvanlardandır. Resûlullah, her tırnaklı yırtıcı hayvan etinden nehyetmiştir. Nesaî, “Sayd”, 28; İbn Mâce, “Sayd”, 13; Mâlik, “Sayd”, 13; İbn Hanbel, 2: 36, 418.

³⁴⁰ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 144.

³⁴¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:9; Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, 211; Özdirek, *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar*, 235, 239,

³⁴² Gebe hayvanın karnındaki cenini satmaktır.

³⁴³ Bûharî, “Buyû”, 82, 93; “Müsakat”, 17, Müslim, “Buyû”, 59, 81-85, 104; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 31, 33; Tirmizî, “Buyû”, 14, 55; Nesaî, “Eymân”, 45; “Buyû”, 45; “Buyû”, 28, 33; İbn Mâce, “Ticârât”, 54; “Ruhûn”, 7, 8; Dârimî, “Mukaddime”, 28; “Buyû”, 23; Mâlik, “Buyû”, 24, 25; İbn Hanbel, 1: 224, 323; 2: 392; 3: 6, 8, 60; 5: 185, 190.

³⁴⁴ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 133-134.

³⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Buyû”, 15, Tirmizî, “Buyû”, 21; Nesaî, “Buyû”, 65; İbn Mâce, “Ticârât”, 56; Dârimî, “Buyû”, 30; İbn Hanbel, 3: 310; 5: 12, 19, 21, 22, 99.

³⁴⁶ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 245.

Hadisi şeriflerde belirtildiği üzere müzâbene ve muhâkale satışı fâsiddir. Müzabene; ağaçtaki bir miktar hurmayı tahminen onun kadar olan hazır hurma karşılığında satmaktır (takas etmek) Muhâkale; henüz başak halinde bulunan buğdayın bir miktarını tahmin ederek ona tekabül edecek kadar olan biçilmiş vaziyette duran buğday karşılığında satmaktır. Bu tür satışların ikisi de caiz değildir. Burada faiz oluşmaktadır.³⁴⁷ Aynı şekilde melâkeha (gebe hayvanın karnındaki cenini satmak), mezâmin (döl hayvanının sülbündekini satmak), mülânese, katlanmış bir kumaşa dokunmak veya karanlıkta el değdirmekle yetinip, görmesi halinde de seçme hakkının olmaması şartı ile yapılan veya satıcının müşteriye ‘dokunduğu anda sana sattım’ demek sureti ile yapılan satış ve münâbeze³⁴⁸ satışı, alıcı ve satıcının ‘atmayı’ satış olarak kabul etmeleri şeklinde yapılan alış-veriş şekilleri caiz değildir.³⁴⁹

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah “Ücretini bildirmediğçe işçi tutmaktan nehyetti”³⁵⁰ diye bahsetmektedir. Bu elbette husumete götürecektir. Böyle bir şeyde zarar vardır. Ücretini bildirmediğinde, cehaletle hareket edilmiş olur. Bu durumda ona ecr-i misil gerekir.³⁵¹ İnsanlar böyle belirsiz bir durumda anlaşmazlık yaşayabilir ve ortaya üzücü durumlar çıkabilir. İslâm hukuku alışveriş olsun insan ilişkileri olsun her konuda bu üzücü durumların meydana gelmemesi için vardır. Kanaatimizce Peygamber Efendimiz de bu durumun önüne geçmek adına müslümanları bu durumdan nehyetmiştir.

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah “Dârülharp hayvanları boğazlamaktan nehyetti”³⁵² diye bahsetmiştir. Çünkü bunda zarar vardır. Ekinlerin yakılması da böyledir.³⁵³ Tirmizî’nin açıklamaları ışığında kanaatimizce bu nehiy insanların zararına karşı önlem olması için buyurulmuştur.

³⁴⁷ Kasânî, *Bedâ’i’u ’ş-şanâ’i fi tertîbi ’ş-şerâi’*, (Kahire 1327-28/1910), 7:84; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:24.

³⁴⁸ Müşteri ve tacirin “atmayı” (atma derken) satış şekli olarak kabul etmeleridir. Bu taraflardan birinin diğerine: "On liraya olmak üzere elbisemi sana atıyorum" demesi, diğerinin de elbiseyi alması sureti ile yapılan satıştır. Nehyedilen alışveriş şekillerindendir.

³⁴⁹ Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, 215.

³⁵⁰ Nesaî, “Eymân”, 44; İbn Hanbel, 3: 59, 68, 71.

³⁵¹ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 243.

³⁵² Mâlik, “Cihâd”, 10.

³⁵³ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 245.

2.2.2. Bey Akti Yapılırken Öne Sürülebilecek Şartlar

İslam hukukunda bey akitlerinde bazı şartlar ileri sürülebilmektedir. Bunlar kendi arasında ikiye ayrılırlar.

a) Ta'likî Şartlar:

Akdin kuruluşunu gelecekte olması muhtemel bir şarta bağlanmasına ta'lik, şarta da ta'likî şartlar denir. Böyle gerçekleşen akitlere muallak akitler denilir. Akdin şarta talikinin geçerli olması için şartın akit esnasında mevcut olmaması, vukuunun muhtemel olması gerekir. Mesela bir kimse öğrenci olduğunu bildiği birine “eğer öğrenci isen şu malı sana şu kadar sattım” ve “on saniyede Edirne’den Kars’a koşarak gidersen şöyle olsun gibi, imkânsız şartlar koşulamaz. Bahsedilen uygun iki şartla yapılan akitler geçerli olur, aksi takdirde şartlı yapılan akitler batıl olur.³⁵⁴

Alım satım, kira, vakıf, âriyet, hibe, ikâle rehin, nikâh ve muhala gibi konusunun mal ve menfaat oluşturduğu ve temlik sonucunu doğuran akitler taliki şartlara bağlanamaz. Fakat boşama gibi iskat sonucu doğuran tasarruflarla, gerektiğinde yemine konu olan konu olan tasarruflar ta'likî şartlara elverişlidir.³⁵⁵

b) Takyîdî Şartlar/Ca'lî Şartlar

Tarafların akitle beraber ileri sürdükleri ve üzerinde anlaştıkları şartlara ca'lî şartlar denir.³⁵⁶ Pencereye takması şartıyla camcıdan cam, eve teslim etmesi şartıyla buzdolabı, garantisi olmak şartıyla bazı şeyleri almak gibi. Bu konuda cevaz veren âlimler, akit yapmak ve şart koşmayı serbest görürken; nasların, kıyas ve icmanın yasakladığı şartların ileri sürülemeyeceğini de eklemişlerdir. Mesele uzun ve mezheplere göre farklılıklar arz etmekle beraber kısaca taraflardan birine fazladan menfaat sağlayan takyîdî şartlar geçerli değildir.³⁵⁷ Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Bey” ve selef satışından

³⁵⁴ Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler* (Konya: İttifak Holding Yayını, 1999), 118-119; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 102-103.

³⁵⁵ Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 103.

³⁵⁶ Muhammed Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fıkh* (b.y.: Dârü'l-Fikri'l-Arâbî, 1958/1337), 61.

³⁵⁷ Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, 110-115; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 104-112.

nehyetti.”³⁵⁸ Bey’ ve selef satışı “şu kadar borç para verirsen şu kadara malımı satarım” şeklinde şartlı yapılan bir satışır.³⁵⁹

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Satışta iki şart koştuktan nehyetti”³⁶⁰ diye bahsetmektedir. Bu satış bu malı sana peşin fiyatına şu kadar veresiye şu kadara satıyorum şeklinde yapılan işlemidir. Sonra alıcı ve satıcı iki sözden birini karara bağlamadan ayrılırlar. Hadiste bu durum nehyedilmiştir.³⁶¹ Mezheplerin hepsi ca’lî şartlar arasında yer alan bir akit içinde iki akdi yapmayı caiz görmezler. Ancak mezhepler safkateynin şumulünde ihtilaf etmişlerdir.³⁶²

Hanefî mezhebine göre bir akitte taraflara özel faydası dokunan şart, akdi ifsat eder. Eve teslim şartıyla buzdolabı almak örfen uygulanan bir durum olduğundan caiz görülmüştür. Bu tür alışverişleri diğer mezhepler de farklı değerlendirmelerle caiz görmüşlerdir. Ancak Hanefiler buğdayı bayinin öğütmesi, kumaşı terzinin dikmesi, satılan malı bayinin tamir ettirmesi şartıyla satışı kabul etmezler.³⁶³

Hanbelîler, Hanefiler’in fasid kabul ettikleri bu tip şartları safkateyn olarak kabul etmişlerdir. Onlar şartların sınırını dar tutmuşlar ve bir neticesinde müstakil bir akit daha yapmayı safkateyn olarak saymışlardır. Bir adama borç vermesi şartıyla müşteriye mal satması, yaptığı akde başka bir beyin yapılması gibi.³⁶⁴

2.2.3. Faiz

Türkçede *faiz* kelimesi ile bilinen Arapça *ribâ* kelimesi sözlükte “fazlalık, nemâ, artma, çoğalma; yükseğe çıkma, (beden) serpilip gelişme” gibi anlamlara gelir. Fıkıh ilminde ise ribâ, borç verilen bir parayı veya malı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla yahut borç ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağa ek vade

³⁵⁸ Ebû Dâvûd, “Buyû”, hd. no. 3504; Tirmizî, “Buyû” hd. no. 1234; Nesaî, “Buyû”, hd. no. 4615; İbn Mâce, “Ticârât”, hd. no. 2188.

³⁵⁹ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 142.

³⁶⁰ Ebû Dâvûd, “Buyû”, hd. no. 3504; Tirmizî, “Buyû” hd. no. 1234; Nesaî, “Buyû”, hd. no. 4615; İbn Mâce, “Ticârât”, hd. no. 2188.

³⁶¹ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 143.

³⁶² Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, 117.

³⁶³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:187-199; Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, 117; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 107.

³⁶⁴ Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, 118.

tanıyıp bu süreye karşılık alınan fazlalık olarak tanımlanır.³⁶⁵ Faizin haramlığı, kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Faiz hicretin sekiz veya dokuzuncu yılında bütün çeşitleri ile haram kılınmıştır.³⁶⁶

Faizin haramlığı Kur'an'da "Faiz yiyenler -kafirlerinden- şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden ayılışı gibi kalkacaklardır. Bu hal onların, 'Alım satım da tıpkı faiz gibidir' demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah alış-verişi helâl, faizi haram kılmıştır ..."³⁶⁷ buyrulur. Faiz yasağıyla ilgili olarak emredilen diğer âyetin manası şöyledir: "Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin; Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz"³⁶⁸ Ayette geçen "kat kat" ifadesi faizin vasfıdır. Faizdeki fazlalık belirli miktar ya da oranda olması önemli değil, hem basit hem de mürekkep faiz haramdır.³⁶⁹

Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis nakletmiştir: Resulullah "Riba yemekten, ribaya şahitlik yapmaktan, ribayı yazmaktan, ribayı yedirmekten nehyetti. Riba yiyene, ona vekil olana, onu yazana, ona şahitlik yapana lanet etti."³⁷⁰ Bunların hepsi günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmaktır. Hepsi içki meselesinde olduğu gibi haramdırlar.³⁷¹ Hadislerde faizin haramlığı Hz. Peygamber'in "Faiz yiyen, yediren, şahitlik ve kâtiplik yapan Allah'ın rahmetinden mahrum olur."³⁷², "Faizcilikle zenginleşen kişinin sonu mutlaka fakirliktir."³⁷³ sözleriyle belirtilmektedir.

Faiz iki kısma ayrılmaktadır.

a) Fazlalık Faizi (Ribe'l-fadl): Peşin alışverişlerdeki fazlalıktan ibaret olan faiz çeşididir. Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, "Eşit ölçüde olmaksızın altını altın karşılığında satmaktan nehyetti ."³⁷⁴ Yine bunların hepsi ribâdır. Bunu *Kitâbu'l-ilel* adlı

³⁶⁵ İsmail Özsoy, "Faiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.12 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 110.

³⁶⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4:669; Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku*, 183.

³⁶⁷ Bakara 2/275.

³⁶⁸ Âl-i İmrân 3/130.

³⁶⁹ Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku*, 183.

³⁷⁰ Bûharî, "Buyû", 24, 25, 113; "Talak", 51; "Libas", 86, 96; Müslim, "Müsakat", 105, 106; Ebû Dâvûd, "Vesâya", 4, Tirmizî, "Buyû", 2; "Tefsîr" (9), 2; İbn Hanbel, 1: 190; 5: 82.

³⁷¹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 141.

³⁷² Müslim, "Musâkât", 58.

³⁷³ İbn Mâce, "Ticâret", 58.

³⁷⁴ Müslim, "Müsakat", 76, 80; Nesaî, "Buyû", 43, 44, 46, 47, 50; İbn Mâce, "Ticâret", 48; Dârimî, "Buyû", 41.

eserimizde açıkladık.³⁷⁵ Ribevi malları aynı cins iki malı peşin olarak biri diğerinden fazla olması şartıyla değiştirmek bu tür faiz çeşididir. 10 gr altını 15 gr altınla değiştirmek, bir teneke buğdayı iki teneke buğdayla değiştirmek, 20 kg hurmayı 30 kg hurma ile değiştirmek gibi.³⁷⁶

Fazlalık ribası aynı cins malların birbiriyle değiştirilmesi zamanında oluşur. Bunda malların kalitesi hükmü değiştirmez. Ayrıca Hanefilere göre fazlalık ribası sadece veznî ve keylî malların değiştirilmesinde meydana gelir, uzunluk ölçülerinde ve adedîlerde oluşmaz.³⁷⁷

b) Nesie (Veresiye Ribası): Bu faiz veresiye işlemlerden ve borçlardan doğan riba çeşididir. Ribanın illetlerinden en az birini kendisinde bulunduran iki malı veresiye olarak mübadele etmek veya borç verirken fazla almak suretiyle meydana gelen faiz çeşididir. 10 gr altını veresiye 10 gr altınla değiştirmek, 10 gr altını 15 gr gümüşle veresiye, 1 teneke buğdayı veresiye olarak 2 teneke buğdayla, 1 teneke buğdayı veresiye olarak 2 teneke arpayla değiştirmek cins birliğinden ve ileride doğacak değer farkından dolayı faiz olur.³⁷⁸

Bu faizlerden eski Arapların da uyguladığı *nesie faizi (ribe'n-nesie)* ayetle, *fazlalık faizi (ribe'l-fadl)* hadiste belirtilen altı altın, gümüş, buğday, arpa, tuz, hurma ölçü alınarak veya bunlara kıyas yapılarak haram kılınmıştır.³⁷⁹

Mezhepler faizin illetin biraz farklı olarak anlamış ve uygulamışlardır. Hanefî ve Hanbelî mezhebi hadislerdeki ribanın illetini (hükme zemin olan ortak ölçüsü) “cins ve ölçü birliği” olarak kabul etmişlerdir. Buna göre bütün keylî ve veznî mallar ribevî mallardır. Ribayı fazl için veznî ve keylî mallarda “cins ve ölçü birliği” illetlerinin ikisinin de bulunması gerekir. Nesie faizi için yalnız cins veya yalnız ölçü birliği yeterlidir.³⁸⁰

³⁷⁵ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 255.

³⁷⁶ Kasânî, *Bedâiu's-sanâî*, 7:84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6:53-54; Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku*, 187.

³⁷⁷ Kasânî, *Bedâiu's-sanâî*, 7:84; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4:671; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6:53-54; Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu*, 6:105.

³⁷⁸ Kasânî, *Bedâiu's-sanâî*, 7:84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6:53-54; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4:671; Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu*, 6:105.

³⁷⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4:670.

³⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 12:113; Kasânî, *Bedâiu's-sanâî*, 7:84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6:55; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4:671.

Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis nakletmiştir: Resulullah, “Gümüş karşılığında altını veresiye satmaktan nehyetti.”³⁸¹ Çünkü bunların hepsi faizdir.³⁸² Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre ribanın illetini nakti türü şeylerde “cins ve nakit birliği”, diğer yiyecek maddelerinde “cins ve gıda maddesi” olması şeklinde belirtmişlerdir. Buna göre her iki mezhebe göre altın ve gümüş nakitler ile bütün yiyecek maddeleri ribevî mallardır.³⁸³

Alışveriş çeşitlerinden biri de sarf veya sarraflıktır. Sarraflık, her iki malın nakit cinsinden olduğu alışverişlerdir. Bu satışa “sarf” adı verilmesinin sebebi satış konusu olan her iki bedelin de bir elden öbür ele geçmesi, değiştirilmesidir.³⁸⁴ Sarfın Mecelle’deki terim anlamı “Sarf, nakdi nakde bey etmektir ki Türkçe akçe bozmak tabir olunur.”³⁸⁵ şeklinde yapılmıştır. Kısaca “nakit” veya “para denilen şeyleri bozmak ve değiştirmek “sarf” adını alır. Modern dönemde sarf, altın, gümüş ve diğer metalleri konu edinen değişimin dışında ağırlıklı olarak kâğıt para ve döviz alım satım işlemlerine dönüşmüştür.³⁸⁶ Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah “sarf alışverişini yasaklamıştır.”³⁸⁷ Sarf alışverişinin nehyedilmesinin sebebi faize bulaşma tehlikesidir. Mücahid, Ebû Hureyre’den nakille Hz. Peygamber’in “Ehl-i cennet satış yapsaydı-ki yapmazlar- satışları sırf iyilik olurdu. Çünkü İblis sizden birinin çocuğunu sevdiği gibi sarfı sever.”³⁸⁸ buyurduğunu söyler.³⁸⁹ Bir kimse, gümüşü gümüşle veya altını altınla satarsa bunlar, ayar ve işçilikte farklı olsalar bile aynı miktarda olmadıkça satış caiz değildir. Bu satışta bedellerin, taraflar ayrılmadan teslim alınması da gerekir. Çünkü veresiye durumunda faiz oluşur.³⁹⁰

2.2.4. Mekruh Akitler/ Simsarlık

Dinimizde akitlerin sahih ve sağlam olabilmesi için tarafların mekruh akitlerden kaçınmaları gerekir. Dinimiz bu durumlardan insanların sakınmalarını emretmiştir. Hakîm

³⁸¹ Buhârî, “Buyû”, 80, 81; Müslim, “Müsakat”, 87; İbn Hanbel, 4: 289, 368, 371, 372, 374.

³⁸² Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 254.

³⁸³ Merginânî, *el-Hidâye*, 5:176-177; İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 2:130; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4:672.

³⁸⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 5:253.

³⁸⁵ Ali Haydar İbni Emin, *Dürrer'ül-Hükkâm Şerhü Mecellet'ül-Ahkâm* (İstanbul: Şirketi Mertebe Matbaası, 1319), 2:411, md. 121.

³⁸⁶ Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku*, 209.

³⁸⁷ İbn Mâcei Ticârât, 49, Dârimî, Buyû', 41; İbn Hanbel, II, 437; III, 8, 297.

³⁸⁸ Bunu Ebû Yâ'lâ rivâyet etmiştir. Senedinde İsmail b. Nûh vardır ki, metrûktur. Bkz. “*Mecmeû'z-zevâid*”, 10: 416.

³⁸⁹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 252.

³⁹⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 5:253.

et- Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Mal getiren binicileri karşılayıp onlardan yiyecek maddesi satın alarak bunları çarşıya ulaştırmazdan evvel satmaktan nehyetti”³⁹¹ hadisini zikretmiştir. Resulullah, köylüleri ve binicileri karşılayıp mallarını çarşıya getirmekten nehyetti. Getirdikleri maldan herkes faydalansın ve fiyatlar düşük olsun diye, onların satışı çarşıda olmalıdır. “Resulullah, şehirlinin, köylü malını köylü adına satmasını nehyetti.”³⁹² Çünkü köylü, şehirdeki fiyatları bilmemektedir.³⁹³

Bu konu fıkıh kaynaklarımızda ele alınarak bu durumlardan sakınılması istenmiştir. Bunun için şehirlinin taşradaki için satış yapması, bir fiyat üzerinde alış-verişi bitiren iki kimsenin fazla fiyat vererek aralarına girmek, alıcısı olmadığı halde alıcı gibi görünerek başkasını teşvik için malın değerini artırarak neceş yapmak mekruhtur.³⁹⁴

Tirmizî, bir başka örnek olarak: Resulullah’ın, “Suyu satmaktan nehyetti.”³⁹⁵ hadisini kullanmıştır. Çünkü su, halkın hayatıdır. Müslümanlar zorluktan dolayı ve hayvanlar için suya muhtaçtır. Araziye gelince herkes kendi suyuna maliktir ki, elindeki su ile arazisinin sulayabilir. Suyu ölçüsü veya tartı ile satmak caizdir. Nehirdeki suyu satmak, satış akdinin ne üzere yapıldığı bilinmediği için caiz değildir.³⁹⁶ konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Otlakı menetmekten nehyetti.”³⁹⁷ denilmiş bu da yukardaki hadise benzemektedir, otlak hayvanlar için milletin ortak malıdır. Hiçbir masraf yapmadan yetişen otları satmaktan menedilmiştir.³⁹⁸

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Kişiyi kardeşinin alışverişi üzerine alışveriş yapmaktan ve kardeşinin nişanı üzerine nişan yapmaktan nehyetti”³⁹⁹ hadisini zikretmiştir.

³⁹¹ Buhârî, “Buyû”, 64, 68, 71; “İcâre”, 1, 14; Müslim, “Buyû”, 11, 12, 14; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 43, 46; Tirmizî, “Buyû”, 12; Nesaî, “Buyû”, 15-17; İbn Mâce, Ticârât, 16; Mâlik, “Buyû”, 96; Zeyd b. Ali, *Müsned*, hd. no. 610; İbn Hanbel: 1: 368; 2: 20, 22; Tayalisi, hd. no. 1930.

³⁹² Buhârî, “Buyû”, 58, 64; “İcâre”, 14; “Şurût”, 8; Müslim, “Nikâh”, 51, 52; “Buyû”, 11, 12 17; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 45; Tirmizî, “Buyû”, 13, Nesaî, “Buyû”, 16, 19; İbn Mâce, “Ticârât”, 15, Mâlik, “Buyû”, 96; İbn Hanbel, 1: 163, 4: 314; 5:11.

³⁹³ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 151.

³⁹⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:22; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 217; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 164.

³⁹⁵ Müslimi “Müsâkat”, 35, Nesaî, “Buyû”, 88, 94; Tirmizî, “Buyû”, 44; İbn Mâce, “Ruhûn”, 18, Dârimi, “Buyû”, 69; İbn Hanbel, 3: 356; 4: 138.

³⁹⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 152.

³⁹⁷ İbn Mâce, “Ruhûn”, 16; İbn Hanbel, 2: 420. Münavî, şöyle der: “Ricali sikadır. Bkz. *el-Câmi'u'l-ezher fi hadis'in-nebiyyi'l-enver*, s. 109.

³⁹⁸ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 153.

³⁹⁹ Buhârî, “Buyû”, 58, “Nikâh” 45; “Şurût”, 8; Müslim, “Buyû”, 8; “Nikâh” 38, 49-52; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 17; Tirmizî, “Nikâh”, 38; “Buyû”, 57; Nesaî, “Buyû”, 19; İbn Mâce, “Nikâh”, 10; “Ticârât”, 13;

Bunun sebebi de böyle bir davranışta ifsâd var olup kişiler arasında husumete sebep olur, insanlar bundan menedilmiştir denilmiştir. Mutarrif, Mâlik b. Enes'in şöyle dediğini nakletmiştir: “İş karara bağlanmadıkça, kardeşin alışverişi üzerine alışveriş yapılamaz. Alışveriş gerçekleşmezse, o kimse alışverişe dâhil olabilir. Nişan işi de böyledir. Kişi reddedildiğinde nişan için devreye girilir. Bir adam alışverişe devam ettiği ve pazarlık yaptığı müddetçe hiç kimsenin burada zarar oluşuyor diye araya girmesi caiz değildir. Adamın istediği şeyi satın almasına bir engel konulamaz. Yoksa adam tereddüt etmeye ve fiyat indirmek için pazarlığa devam eder. İsteyenler adamın alışverişi bırakmasından sonra alışverişe başlayabilir.”⁴⁰⁰

2.2.5. Alışverişte Hile Yapmak

Hile yapmak hukukta bir kimseyi arzu edilen yönde bir irade beyanında bulundurmamak niyetiyle o kimsede doğru olmayan bir kanaat uyandırarak ya da doğru olmayan bir fikrin devamını sağlayarak yanıltmak anlamına gelmektedir.⁴⁰¹ Fıkıhta buna *tedlis* denilir. Tedlis, mahaldeki (konu) ayıbı gizleyip mahalli olduğundan daha kıymetli göstermeye denir. İneği bir iki gün sağmayıp sütünü bol göstermek, arabayı boyamak, ünlü bir firmanın logosunu elbiseye yapıştırıp satmak, süte su katmak bu gibi fiillerdir. Bu gibi durumlarda hileye maruz kalan kimse sözleşmeye bağlı kalma zorunluluğu ortadan kalktığı için prensip olarak akdi feshetme durumuna gelmektedir.⁴⁰²

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “Sütü (suyla) karıştırarak satmayı nehyetti”⁴⁰³ şeklindeki hadisi zikretmiştir. Bu süte su katmak suretiyle tartısını artırmak şeklinde olmaktadır. Bu ise aldatmadır, hıyânettir. Suyu süt fiyatına satmaktır.⁴⁰⁴ Kur'an ve sünnete hile yasaklanmış, konunun önemi vurgulanmıştır. Ayette ticari bir ilişkide iki tarafında

Dârimî, “Nikâh”, 7; Mâlik, “Nikâh”, 1, 2, 12; İbn Hanbel, 2: 122, 124, 126, 130, 143, 153, 238, 274, 311, 318, 411, 462, 558, 4: 11, 22; Tayalisi, hd. no. 912.

⁴⁰⁰ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 183.

⁴⁰¹ Saffet Köse, “Hile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.18 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 28.

⁴⁰² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4: 529; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 128.

⁴⁰³ Bunu İbni Adiyy, *el-Kâmil*'de (3, 253) ve Beyhâki, *Lu'abu'l-İmân*'da (6, 333, hd. no. 5508.) Ebû Hureyre'den nakletmiştir. Ayrıca bkz. *Cem'u'l-cevâmi*, 1: 894.

⁴⁰⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 154.

gönlünün hoşnut olması ve iki tarafında rızasının olması⁴⁰⁵ gerektiği belirtilmiştir. Hz. Peygamber de “Bizi aldatan bizden değildir.”⁴⁰⁶ buyurmuştur. Fiilî hilenin kökeni, Hz. Peygamber’in satışı yapılacak deve ya da davarların memelerindeki sütü bekletmeyi yasaklayan ve “musarrat hadisi” adı verilen açıklamasına dayanmaktadır. Bu nehye göre, böyle bir hayvanı satın alan kimse muhayyer olup isterse iade etme hakkına sahiptir isterse de alışverişi geçerli kılabilir.⁴⁰⁷

Buna göre alışverişte yapılan hilenin farkına varan müşteri Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre yukardaki hadise dayanarak müdelles (aldatılan) için akdi feshetme hakkı bulunmaktadır. Hanefiler ise müdellese fesih hakkı tanımaz, onlara göre müşteri satıcıya zararını tazmin ettirir. Hanefiler yukardaki hadisi kitap ve sünnetle sabit olan kıyasa aykırı bulmuşlardır. Çünkü tazmin ya kendi cinsinden bir mal ile ya da kıymetini ödemekle olur.⁴⁰⁸

2.3. MÜNÂKEHÂT

2.3.1. Şığar Nikâhı

İki kadının mehir tespit etmeden biri diğerine karşılık olmak üzere iki erkekle evlendirilmesidir. İki erkekten her biri kendi kızını veya kız kardeşini diğerine verse kendisi de onun kızını veya kardeşini alsa ve karşılıklı olarak kadınlara mehir vermeden evlenmiş olsalar yapmış oldukları bu evliliğe şığar nikâhı veya trampa/berdel nikâhı denilir. Böylece her iki taraf mehir vermeden evlenmiş kadınlar da hiç mehir alamamış olurlar. Şığar nikâhı kadınlara değer verilmeden bir eşya gibi alınıp satılma durumu olduğundan trampa alışverişini andırmaktadır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁵ Nisâ 4/29.

⁴⁰⁶ Buhârî, “İman”, 164; Tirmizî, “Büyû”, 72; Ebû Dâvûd, “Büyû”, 50.

⁴⁰⁷ Köse, “Hile”, 18: 28.

⁴⁰⁸ Ebû İshak eş-Şirâzî, *el- Mühezzeb fî fıkhi'l- İmâm-ı Şâfiî*, thk. Muhammed Zuhaylî (Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 1996), 3:128-129; Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, 90; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 128-139, Köse, “Hile”, 18: 28.

⁴⁰⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr alâ 'Dürri'l-Muhtâri Şerhi Tenvîr'il-Ebsâr*. thk. Adil Ahmed Abdil Mevcûd-Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1994), 4:238; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 253; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 119.

Şiğar nikâhı cahiliye Araplarında yaygın olan bir nikâh türüydü. Bu nikâh İslam'ın insan ve kadın anlayışına ters düştüğünden Hz. Peygamber, tarafından “İslâm'da şiğar (nikâhı) yoktur”⁴¹⁰ buyrularak yasaklanmıştır.⁴¹¹

Hz. Peygamber'in şiğar/trampa nikâhını yasaklayan yukardaki hadisi şerifine dayanarak Hanefiler hariç diğer mezheplerin hepsi düşünüp illet sebebine bakmadan şiğar nikâhını mutlak olarak caiz görmemişler ve batıl saymışlardır.⁴¹² Fakihler nikâhın caiz olmadığı hakkında ittifak etmişler ancak nikâh vaki olduktan sonraki durumu hakkında Hanefiler mehr-i misil verilerek nikâhın caiz olacağını belirtirlerken diğer mezhepler buna da cevaz vermemişlerdir.⁴¹³

Şiğar nikâhında, mehir olarak kadınlar söz konusu olduğu için ve mehir olarak ortada bir şey olmadığından dolayı haram kılınmıştır. Burada sahihliği olumsuz etkileyen şey nikah akdi değil mehrin olmamasıdır. Dolayısıyla bu durumda nikâh akdi sahih kabul edilir ancak mehr-i müsamma fasid olduğu için telafisi için mehr-i misil verilmesi zorunludur.⁴¹⁴

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Resulullah, “Şiğar nikâhından nehyetmiştir.”⁴¹⁵ Şiğar nikâhı, iki erkeğin bacılarını mehirsiz olarak değiş tokuş yoluyla nikâh etmeleridir. Bu câiz değildir. Çünkü evlenmek ancak mehirle gerçekleşir. Burada ise her bir kızın evliliği diğeri için mehir kılınmıştır. Oysa Allah, mehirsiz evliliği sadece Rasûlüne has kılmıştır⁴¹⁶ buyrulur.⁴¹⁷ Kanaatimizce bu konu Hz. Peygamber'in açıkça ifade buyurduğu hadisi ve müellifin yorumlarını da göz önünde bulundurarak ihtilafa yer kalmayacak şekilde açıklanmıştır. Bu nikah çeşidi İslam dininin ahlakına ve hukukuna yakışmayan, fıkhen uygun düşmeyen bir nikahtır.

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah'ın, “Kadınla birlikte halasını ve teyzesini nikâhlamayı nehyetti”⁴¹⁸ şeklindeki hadisini zikretmiştir. Tirmizî, başka bir hadiste:

⁴¹⁰ Buhârî, “Nikâh”, 28; Müslim, “Nikâh”, 57,60, Ebû Dâvûd, “Nikâh”,14.

⁴¹¹ Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, 253; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 119.

⁴¹² Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr (y.y., Mektebet'ül-Külliyâtî'l-Ezheriye, 1961), 5:76; İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 2:57; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 119.

⁴¹³ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 4:238; İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 2:57-58.

⁴¹⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 4:238; Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, 253.

⁴¹⁵ Buhârî, “Nikâh”, 28; Müslim, Nikâh, 57-62; Ebû Davûd, Nikâh, 13; İbn Hanbel, 2:8, 9, 35.

⁴¹⁶ el-Azhâb 33/50.

⁴¹⁷ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 58.

⁴¹⁸ Buhârî, “Nikâh”, 27; Müslim, “Nikâh”, 37-39; Ebû Dâvûd, 12; Tirmizî, “Nikâh”, 30.

Resulullah, “Kardeş kızlarını birlikte nikâhlamaktan menetti”⁴¹⁹ diye konuya değinmiştir. İki amcakızını aynı nikâh altında toplamak yani birden fazla evliliklerde iki amcakızıyla evlenmek dinimizde caizdir. Ancak yakın akrabaları aynı anda almanın birtakım mahzurları bulunmaktadır. Hakîm et- Tirmizî, bunun illetini cinsel kıskançlık olur ve sıla-ı rahmi ortadan kaldırır diyerek açıklamaktadır. Fakat bunun bir haramlık olmadığını tavsiye olduğunu belirtmektedir.⁴²⁰ Kardeş kızlarını almak kanaatimizce fikhî açıdan sorumluluğun artacağına işaret etmektedir. Zira ikinci eş ile nikahlanan erkek, bu iki kardeş arasında dengeyi ve adaleti sağlamakla yükümlü olacaktır.

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Hz. Peygamber “Ehl-i kitabın cariyeleri ile evlenmeyi yasakladı.”⁴²¹ Allah müminlere mutlak olarak sadece kendi cariyeleri ile evlenmeyi şart koşturmuştur. Ayet-i kerimde “İçinizden imanlı bir kadınla evlenmeye gücü yetmeyen kimse ellerinin altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) cariyelerden alsın.”⁴²² Evlenecek bir müslümanın eşinde arayacağı ilk kriter mutlaka dini olmalıdır.

2.3.2. Hulle Nikâhı

Bir kişi hanımını üç talakla boşarsa onunla ikinci kez evlenmesi caiz değildir. Lakin boşanmış olan kadın başka bir erkekle evlenir, onunla cinsel münasebette bulunur, o kocasından da onun kendi iradesi ile boşaması veya ölmesi sonucu ayrılmasının ardından iddet süresi kadar bekleyip tekrar nikâh akti yapabilir. Böylece ilk kocasıyla yeniden helal bir nikâh kıyabilir. Bu kocası yeniden karısı hakkında üç talaka sahip olur. Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah: “Boşanan kadının başka bir kocayla evlenip de ilk kocasına dönmesini nehyetti. Kadının ilk kocasına dönmek için evlenmesinden nehyetti. İlk kocayı da böyle bir şeyi bildiği takdirde evlenmekten nehyetti, Çünkü Allah hulle yapana da, yapılane da lanet etti.”⁴²³ Böyle olan evlilik aldatmadır. Zira Allah, Mü'minleri te'dip etmiş ve onlara iddete uygun olarak boşanmayı emretmiştir. Bu da cimâ edilmeyen bir temizlik içinde temizken boşamaktır. Dolayısıyla kadın başka bir kocaya eşlik ettikten, onunla bir

⁴¹⁹ Bun Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*'de İsa b. Talhâ'dan şu şekilde nakletmiştir. “Resûlullah, akrabalık ilişkisinin kesilmesi endişesiyle kadının yakınları ile birlikte nikâhlamayı yasakladı.”

⁴²⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 57.

⁴²¹ Taberânî, bunu ashaptan Ebû Muhammed el- Bedrî'den nakletmiştir. Senedde ismi bilinmeyen bir râvî ile İbn Lehî'a bulunmaktadır.

⁴²² Nisâ 4/25.

⁴²³ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 16; Tirmizi, hd. No. 1119; İbn Mâce, hd. no. 1935; Dârimî, “Nikâh”, 53; İbn Hanbel, 1: 83. 87, 93, 107; 2: 322.

başka tecrübe yaşadktan, koca da ayrılığın ne kadar zor olduğunu anlamış ve hayatına yeni bir sayfa açmış olur.⁴²⁴ Üç talakla boşanan kadın başkasıyla gerçek bir evlilik yapıp onunla cinsel ilişkiye girdikten ve ikinci kocanın boşamasından sonra ilk kocasına dönebilir.⁴²⁵

Üç talakla boşanan kadının tekrar ilk kocasına dönmesinin için bir başka kocayla evlenmesi,⁴²⁶ yapılan nikâhın sahih olması ve zifaf gerçekleşmesi şartları gerekmektedir.⁴²⁷ Üç talakla boşanan kadının hükmü bu şekilde olduğundan mezheple hulle nikâhına (anlaşmalı nikâh) mesafeli durmuşlardır. Ancak Hanefî ve Şâfiîlere göre boşamak için akitte sarîh bir şart olmadan yalnızca niyet ve gizlice bir amaçla gerçekleştirilen hulle nikâhı mekruh olmakla beraber sahihtir. Bunun sebebi ise nikâhın zahirde şartları ve rükünleri tamamlanmış olmasıdır. Bu durum hukiki olarak geçerli gibi görünmekle beraber diyâneten haramdır. Akit insanların içinden gizli olarak tuttuğu bir niyetten etkilenmez. Mâlikî ve Hanbelîler'e göre hulle nikâhı (buna ödünç teke nikâhı da denir) bir erkeğin kadını birinci kocasına helal kılmak şartıyla nikâhlanması gibi bir şart koşmadan bile olsa, haramdır, batıldır, feshedilmiştir. Onlara göre nikâh sahih sayılmamakla beraber kadın birinci kocasına da helal olmamaktadır. Bu durum hem hukuken hem diyânî açıdan geçersizdir. Bu konuda fikhî açıdan dikkat edilmesi gereken nokta kadının ya da hulle yapılan şahsın niyeti değildir. Fikhî açıdan önemli nokta hulle yapan kişinin niyetidir.⁴²⁸

2.3.3. Aile Hayatı

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Resulullah, “Temiz olmak şartıyla - deve üzerinde bile olsa- kadının kendini kocasından uzaklaştırmasından yasakladı.”⁴²⁹ Hadisin şerhinde kocanın ihtiyaç anında yanında bulunsun ve Allah'ın haram kıldığı şeylerden korunması için kadının mehrini ve nafakasını üstlendiği bundan dolayı da nikâh sözleşmesi yaptığı belirtilmektedir. Dolayısıyla cinsel ihtiyaç anında kadının görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir.⁴³⁰ Tirmizî, açıklamalarında nehyin sebep-sonuç ilişkisini,

⁴²⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 7:143.

⁴²⁵ Bakara, 1/ 229, 230; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 7:143.

⁴²⁶ Bakara, 1/230; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 7:144.

⁴²⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10:549; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 7:144.

⁴²⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3:151; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 7:146.

⁴²⁹ İbn Mâce, “Nikâh, 4.

⁴³⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 130.

fikhî açıdan ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Kanaatimizce fikhî açıdan kadının, kocasının harama meyletmesine engel olması için ondan kendisini uzaklaştırmaması gerekmektedir.

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Resulullah, “Kişiyi karısı hayızken aralarında bir isteklenme olmadıkça mübâşeretten nehyetti.”⁴³¹ Bunun sebebi kişilerde, hayızlı iken cima etme isteklerinin önüne geçmektir. Zira hayızlıyken hanımıyla mübâşeret (dokunmak/sevmek) ettiğinde cimaya düşmesinden korkulur.⁴³² Müellifin açıklamalarından nehyin insanı, hayız halindeki eşiyle fikhî açıdan uygun olmayan cima etme eylemine karşı korumak olduğu anlaşılmaktadır.

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Resulullah, “Terk etmekten (küsüp konuşmamak) nehyetti”⁴³³ ve “böyle yapan kimse, kardeşini üç günden fazla terk etmesin, kardeşini terk etmiş olarak ölen kimseye, ateş daha evlâdır” buyurdu.”⁴³⁴ Müellif nehyi açıklarken şu ayeti kaynak olarak kullanmıştır: “Onları yataklarında terk edin.”⁴³⁵ Bu onları eğitmek içindir. Zira yatağın terk edilmesi, (kadını) ihmal etmek ve reddetmektir. Hicran; düşmanlık ve buğzdan dolayı (din) kardeşini terk etmektir; İslam’ın saygınlığını parçalamak, bu saygınlığı göz ardı etmektir. Eğitme maksadıyla olacaksa, bunun sınırı üç gündür. Bu sınır aşılmamalıdır.⁴³⁶ Tirmizî’nin açıklamalarından nehyin maksadının, kişinin hanımını kırmaması için terk etme uygulamasını yapabileceği olduğu anlaşılmaktadır. Kanaatimiz müellifle aynı görüşlerde olmakla birlikte fikhî açıdan terk etmekten maksat, hanımlara karşı kırıncı bir söz söylemek ya da daha ağır bir sonuç ortaya çıkmasının önüne geçmektir.

2.4. UKÛBAT

2.4.1. Şarap/İçki İçmenin Haramlığı

İslam hukukuna göre müslümanların içki içmeleri haramdır. Müslüman bile bile ve isteyerek sarhoşluğa sebep olacak şarap vb. şeylerden içmesi durumunda cezaya çarptırılır.

⁴³¹ Buhârî, “Hayz”, 5; Müslim, “Hayz”, 1-3; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 106; Nesaî, “Tahâret”, 179; “Hayz”, 12, 13; İbn Mâce, “Tahâret”, 121; Mâlik, “Tahâret”, 95; İbn Hanbel, 6: 335.

⁴³² Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 192.

⁴³³ Buhârî, “Edeb”, 57; “İsti’zân”, 9; Müslim, “Birr”, 23, 25; Ebû Dâvud, “Edeb”, 47; Tirmizî, “Birr”, 21; İbn Mâce, “Mukaddime”, 7; İbn Hanbel, 1: 176, 3: 110, 165, 199; 4: 20, 327; 5: 416, 421.

⁴³⁴ Ebu Dâvud, “Edeb”, 47’de farklı bir lafızla rivâyet etmiştir. Münziri bunu ayrıca Nesaî’ye nisbet etmiştir.

⁴³⁵ Nisâ, 34.

⁴³⁶ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 251.

İçkinin haramlığı ayet ve hadislerde açık olarak belirtilmektedir. Kur’ân’daki “*Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.*”⁴³⁷ veya “Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?”⁴³⁸ ayetleri ile Hz. Peygamber’in “Her sarhoşluk veren içki haramdır.”⁴³⁹, “Her sarhoşluk veren hamrdır (şarap gibidir), her hamr da haramdır.”⁴⁴⁰ hadisleri içkinin haramlığını açıkça ortaya koymaktadır. Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “İçki içmekten, içkiyi satmaktan, üzümünden suyunu hamr niyetiyle sıkırmaktan, içkiyi satın almaktan, içkiyle sulamaktan nehyetti. Çünkü Allah içkiye, onu hamr niyetiyle sıkana, sıkılan kimseye onu içene, onunla sulayana, onu satana, parasını yiyene, onu taşıyana, taşındığı kimseye lanet etti.”⁴⁴¹ diye bahsetmektedir. Hz. Peygamber içki içmenin kötülüğünü anlatmak üzere hadislerde “İçki içen puta tapan gibidir.”⁴⁴² “Onun kırk gün namazı kabul edilmez. Karnında içki olduğu halde olan kimseyi Allah’ın Tinetü’-habal (çukurundan) dan sulaması hak olur. ‘Tinetü’l-habal nedir? diye soruldu. Resulullah ‘Cehennem ehli için kaynatılmış su ve zinâ eden adamların ferclerinden çıkan şeydir’ şeklinde cevap verdi.”⁴⁴³ buyurdu. Şarabın haramlığı ribâ gibi nâzil olmuştur. Ribâ gibi hamr/şarap da cins cinstir. Hamr, akli örten her şeye denilmektedir. Allah şarabı haram kılmıştır, çünkü o vücuda girdiği zaman başa yükselir, aklın merkezine gider, onu bozar ve kalbe giden yolu tıkar.⁴⁴⁴

İslam hukukuna göre içkinin içilmesinin haram olduğu gibi satışı da haramdır. Çünkü leş, kan, içki, domuz, hür insan, ümm-ü veled ve müdebber kölenin (ölümüne bağlı olarak kölesini/câriyesini âzat etme) satışını yapmak batıldır. Bunlar İslam’a göre mal hükmünde sayılmazlar.⁴⁴⁵

⁴³⁷ Mâide 5/90.

⁴³⁸ Mâide 5/91.

⁴³⁹ Buhârî, “Edeb”, 4; Müslim, “Eşribe”, 7; Tirmizî, “Eşribe”, 2.

⁴⁴⁰ Buhârî, “Edeb”, 80; Müslim, “Eşribe”, 74-75; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 5; Tirmizî, “Eşribe”, 1.

⁴⁴¹ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 2; İbn Mâce, “Eşribe”, 6; İbn Hanbel, 1: 316; 2: 25, 69; 3: 14; 5: 268.

⁴⁴² İbn Mâce, “Eşribe”, 3; İbn Hanbel, 1: 272.

⁴⁴³ Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 5; Tirmizî, hd. no.1863; İbn Mâce, “Eşribe”, 4.

İbn Mâce, “Eşribe”, 3; İbn Hanbel, 1: 272.

⁴⁴⁴ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 138-139.

⁴⁴⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:23.

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Resulullah: “Kişiyi şarap içilen sofraya oturmaktan nehyetti.”⁴⁴⁶ Zira bu sofranın başına bir lanet yağmasından emin olunamaz. Sofranın bereketi ise kalkmıştır. Çünkü her rızık rızık yapan, onun berketidir. Bu unsur kesildiğinde, dünyada musibete ahirette vebale dönüşür.⁴⁴⁷

İçki içmenin cezası Hanefîler’e göre iki grupta toplanır. Birincisi naslarda geçen hamr (الخمر) dır. Şarap manasına gelen hamrdan az veya çok içmek-sarhoş etmese bile- 80 celde had cezası gerektirir. İkincisi şarap dışında sarhoşluk veren bütün içkiler haram olmakla beraber, had gerekmesi için içenin sarhoş olması lazımdır.

Hanefîler içkileri üç grupta sınıflandırmıştır:

1- Az yahut çok olsun, sarhoş etsin ya da etmesin içilmesi haram olan ve had gerektiren içkiler. Şarap (hamr) gibi.

2- Az veya çok, içilmesi haram olmakla birlikte sarhoşluk verecek dereceye ulaşmadıkça içki haddini gerektirmeyenler. Yaş üzümünden imal edilmiş şarap (hamr) haricindeki diğer içkiler (Bâzik, munassef, buhtec, seker) gibi.

3- Sarhoş yapacak miktara ulaşmadıkça haram hükmünde olmayan ve had cezası gerektirmeyenler.⁴⁴⁸

Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis nakletmiştir: Hz. Peygamber, “Ham hurma ile kuru hurmayı karıştırıp içmeyi yasakladı.”⁴⁴⁹ Bunun sebebi ham hurma ile olgun hurma karıştırılıp içildiği zaman onu sertleştirir ve kişinin sarhoş olmasına sebep olabilir.⁴⁵⁰ Eğer bu kişi içkiden dolayı sarhoş olmazsa ona tazir cezası uygulanır.⁴⁵¹ Hanefîler dışındaki cumhur ulema “her sarhoşluk veren şeyin haram olduğundan”⁴⁵² hareketle her hangi bir

⁴⁴⁶ Tirmizî, “Edeb”, 43; Dârimî, “Eşribe”, 4; İbn hanbel, 1: 20; 3: 339.

⁴⁴⁷ Tirmizî, *Kitâbu 'l-Menhiyyât*, 133.

⁴⁴⁸ Muhsin Koçak, “*Ehliyet Tesiri Açısından Sarhoşluk*”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5 (5) (Haziran 1991), 100.

⁴⁴⁹ Müslim, “Eşribe”, 26; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 8; Nesaî, “Eşribe”2,4-13, İbn Mâce, “Eşribe”, 11.

⁴⁵⁰ Tirmizî, *Kitâbu 'l-Menhiyyât*, 231.

⁴⁵¹ Kâsânî, *Bedâi 'u's-Sanâi*, 7:39; Mevslî, *el-İhtiyâr*, 4:99-100, Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu*, 3:252-253.

⁴⁵² Buhârî, “Edeb”, 4; Müslim, “Eşribe”, 7; Tirmizî, “Eşribe”, 2.

ayırımı gitmeden içkiden az veya çok içen herkesin haram işlediğinden dolayı cezalandırılması gerektiğini belirtirler.⁴⁵³

Bir kimse şarap yahut sarhoş etme özelliği barındıran farklı içeceklerden içerek sarhoş olursa bu kişi hakkındaki suçlar naslarda sabit olmakla birlikte, Hz. Peygamber zamanında cezanın ne kadar olduğu net olarak belirtilmemiştir. Fakat hadislerden çıkarılabilecek anlama göre Hz. Peygamber zamanında bu ceza 40 celde şeklinde uygulanmış, Hz. Ebu Bekir de buna devam ederek 40 celde uygulamıştır. Hz. Ömer ise o günkü sahabiler ile istişare etmiş ve 40 sopayı 80 sopaya çıkarmış, Hz. Osman de buna 80 celde olarak devam etmiştir.⁴⁵⁴ Hz. Ali'nin kıyasına binâen ve hiçbir fakihte buna karşı çıkmadığı için bu konuda icma oluşmuştur.

Mezheplere göre cezanın uygulanması ise Ebû Hanîfe, Mâlik, Evzâî ve Sevrî'ye göre içki içme haddi gerektiren bir suçtur ve ceza olarak 80 celde vurulmalıdır. Delileri sünnet, sahabe kavli ve icmadır.⁴⁵⁵ Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Zâhirîlere göre de içki içmenin cezası 80 celdedir. Ancak bu cezanın 40 celdesi şarap içme cezası, üzerine ilave edilen diğer 40 celde de tazir cezasıdır.⁴⁵⁶

İçki içmenin cezası kaynaklarda bu şekilde açıklanma beraber Hanefî mezhebine göre susuzluktan ölmek üzere olup başka içecek bulamayan bir kişinin veya boğazına takılan lokmayı yutmak için içkiden başka içecek bulamayan kişi zarûret ve herhangi bir ikrah durumunda içki içebilir, dinimizde buna ruhsat verilmiştir. İnsan bu yüzden ölürse günahkâr olur.⁴⁵⁷ Diğer mezheplerde susuzluk konusunda zarûret durumunda içki içmenin mübah olup olmadığı konusu tartışmalı bir meseledir. Çünkü onlara göre içki susuzluğu

⁴⁵³ Ebî Hasen b. Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdî, *el- Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhı Mezhebi'l-İmâmî Şâfiî Şerhu Muhtasarı'l-Müzânâ*: (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye,1994), 13:376, 387; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12:495; Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu*, 3/252-253.

⁴⁵⁴ Mâverdî, *el- Hâvi'l-Kebîr*, 13: 412; Abdullah Çolak, *İslâm Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yay., 2. Basım, 2019), 120-121.

⁴⁵⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi*, 7:39; Mâverdî, *el- Hâvi'l-Kebîr*, 13: 412; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 4:99-100, Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu*, 3:252-253; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 119-120.

⁴⁵⁶ Mâverdî, *el- Hâvi'l-Kebîr*, 13: 412; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12:49; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 120.

⁴⁵⁷ Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessas, *Ahkamü'l Kur'an*, thk. Muhammed Sadık Kamhavî (Beyrut: Darü'l-İhyai Matbaası, 1992)1:159-160; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 7:176; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 9:184; Zeydan, *el-Vecîz*, 51, 52-54; Mehmet Ali Var, "İslam Ceza Hukuku Sahasındaki Ruhsat Örnekleri", *Umde Dini Tetkikler Dergisi*, 4 (2) (2021),183.

gidermez bilakis artırır. Ancak mülcî ikrah karşısında içki içilebileceği konusunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.⁴⁵⁸

Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis nakletmiştir: Hz. Peygamber, “Dubba,⁴⁵⁹ hantem,⁴⁶⁰ nekir⁴⁶¹ ve müzeffeten⁴⁶² bir şey içilmesini yasakladı.”⁴⁶³ Bu kaplar içine konulan içecekler sertleştiğinde anlaşılamaz ve ayırt edilemez. Bunların içine konulan nebiz de (hurma/üzüm suyu) sertleşip, köpükleşerek içkiye döndüğünden dolayı haram kılınmıştır. Sonra her sarhoşluk verenin haram kılınması hükmü iyice anlaşıncı bunların hepsinden kaçındılar. Hz. Peygamber “Şüphesiz kaplar bir şeyi haram veya helal kılmaz. İçeceklerden temiz olanları içiniz, kötü olanları ise bırakınız.”⁴⁶⁴ buyurmuştur. Başka bir hadisinde “Ben sizi bazı kaplardan içmekten nehyetmişim. Şimdi içebilirsiniz. Sarhoşluk vereni ise içmeyiniz.”⁴⁶⁵ Hadislerden anlaşıldığı üzere kaplardan maksat içindekilerdir. Dolayısıyla haram olan içecekler haram, haram olmayan içecekleri içmekte ise bir sakınca yoktur.

Tirmizî’nin yukarıdaki hadiste bahsettiği kaplarla ilgili olarak Hanefî, Şâfi ve Hanbelîlere göre bütün kaplarda nebiz yapmakta bir sakınca yoktur, caizdir. Dubba, hantem, müzeffet ve nakir arasında bu hususta bir fark bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise bunlarda bulunan içekte fazla neşve verici bir özellik yoktur. Bu kaplarda nebiz yapmanın yasaklığı Hz. Peygamber’in “Şüphesiz kaplar bir şeyi haram veya helal kılmaz. İçeceklerden temiz olanları içiniz, kötü olanları ise bırakınız.”⁴⁶⁶ ve “Ben sizi bazı kaplardan içmekten nehyetmişim. Şimdi içebilirsiniz. Sarhoşluk vereni ise içmeyiniz.”⁴⁶⁷ hadisleri ile kaldırılmıştır.⁴⁶⁸

Mâlikîler sadece dubba ve muzeffet kaplarda nebiz yapmak mekruhtur. Bunların dışında, toprak ve diğer kap kaçaklarda nebiz yapmak mekruh değildir. Sarhoşluk vereceği

⁴⁵⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, 2:253; Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, 1:159-160; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12: 499-500; Hayreddin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1984), 1/ 249.

⁴⁵⁹ Su kabağının testi şeklinde yapılmış halidir.

⁴⁶⁰ Toprakta yapılmış, içine genelde şarap konulan yeşil sırlı küptür.

⁴⁶¹ Hurma kökünden yapılan çanaktır.

⁴⁶² İç, zift-katranla cilalanmış kaptır.

⁴⁶³ Buhârî, “İmân”, 40; “İlim”, 25, “Zekât”, 1; Müslim, “İmân”, 23-26; “Eşribe”, 31,33; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 7, 12; Tirmizî, “Eşribe”, 5; Nesaî, “İmân”, 25; “Eşribe”, 5.

⁴⁶⁴ İbn Hanbel, 2:355.

⁴⁶⁵ Müslim, “Eşribe”, 65; Nesaî, “Dahaya”,36; İbn Mâce, “Eşribe”, 14; İbn Hanbel, 1:145; 3:237; 5:355.

⁴⁶⁶ İbn Hanbel, 2:355.

⁴⁶⁷ Müslim, “Eşribe”, 65; Nesaî, “Dahaya”,36; İbn Mâce, “Eşribe”, 14; İbn Hanbel, 1:145; 3:237; 5:355.

⁴⁶⁸ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 1:474; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 3:540.

sanılmadığı sürece, isterse süre uzasın hükmü değişmez. Kerahetin illeti ise bu kaplara konulan neblzlerin sartıoşluk vermek noktasına gelmelerinin çabuklaşmasıdır.⁴⁶⁹

2.5. MUHTELİF FİKHİ MESELELER

2.5.1. Muskacılık ve Rukye Yapmak (Okumak)

Muska, çeşitli hastalık ve tehlikelerden muhafaza ettiğine veya bunları engellediğine inanılarak üstte taşınan, suda eritilerek içilen veya yakılıp tütsü yapılan yazılı kâğıtları ifade eder. Muskacılık değişik şekillerde yapılmakta olup, bunların ilki kâğıt vb. şeyler üzerine âyet ve dualarla geçen ilâhî isimler, melek, efsanevi kişiler, tılsımlı sözler, insan hayvan figürleri ile, ikincisi âyet, dua, isim vb. de geçen harflerin ifade ettiği rakam ve değerlerinin (ebced hesabı) belli bir usul ile karelere yerleştirilerek (vefk) usulü biçiminde, üçüncü olarak Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen risâlede olduğu gibi yıldızname veya falnâme şeklindeki usuldür.⁴⁷⁰

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah'ın, “Muska takmaktan nehyetti”⁴⁷¹ şeklindeki hadisini zikretmiştir. Muska takmanın menedilmesinin iki sebebi olduğu belirtilmiştir. Bunlardan biri şirk korkusudur. “Temîme” bir âfetten korunmak veya bir cini uzaklaştırmak için takılan boncuğa denir. Kul, muskayı takdığında muskaya güvenip Allah'a güvenmemiş olur, dolayısıyla Allah onu yüz üstü bırakır. Âlimler takılan ve düğümlenen her şeyi kerih görmüşlerdir. Nehyin başka bir sebebi ise Allah'ın ismi olan şeyle tuvalete girilmek sakıncalıdır.⁴⁷²

İslam âlimlerinin muskanın hükmü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bunların bir kısmı İslâm dışı kültürlerden geldiği ve o kültürlerin devamı niteliğinde olan muskaya cevaz vermemişlerdir. Tuz yahut demirle rukye yapmayı, düğüm atmayı ve Süleyman mührünü çizmek şeklinde muska yapmayı uygun görmemişlerdir. Bu düşüncüyü savunanlardan birisi de İmam Mâlik'tir. Diğer bir görüşte ise Allah kelâmı ya da Allah'ın adı yahut sıfatlarından herhangi birisiyle yapılması, manalı sözlerin yazılması, Allah'a

⁴⁶⁹ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 1:474; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 3:540-541.

⁴⁷⁰ İlyas Çelebi, “Muska”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 31/267.

⁴⁷¹ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 17; Nesâî, *Zinet* 17; İbn Mâce, “Tıb”, 39; İbn Hanbel, 1:380, 381, 297, 439.

⁴⁷² Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 65.

ortak koşmaya neden olmaması ve bir aracı olduğuna inanılması şeklindeki muskaya cevaz verilmiştir.⁴⁷³

Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis nakletmiştir: Hz. Peygamber “Rukyeden (okuyup üfleyerek tedavi etmekten) menetti.”⁴⁷⁴ Hakîm et- Tirmizî, “Bize göre nehyedilen rukye yılan ve cinlerle yapılan rukye (okuma)dir. Bu şekilde yapanlar bunu Hind’den almışlardır. Hz. Peygamber bunun şirke benzeme endişesinden dolayı nehyetmiş ve “Rukye’nin şirke en yakın olanı cinlerle yapılan rukyedir”⁴⁷⁵ buyurduğunu belirttiğini” söylemiştir.⁴⁷⁶

Zira hastaya Kur’an okumak şeklinde yapılan rukyede İslâm açısından bir sakınca yoktur. Çünkü bu bereket ummak ve hayra yormak amacıyla yapılmaktadır. Amir b. Cerîr’in durumu hakkında yılanın soktuğu Hz. Peygamber’den nakledilen hadis bu manadadır. Ebu’z- Zübeyr, Câbir’in şöyle dediğini anlatmıştır.” Amr b. Cerîr yılanın ısırıldığı bir kadına rukye yapılması için Medine’ye çağırdı. Amr, gitmedi. Resulullah, Amr’a haber gönderip onun gelmesini istedi. Amr gelince ‘Sen beni rukyeden nehyetmiştin’ dedi. Resulullah, ‘Kadına oku’ buyurdu. Amr, kadına okudu. Resulullah ‘Bunda bir sakınca yoktur, bunlar ancak sözlerdir. Onlarla rukye yapınız.’ buyurdu.⁴⁷⁷

Ebû Said el-Hudrî (ö. 74/693-94)’den şöyle rivayet edilmiştir: “Bir köye uğradım. Kavmin reisi hastaydı. Ona Allah için Fatıha süresi ile rukye yaptım. Bana yüz koyun verdi. Bunu Resulullah’a anlattım. “Onunla rukye yapılacağını nerden öğrendin? diye sordu. Ben bir şey söylemedim. Sonra ‘Batıl rukyeden bir şey alınmaz, hak rukyeden alınır, onu al’⁴⁷⁸ buyurdu. Böylece nehyin illeti-sebebi ortaya çıkmış oluyor, o da rukye/okumanın hak olmayan kelimelerle yapılanının nehyedilmesidir.⁴⁷⁹

Bir başka görüşe göre, şirke bulaşmayan, cinler veya olağan üstü güçlerden medet ummayan, şekil, resim vs bulunmayan İslâmî usullere uygun tarzda ayet ve duaların yazılıp kişinin üstünde taşınması şeklindeki muskacılığın fıkhi yönden bir sakıncası

⁴⁷³ Çelebi, “Muska”, 31: 268.

⁴⁷⁴ Müslim, “Selâm”, 62, 63; İbn Mâce, “Tıb”, 34.

⁴⁷⁵ Abdürrezzâk es-San‘ânî, el-Muşannef nşr. Habîburrahman el-A‘zamî, (Beyrut 1390-92/1970-72), 19776.

⁴⁷⁶ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 62.

⁴⁷⁷ İbn Hanbel, 3: 394.

⁴⁷⁸ Buhârî, “İcâre”, 16; “Tıb”, 33; Müslim, “Selâm”, 65,66; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 37, Tirmizî, “Tıb”, 20.

⁴⁷⁹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 63-64.

bulunmamaktadır.⁴⁸⁰ Kanaatimize göre sünnete uygun şekilde rukye yapmak veya okumanın yukardaki hadisi şerifler ışığında caiz olduğu anlaşılmaktadır.

2.5.2. Gayb Bilgisi, Kâhinlik ve Sihir

İslâm'ın dolayısıyla İslâm hukukunun caiz kabul etmediği konulardan, eserde bahsi geçen gaybtan haber verme, kâhinlik ve sihir meseleleri ile ilgili hadislerle değineceğiz.

Gayb, “gizlenen, hazırda olmayan, bulunmayan şey” veya “akıl ve duyulardan yola çıkarak hakkında malumat elde edinilemeyen varlık alanı” anlamına gelmektedir.⁴⁸¹ İnsan yaratılışı gereği bilinmeyen ve görünmeyene, esrarengiz olana karşı hep ilgi duymuştur. Bunun için ilk zamanlardan itibaren gaybdan haberler vererek insanların ilgisini çeken ve bu yolla şöhret ve servet kazanan falcı, kâhin, büyücü, ruhçu, arrâf, medyum gibi kişilerin etrafında insanlar daima toplanmışlardır. Oysa gerçek manada İslâm inancına göre gaybı Allah'tan başkası bilemez.⁴⁸²

Kur'an'da gaybın bilgisinin yalnızca Allah'ta olduğu sık sık tekrar edilmiştir, Allah'tan başka hiçbir varlığın gaybı, geleceği bilemeyeceği açıkça ifade edilmiştir.⁴⁸³ Hz. Peygamber de gaybi bilgilerden bahseden kişiye inananların kırk gün boyunca namazının kabul olunmayacağı, vahyi ve Kur'an'ı inkâr etmiş sayılacağını bildirerek⁴⁸⁴ ağır bir tehditle ikaz etmiştir.

Ayet ve hadislerden anlaşıldığı üzere mutlak manada gaybı Allah'tan başkasının bilmesi mümkün değildir. Gaybı bildiğini ifade eden arrâf, kâhin vs. gibi kişilerin söyledikleri yalandan ibarettir. Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Arrâfa gitmekten veya tasdik etmekten nehyetti ve ‘onu tasdik eden kimse, Allah'ın Muhammed'de indirdiği şeyden uzaktır’ buyurdu”⁴⁸⁵ diye bahstmektedir. Arrâf, kişiye gayb âleminde bilmediği şeyi bildirir. O sadece aklına geleni söyler. Arrâf ve kâhin, haberleri şeytanlardan alırlar. Şeytanlar ise semada melekleri kendi aralarında konuşurken dinlerler ve onlardan kulak hırsızlığı yaparak bilgi alırlar. Çaldıkları bilgileri kâhinlere

⁴⁸⁰ Çelebi, “Muska”, 31: 268.

⁴⁸¹ İlyas Çelebi, “Gayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 13/404.

⁴⁸² Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:146.

⁴⁸³ En'âm 6/59; Tevbe 9/105; Ra'd 13/9; Neml 27/65.

⁴⁸⁴ Müslim, “Selâm”, 125; İbn Mâce, “Tahâre”, 102.

⁴⁸⁵ Müslim, “Kitâbüs-selâm”, 125; İbn Hanbel, 1:429; 4:68; 5:380.

fıssıdar onlar da buna yalanlar ekleyerek insanlara bildirirler.⁴⁸⁶ Arrâflık, kâhinlik ve ıyâfe birbirine benzeyen şeylerdir. İyâfe kuşların sesinden hareket ederek işlerle ilgili olarak haberler verirler. Böyle bir şeyi Allah insanoğlundan sadece Süleyman Peygamber’e vermiştir. Ayette “*Ey insanlar bize kuşdili öğretildi.*”⁴⁸⁷ buyrulur. Bunun dışındaki kuşdili bilgisi iddiaları batıldır.⁴⁸⁸

Ayet ve hadislerde kâhinlik yasaklanmakta, kâhinler kötülenmekte, onları tasdik edenin Hz. Muhammed’e indirileni inkâr etmiş olacağı⁴⁸⁹ cennete giremeyeceği ve kırk gün namazının kabul edilmeyeceği⁴⁹⁰ ifade edilmektedir. Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Kâhinlere gitmekten nehyetmiştir”⁴⁹¹ diye bahsetmektedir. Kâhinler üst semaya yükselen şeytanların öğrencileridir. Onlar melekût âleminden kulak hırsızlığı yaparlar. Melekler Allah’ın izin verdiği bir şeyi meydana gelmesine yakın bir zamanda konuşurken şeytanlar bu haberi alır, dünyaya ifşa ederler. Kâhinler de şeytanlarla dostluk edip onlardan aldıkları bilgileri yeryüzüne yayarlar. Böylece Allah’tan başkasının da gaybı bildiğini ispata çalışırlar. Oysa ayette “Göklerin ve yerin gaybı yalnız Allah’a mahsustur.”⁴⁹² buyrulur ve gaybı Allah’tan başka kimse bilmez. Ayrıca semaya yükselen şeytanların kulak hırsızlığı yaptığı, bundan dolayı yıldızların semanın bekçisi ve şeytanları taşlamanın vasıtası kılındığı âyetlerde mevcuttur.⁴⁹³ Yukardaki hadis insanların, Allah’ın kendine mahsus kıldığı gaybî bilgileri bir yalancının ağzından almaya çalışmamaları için önemli bir kaynaktır.⁴⁹⁴

Tirmizî, konuyla ilgili başka bir hadiste: Resulullah, “Kâhinlikten nehyetti”⁴⁹⁵ diye bahsetmiştir. Arîf, toplumun günahını yüklenendir. Çünkü toplumda Allah’ın koruduğu hariç zulüm ve haksızlık vardır. Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu rivayet edilir:

⁴⁸⁶ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 67.

⁴⁸⁷ Neml 27/16.

⁴⁸⁸ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 68.

⁴⁸⁹ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 2; Tirmizî, “Tahâret”, 102; İbn Mâce, “Tahâret”, 122.

⁴⁹⁰ Müslim, “Selâm”, 33.

⁴⁹¹ Müslim, “Mesâcid”, 33; “Selâm”, 121; Ebû Davûd, “Salât”, 167; Nesaî, “Sehv”, 20; İbn Hanbel, 3: 443; 5: 447, 449.

⁴⁹² Hûd 11/123.

⁴⁹³ Saffât 37/7-11

⁴⁹⁴ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 103.

⁴⁹⁵ İbn Hanbel, 4: 133; Tayalisi, hd. no. 2526.

“İnsanlara arîf gerekir. Arîf ateştedir.”⁴⁹⁶ Şüphesiz kâhine arif denilir. Bu isimlendirme gayb durumlarını bildiğini iddia ettiği içindir. Oysa o, sadece bir yalancıdır. Buna güç yetiremez. Allah’ın gaybına ancak O’nun razı olduğu kimseler muttali olabilir.⁴⁹⁷ Gaybi bilgilerden bahsetme iddiası, fal bakma ve cincilik faaliyetlerinin biri de büyücülük veya sihirdir. Arapçada sihir kelimesinden maksat büyü, gözbağcılık ve kandırma yöntemiyle insanları hipnotize ederek tabiat kanunlarına aykırı hadiseler meydana getirme ve insanları kandırma sanatıdır.⁴⁹⁸

Kur’an’da sihir konusuna değinilmiş sihirbazların, sihirleri ile insanların gözlerini büyüledikleri ve iflah olmaz yalancı ve düzenbazlar olduğu anlatılmıştır.⁴⁹⁹ Hadislerde de sihir (büyü) yapma yedi büyük günah arasında zikredilmiştir.⁵⁰⁰ Tirmizî, konuyla ilgili: Hz. Peygamber, “Sihirden nehyetti”⁵⁰¹ hadisini eserde zikretmiştir. Sihir, şirkin karıştığı bir durumdur. İblis, Rabb’inden bir güç (insanları ayartma gücü) istediğinde ona verilmişti. İblis bununla eşyaya musallat olmak için Rabb’inden bir ahd almıştı. Hârut ve Mârût’un yanında bir meclis edindi. Sihri öğrenmek için askerlerini hazırladı, insanoğlundan ona gelen herkes ancak zahirde bu meleklere gelir, hakikatte şeytana gelmiş olur. Kişi şeytana inanıp şirk koştığında mezkûr ahidten o kimseye verir şeytanlarından birini o kişinin yanına yardımcı verir. O yardımcı gittiği her yere onunla beraber gider ve iplere üfürür, sihir yapılanın ismiyle düğümler atar.⁵⁰² Sihrin çeşitli yapılış yolları vardır. Bunlar yıldız ve gezegenlerin tesiriyle bir takım işlemler; nakışlar, heykeller, düğüm ve tütsülerle yapılan şekiller; kurbanlar yakarışlar; çeşitli kimyasal kullanarak yapılan sihirler; yiyecek ve içeceklerle insanlara etkiler; ruhlardan bir takım kuvvetler devşirilerek yapılan çeşitleri bulunmaktadır.⁵⁰³ Sihir itikadı bozduğu, tevhide zarar verdiği, kontrolü mümkün olmadığı

⁴⁹⁶ Senedi zayıftır. Bkz. “*El-Câmiu’s-sağîr*”, 2: 762; “*Cem’u’l-cevâmi*”, 1: 878. Farklı bir lafızla Ebû Davûd rivâyet etmiştir: “İmâre”, 5. (İbnu’l-Esîr ‘İrâfe haktır; arîfler ise ateştedir” şeklinde benzer bir hadis naklederek şu izahta bulunmuştur: “İrâfe haktır, yani insanların yararını gözeterek onların işini idare etmede şefkat söz konusudur. Arîfler ateştedir.

⁴⁹⁷ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 103.

⁴⁹⁸ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:152.

⁴⁹⁹ A’râf 7/116; Yûnus 10/76-77.

⁵⁰⁰ Buhârî, “Vesâyâ”, 23; Müslim, “İmân”, 144.

⁵⁰¹ Buhârî, “Tıb”, 48; “Vesâyâ”, 23; “Hudûd”, 44; Müslim, “İmân”, 144; Ebû Dâvûd, “Vesâyâ”, “10; Tirmizî, “Tefsîr”, 15.

⁵⁰² Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 98-99.

⁵⁰³ Hayreddin Karaman, *Günlük hayatımızda helaller ve haramlar* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1987), Mehmet Ali Var, “Sellü’l hüsâmü’l hindî li-nüsrati Mevlânâ Halid En-Nakşibendî çerçevesinde akâid, fıkf ve tasavvuf buluşması üzerine analitik bir değerlendirme”, *Batman Akademi Dergisi*, 5 (2), (2021), 720-721.

ve kötüye kullanıldığı, aldatma, zarar vasıtası kılındığı için haram kılınmış, büyücünün felah bulmayacağı⁵⁰⁴ ifade edilmiştir.⁵⁰⁵

Tirmizî, eserde başka bir hadiste: Hz. Peygamber, “Uğursuz sayma inancından nehyetti”⁵⁰⁶ diye bahsetmektedir. “Tiyara” yani uğursuz sayma, Allah’ın kader ve kazasından kaçmaktır. Tiyara gündüzün başında veya bir işin başlangıcında bir kuş sesi işitmesi veya yaratılış itibarıyla eksik birinin mesela bir körün veya çirkin birinin kişiye yönelmesidir. Kişi böyle bir durumu uğursuz sayar ve onu bırakır uzaklaşır. Bu makul hiçbir gerekçesi olmadan Allah’a karşı kötü zan beslemektir. Resulullah, bundan nehyetmiştir.⁵⁰⁷

Ayet ve hadislerde geçen uyarıcı ağır ifadeler fal, kehânet ve uğursuz sayma, cinler, falcı ve kâhin ve sihirbazlardan yardım talep etmenin İslâm’ın özüne ve inanç sistemine aykırı olmasındandır.⁵⁰⁸

Gaybi bilgiyi kesin olarak yalnızca Allah Teâlâ bilir. Bununla beraber Allah bazı gayb konularını peygamberlerine⁵⁰⁹ Allah’ın seçkin kulları velilerine bildirebilir. Bu durum onun ilmiyle çelişmez. Peygamberler’in vahiyle, velilerin de kerametle bazı gayb hadiselerini bildirmeleri mümkün, doğru ve caizdir.⁵¹⁰

2.5.3. Kumar Oynamak ve Kumar Aletlerini Satmak

İslâm dini birçok oyun ve eğlence çeşidini helâl, bunun yanında kumarla ilgisi bulunan bazı şeyleri de haram kılmıştır. Kur’ân’da “Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar) ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Onlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, şarap ve kumar yolu ile aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?”⁵¹¹ buyurulmuştur. Âyette geçen “meysir” kelimesi çoğunlukla kumar manasında açıklanmış

⁵⁰⁴ Tâhâ, 20/69

⁵⁰⁵ Karaman, *Günlük hayatımızda helaller ve haramlar*, 137.

⁵⁰⁶ Buhârî, “Tıb”, 19; 43, 44, 45, 54; Müslim, “Selâm”, 102, 107, 110, 114, 116, Ebû Dâvûd, “Tıb”, 24; İbn Mâce, “Mukaddime”, 10; “Tıb”, 43; İbn Hanbel, “1:174, 180, 269, 328, 2:25, 153, 222, 266, 267.

⁵⁰⁷ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 102.

⁵⁰⁸ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:152.

⁵⁰⁹ En’âm 6/59.

⁵¹⁰ Var, “Sellü’l hüsâmü’l hindî li-nüsrati Mevlânâ Halid En-Nakşibendî çerçevesinde akâid, fıkıf ve tasavvuf buluşması üzerine analitik bir değerlendirme”, 5 (2), (2021), 715-720.

⁵¹¹ Mâide 5/90-91.

ve şarapla birlikte zikredilmesinden hareketle kumar, şarabın kardeşi, arkadaşı olarak nitelendirilmiştir.⁵¹²

İslam hukuku Kur'an ve hadislerde kumarı ilke olarak yasaklanmış, nelerin kumar olduğu tek tek sayılmayarak kumar yasağı belli birkaç örnek üzerinde gösterilmiştir. Tabiatıyla, kumarın yalnızca hadiste zikredilen çeşitlerinin yasak olduğu sonucu anlaşılmamalıdır. Başkalarının mallarını meşrû olmayan yollarla almak ve yemek haramdır. Ayette “Mallarınızı aranızda bâtil (boş ve haksız) yollarla yemeyin, ancak karşılıklı rızâya, gönül hoşluğuna dayalı bir ticaret sonucunda yiyin”⁵¹³ buyurulmaktadır. Meşrû yollarla yapılmadıktan sonra oynayanlar görünürde razı olsalar bile kumarla elde edilen malı helâl hale getirmez.⁵¹⁴

Hanefî âlimler, genelde nerd (tavla) ile satrancı aynı hükümde tutmuşlar ve kumar veya hiç değilse faydasız oyun olduklarını öne sürerek, tavla ve satranç oynamanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis nakletmiştir: Resulullah, “Satrancın satımından, onunla oynamaktan⁵¹⁵, tavlanın satımından, onunla oynamaktan, tavlayna oynamanın kibirlenmesinden⁵¹⁶, kumarın her türlüşünden⁵¹⁷ ve çocukları cevizle oynamaktan nehyetti.⁵¹⁸ Bunların hepsi kumardır. Satranç ve tavlanın satışı da caiz değildir. Çünkü bunlarda herhangi bir fayda yoktur. Bu aletleri kıran ve yakan kişi tazmin etmekle zorunlu değildir.⁵¹⁹ Tavla ve santanç oynamak mekruhtur. Şayet bu oyunları oynarken, kumar söz konusu ise, zaten meysir denilen kumar oyunu, nas ile haram kılınmıştır.⁵²⁰ Ancak Hanefîler'in tavla ve satrancı kumar veya oyun olma gerekçesiyle haram saymaları pek yerinde görülemez. Çünkü Hz. Peygamber'in oyunla ilgili yasağı bu kadar genelleştirildiğinde, günümüzde mubah olduğunda kuşku duyulmayan birçok oyunun da

⁵¹² Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:121.

⁵¹³ Nisâ 4/29.

⁵¹⁴ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:121-122.

⁵¹⁵ Ebû Bekir el-Acurrî, bunu *Tahrîmu'n-nird ve's-şatranç ve'l-melahî*'de, Ebû Bekir el-Esrem, *Câmi*'nde ve Deylemî *Firdevs*'de kaydetmiştir. Hâfız el-Münzirî, şöyle der: Satrançla ilgili hadisler vardır. Onlar içinde ne sahih ne de hasen olan bir hadis biliyorum.” Bkz. *et-Terğib ve't-terhîb*, 4:57.

⁵¹⁶ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 56; İbn Mâce, “Edeb”, 43; Mâlik, “Rüya”, 6; İbn Hanbel, 4:394.

⁵¹⁷ Buhâri, “Tefsîr (53), 2; “Edeb”, 74; Müslim, “Eymân”, 4,5; Ebû Dâvûd, “Eymân”, 3; Tirmizî, Nüzûr”, 18; Nesâî, “Eymân”, 11; İbn Hanbel, 2:309.

⁵¹⁸ İbn Ebî Şeyhe, Abd b. Humeyd, İbn Ebî'd Dünya, İbnü'l- Munzir, İbn Ebî Hatim, Taberânî ve Ebu's-Şeyh bunu İbn Abbâs'tan mevkuf olarak nakletmiştir. Bkz. *ed-Dürü'l-mensûr*, 2:320; Şevk'anî, *Fethu'l-Kadîr*, 2:75.

⁵¹⁹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 137.

⁵²⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 7:242; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4:163; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:119.

aynı gerekçeyle haram sayılması gerekir. Bunun için kumara bulaştırılmadığı gerek Allah'a gerek aile ve topluma karşı görevler aksatılmadığı, o sırada daha önemli ve gerekli bir şey ihmal edilmediği sürece bu oyunların oynanmasında dinen bir sakınca olmadığını söylemek mümkündür.⁵²¹

Şâfiî mezhebinde oyun oynamaya düşkün kişilerin şahitliklerinden bahsedilirken hakkında daha fazla ve şiddetli tenkit içeren haberler bulunduğu gerekçesiyle mekruh olduğunu ve diğer oyun türlerinden biraz daha fazla çirkin görüldüğünü belirtilir. Mezhepte en sahih kavle göre tavla oynamak haram, satranç oynaması ise mekruhtur. Fakat Şâfiîler zihni kuvvetlendirdiği ve savaş taktiklerine ve hilelerine alıştırmayı itibariyle eğitici olduğunu ve bu yönüyle atıcılık ve biniciliğe benzediğini ileri sürerek satranç oynamaya ruhsat vermişlerdir.⁵²²

İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, satrancın haram olduğunu söylemişlerdir. Mâlik ayrıca, satrancın tavladan daha kötü ve daha oyalayıcı olduğunu ileri sürmüştür.⁵²³

2.5.4. Hayvanları Kesmeden Önce Hapsetmek

Tavuk, koyun, sığır, deve gibi hayvanlar temiz olmayan şeyleri yemesi halinde bir müddet hapsetmeden bu hayvanların kesilip etlerinin yenmesi mekruhtur. Çünkü bu halde etleri kötü kokudan temizlenmezler. Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Cellâleden, ona binmekten, onun sütünden nehyetti”⁵²⁴ diye bahsetmektedir. Deve ve sığır kırk gün, koyun yedi gün hapsedilir.⁵²⁵ Başka bir hadiste: “Tavuk üç gün hapsedilir.”⁵²⁶ diye bahsetmiştir. Cellâle, pislik yiyen hayvana denir. Bu haram kılınmamıştır; ancak bu korumak, sakınmak içindir. Bunlar, sadece temiz olsunlar diye hapsedilir. Sütlerini içmek mekruhtur; çünkü pislik onun gıdasıdır. Sütünü ondan çıkarır.⁵²⁷ Ter ve salyalarından

⁵²¹ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:119.

⁵²² Şâfiî, *el-Ümm*, 6:208; Nevevî, *Nevevî, Minhâcu't-tâlibîn*, 568; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:119-121.

⁵²³ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:121.

⁵²⁴ Ebû Dâvûd, “cihâd”, 47; “Et’ime”, 24; Tirmizî, “Et’ime”, 24; Nesaî, “Dahayâ”, 43; İbn Mâce, “Zebâih”, 11; Mâlik, “Edâhî”, 25; İbn Hanbel, 1: 219, 226, 241, 321.

⁵²⁵ *Neylu'l-evtâr*, 8: 124 (Kaynağı zikredilmemiştir): *Subulu's-Selâm*, 6: 1394.

⁵²⁶ *Neylu'l-evtâr*, 8: 124 (Kaynağı zikredilmemiştir): *Subulu's-Selâm*, 6: 1394.

⁵²⁷ Ulemâ, celâllenin sütünün temizliği konusunda ihtilaf etmiştir. Cumhur, temiz olduğu görüşündedir. Çünkü pislik, onun karnında değişim geçirmektedir. Hayvanların uzuvlarında ete dönüşen ve süt olan kan gibi, o da değişimle temiz olmaktadır.

dolayı onlara binmek mekruhtur.⁵²⁸ Hapis müddeti tavuklar için üç gün, koyunlar için dört gün, sığırlar ile develer için on gündür. Böyle pislik yemiş hayvanlara fıkhîta cellâle denmektedir.⁵²⁹ Hz. Peygamber'in nehyi ve Tirmizî'nin açıklamaları doğrultusunda, günümüz sağlık bilgilerini düşünerek fikhî açıdan bahsi geçen hayvanların yenmemesi, yenilecek olan hayvanların bir müddet temizlenmesi için hapsedilmesi gerekmektedir.

2.5.5. Hayvan Hakları

İslam bütün mahlûkata şefkatle muamele ettiği gibi hayvanlara karşın da merhametli olunmasını onlara eziyet edilmemesini emreder. Tirmizî, ilgili hadiste: Resulullah, “Koyunun göreceği şekilde bıçağı bilemekten nehyetti”⁵³⁰ diye bahsetmiştir. Bunun sebebi, koyunun korkup ürkesidir. Çünkü o hissetmektedir. Böyle bir şey, merhametin azlığını göstermektedir. Merhamet etmeyene merhamet edilmez. İbn Ömer'in oğlu Sâlim babasının şöyle dediğini nakletmiştir: “Allah Resûlü, bıçağı bilemeyi ve bunu yaparken hayvanlardan gizlemeyi emretti.”⁵³¹ demiştir.⁵³² Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis rivayet etmiştir: Resulullah, “Diş ve tırnakla kesmekten nehyetti.”⁵³³ Çünkü bunlar bilenmiş, keskin bir bıçak gibi kesmez onlar ancak şah damarını soğutur ve parçalar. Böylece hayvan, ölünceye kadar dövülen hayvan gibi olur.⁵³⁴ Bu hadis aynı zamanda hayvan kesmenin adabını öğretmektedir.⁵³⁵ Bu konu kurban bahsini de ilgilendirmektedir. Hayvanların yiyecek ve içeceklerini vaktinde vermek, tımarlarına bakmak, onlara rıfk ile muamelede bulunmak gerekir.⁵³⁶

Tirmizî, bu konuyla ilgili diğer bir hadiste: Resulullah, “Karıncayı, hüdhüd kuşunu, Göçeğen kuşunu ve bal arısını öldürmekten nehyetti”⁵³⁷ diye bahsetmektedir. Hayvanlar, Âdem'in (a.s.) toprağının kaldırılıp alındığı mahaldeki yerden yaratıldılar. Hayvanlar Âdem'e hizmetçi kılınmıştır. Âdem (a.s.)'ın en aşağısında bulunan topraktan yaratılan

⁵²⁸ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 145.

⁵²⁹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 417.

⁵³⁰ İbn Mâce, “Zebâih”, 3; İbn Hanbel, 2: 108.

⁵³¹ İbn Mâce, “Zebâih”, 3; İsnadında İbn Lehî'a vardır ki zayıftır. İbn Hanbel, 2: 108.

⁵³² Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 185.

⁵³³ Buhârî, “Zebâih”, 20, 36; “Şirket”, 16; Müslim, “Edahî”, 20; Ebû Dâvûd, “Edahî”, 14; Tirmizî, “Sayd”, 18; Nesaî, “Dahayâ”, 20, 21, 26; İbn Mâce, “Zebâih”, 5; İbn Hanbel, 3: 463; 4: 140.

⁵³⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 232.

⁵³⁵ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 232.

⁵³⁶ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 457.

⁵³⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 164; İbn Mâce, “Sayd”, 10; Dârimî, “Edahî”, 26; İbn Hanbel, 1: 332.

hayvanlara gelince, bunlar yırtıcı ve eti yenmeyen hayvanlardır. Hz. Âdem'in en üstünde bulunan topraktan yaratılan hayvanlar ise, eti yenen hayvanlar ve kalbin özelliklerini taşıyan güvercinlerdir. Bundan dolayı güvercin âdemoğluna, âdemoğlu güvercine aşınadır. Göçeğen kuşuna gelince, Ebu Hureyre'nin Şöyle dediği nakledilmiştir: “O, oruç tutan bir kuştur.” bir haberde şöyle rivayet edilmiştir: “O, İbrahim Aleyhisselam Kâbe'yi yapmak için Şam'dan yola çıktığı zaman onun rehberi idi.” Zararlı olmayan serçe, hühüt gibi küçük kuşlar öldürülmemeli, hayvanların yüzüne vurulmamalı, nişan yapmak vs. durumlar için hayvanlar dağlanmamalıdır. Yılan, akrep, fare, çaylak gibi hayvanlar öldürülcekse bile ateşle yakma, eziyet etme gibi durumlardan uzak durulmalıdır.⁵³⁸

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi eserde zikretmiştir: Resulullah, “Hayvanları birbiriyle kavga ettirmekten, onlara (kulağı kesmek gibi) müsle yapmaktan nehyetti ve “*Böyle yapan mel'undur*” buyurmuştur.”⁵³⁹ Şüphesiz Allah, mahlûkatı arasında adaleti tesis etmiştir. Sonra zulümden asla razı olmadığını beyan etmiştir. Kıyâmet günü hiçbir mahlûku yargılamadan bırakmayacaktır. O kadar ki, boynuzsuz koç, boynuzludan kısas yapmak suretiyle hakkını alacaktır. Hayvanlar kavga ettirildiği zaman onlar haksızlığa itilmiş olur, haksız yere kullanılmış olur. Bunun günahı ise, ona sebep olanın boynunadır.⁵⁴⁰

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Herhangi bir canlıyı ateşle yakmaktan nehyetti”⁵⁴¹ diye bahsetmiştir. Zira hiç kimse Allah'ın azabıyla azap yapamaz. Ateş azaptır. Azap da Allah'ın fiiline benzer çünkü Allah cezalandıracağı zaman ateşle azap eder. Yılanın durumuyla ilgili Resulullah'tan bir haber nakledilmiştir. Ebu Ubeyde b. Abdullah “Resulullah ile birlikte Mina'daydık önümüzden bir yılan geçti, Resulullah “Onu öldürün.” buyurdu. Yılan bizi geçip deliğe gitti ve içine girdi. Resulullah “Hurma dalı ve ateş getirin. Deliğin üzerine ateşi yakın.” buyurdu. Bu yakmak değildir. Muhtemelen ateşin dumanı deliğe girecek ve yılan bu şekilde boğulup ölecektir. Yılanın dişlerine Âdemoğlundan zevk almak kendini korumak için zehir verilmiştir. Bundan dolayı Hz. Peygamber: İhramlıya yılanı öldürmek mübah kılınmıştır. “Beş hayvan vardır ki, onlar

⁵³⁸ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 457.

⁵³⁹ Tirmizî, “Cihâd”, 30. Tirmizî, bu hadisi merfu ve mürsel olarak rivâyet ederek mürsel olan rivâyetin daha sahih olduğunu belirtmiştir. İbn Mâce, “Zebâih”, 10. Ayrıca bkz. Buhârî, “Zebâih”, 25; Nesaî, Dahayâ”, 41.

⁵⁴⁰ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 171-172.

⁵⁴¹ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 122; “Edeb”, 164; Nesaî, “Sayd”, 38.

haremdede öldürölür, onlardan biri yılanıdır.”⁵⁴² buyurmuştur.⁵⁴³ konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Cânnı ev yılanlarını öldürmekten nehyetti.”⁵⁴⁴ Bunlar müslümanlarla ünsiyet kurmuş bir cin taifesidir. Onların müslümanların evlerinde meskenleri vardır. Onların yaratılışı, yılanların yaratılışı gibidir. Onlar Canndır. Öldüröldüklerinde katilin dostlarına, akrabalarına zarar verirler. “Medine’de cinlerden bir topluluk vardır ki müslüman olmuşlardır. Bu ev yılanlarını gören kimse gitmesine üç kere izin versin. Bundan sonra ortaya çıkarsa onu öldürsün. Zira o bir şeytandır.”⁵⁴⁵ “Resulullah ev yılanları öldürmekten nehyetti.”⁵⁴⁶ Resulullah’ın öldürmeyi yasakladığı Cann eğri büğrü olan değil, yürüyendir. Cinlerin alameti şudur: Onlar yürüdüğünde eğri büğrü olmazlar, doğru giderler.⁵⁴⁷ Şu an ki zamanda ölçüsü olmadan avlanma ve tüketimin doğal dengeyi bozduğu, artık hayvan türlerinin yok olma tehlikesinin söz konusu olduğu, deve, boğa ve horoz gibi hayvanların eğlence için güreştirildiği, hayvanları yaşadığı ortamlardan çıkarıp hapsederek izlenmesi için zorla tutulduğu gibi örnekler dinimizce uygun görölmemiştir.⁵⁴⁸

Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah “Eşegin at ile çiftleştirilmesinden nehyetti”⁵⁴⁹ diye bahsetmektedir. Çünkü bu Allah’ın mahlûkuna karşı bir hiledir. Bundan katır doğar. Başka bir hadiste şöyle geçer: “Derler ki: ‘Ya Rasulallah biz eşeği at ile çiftleştiriyoruz’ bunun üzerine Resulullah ‘Bilmeyenler ancak böyle yapar’ buyurur.”⁵⁵⁰ Bu fiil zalim kralların fiilidir. Bu hayvanlara zina yaptırmaktır.⁵⁵¹ Böyle bir fiil kanaatimizce de tabiatı bakımından pis bir eylemdir. Tirmizî’nin açıklamalarındaki ‘hayvanlara zina yaptırmak’ ifadesinin nehyin anlaşılmasında yeterli olduğunu düşünöyoruz.

⁵⁴² Buhârî, “Sayd”, 7; Müslim, “Hacc”, 67-73; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 39; Nesaî, “Hacc”, 82-84, 86, 88, 113, 115, 116; İbn Mâce, “Sayd”, 19; “Menâsik”, 91; Mâlik, “Hacc”, 88-91; İbn Hanbel, 2: 8, 32, 37, 48.

⁵⁴³ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 223-225.

⁵⁴⁴ Buhârî, “Bed’i’l-halk”, 15; “Meğazî”, 12; Müslim, “Selâm”, 131-134; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 162; Nesaî, “Hacc”, 87; Mâlik, “İsti’zân”, 31.

⁵⁴⁵ Müslim, “Selâm”, 139-141; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 161.

⁵⁴⁶ Buhârî, “Bed’i’l-halk”, 15; Tirmizî, “Sayd”, 15; Mâlik, “İsti’zân”, 31; İbn Hanbel, 2: 9; 3: 430; 5: 262.

⁵⁴⁷ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 226-229.

⁵⁴⁸ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:175.

⁵⁴⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 127; Tirmizî, “Cihâd”, 23; Nesaî, “Tahâret”, 105; İbn Hanbel, 1: 78, 95, 132, 225, 249.

⁵⁵⁰ Nesaî, “Hayl”, 10; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 53; İbn Hanbel, 1: 98; 4: 311.

⁵⁵¹ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 249-250.

2.5.6. Avlanma

Kur'an-ı Kerim'de dünyada yaratılmış olan her şeyin bir şekilde insana hizmet için yaratıldığı⁵⁵² göklerde ve yerde bulunan varlıkların ve imkânların Allah'ın bir lütfu, ikramı olarak insanın emrine verildiği⁵⁵³ bildirilmiş ayrıca avlama ilke olarak helâl olduğu belirtilmiştir.⁵⁵⁴

İslam hukukunda eti yenen yahut eti yenmeyen hayvanatın avlanması caizdir. Eti yenilen hayvanların etinden, eti yenilmeyen hayvanların kıl, diş, derileri gibi organlarından faydalanmak veya zararlarından sakınabilmek adına av yapılması kural olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber çevrenin ve hayvanların neslinin korunması için tedbirler alınmıştır. Avlanmak caiz olmakla beraber bir yarar olmaksızın, zevk ve hayvanlara eziyet için yapılması uygun görülmemiştir.⁵⁵⁵ Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Resulullah, “Sapanla taş atmaktan nehyetti.”⁵⁵⁶ Taş atmak bir müsle (işkence ederek öldürme) gibidir. Atılan şeyin zarar verdiği bilinmelidir. Taş atarak öldürmek zebîha (hayvan kesmek gibi) değildir, hayvan boğazlanarak kesildiğinde ona zara verilmez. Sapanla taş atmak şiddet doğuran bir şeydir hayvana güzellikle davranmaktan uzaktır.⁵⁵⁷ Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurur: “Allah her şeye güzel davranmayı farz kıldı. Öldürdüğünüzde de güzel davranınız. Sizden biri bıçağını iyice bileyip hayvanını öyle kessin.”⁵⁵⁸

Taş, çamur gibi ezen veya kıran türden aletle yapılan av hayvanı yenilmez, çünkü bunlar kan akıtmaz, ezer, kırar ama yara açmazlar. Bunun için av aletinin avlanmaya uygun olması ve hayvana eziyet etmemesi gerekir.⁵⁵⁹ Peygamberimizin bahse konu olan hadisteki sapanla taş atmanın menedilmesinin sebebi de böylece izaha kavuşmuş olmaktadır. Dinimizde av ve avcı, avlanma şekli ve avlanacak hayvanların da bir takım şartları bulunmaktadır.⁵⁶⁰

⁵⁵² Bakara 2/29.

⁵⁵³ Câsiye 45/13.

⁵⁵⁴ Mâide 5/94-96.

⁵⁵⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 7:340; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:53-54.

⁵⁵⁶ Buhârî, “Zebâih”, 2, 5.

⁵⁵⁷ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 49.

⁵⁵⁸ Ebû Dâvûd, “Edâhi”, 12; Tirmizî, “Diyât”, 14; Nesâî, “Dahâyâ”, 22, 26; İbn Mâce, “Zebâih” 3.

⁵⁵⁹ Merginânî, *el-Hidâye*, 7: 333.

⁵⁶⁰ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:53-60.

Av muallem (eğitimli) köpek, doğan, pars, atmaca, şahin gibi av hayvanları vasıtası ile veya yaralayıcı bir silah, tuzak, bıçak, kılıç gibi keskin aletlerle yapılır.⁵⁶¹ Ancak av aletinin ok, silah, bıçak gibi kesici ve delici türden olması gerekir.

Taş, çamur gibi ezen veya kıran türden aletle yapılan av hayvanı yenilmez, çünkü bunlar kan akıtmaz, ezer, kırar ama yara açmazlar. Bunun için av aletinin avlanmaya uygun olması ve hayvana eziyet etmemesi gerekir.⁵⁶² Peygamberimizin bahse konu olan hadisteki sapanla taş atmanın menedilmesinin sebebi de böylece izaha kavuşmuş olmaktadır. Dinimizde av ve avcı, avlanma şekli ve avlanacak hayvanların da birtakım şartları bulunmaktadır.⁵⁶³

2.5.7. Saç Boyama

Saç boyama konusunda Hz. Peygamber, sahabe arasında saçlarının beyazlamış olduğu birisini gördüğünde, “Saçlardaki bu beyazlığı rengini boyayarak değiştiriniz. Ancak boya olarak kullandığınız rengin siyah olmasından kaçınınız”⁵⁶⁴ buyurmuştur. O günün şartlarında Hristiyan ve Yahudilerin yaşlıları saçlarını ya da sakallarını boyamazlardı. Bundan dolayı da Hz. Peygamber onlara muhalefet etmek için, “Yahudi ve hristiyanlar (saç ve sakallarını) boyamaz. Onlara benzemeyip aykırı davranınız (boyatınız)”⁵⁶⁵ buyurmuştur.

Saç boyama konusundaki hadisler bir emirden ziyade ruhsat meselesidir. Dolayısıyla İslâm âlimleri saçın boyanacaksa siyah rengin kullanılmamasını, kına ile boyanmasını şart koşup caizliğini söylemekle beraber, boyamadan haberi olmayan insanların yanlış anlamasına ve aldanmasına sebep olacağı için saçın boyanmasında siyah rengin kullanılmasına tereddütlü yaklaşmışlardır.⁵⁶⁶

Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah’ın, “(Kişinin saçını) siyaha boyamasından nehyetti”⁵⁶⁷ hadisini eserinde zikretmiştir. Böyle bir fiilde aldatma vardır. Kişi saçı boyalı

⁵⁶¹ Ebû İshak eş- Şirâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi'l- İmâm-ı Şâfiî*, thk. Muhammed Zuhaylî (Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 1996), 2:887-891; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 421.

⁵⁶² Merginânî, *el-Hidâye*, 7: 333.

⁵⁶³ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:53-60.

⁵⁶⁴ Müslim, “Libâs”, 79.

⁵⁶⁵ Müslim, “Libâs”, 80.

⁵⁶⁶ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 1:81

⁵⁶⁷ Müslim, “Libâs”, 79; Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 18; Nesâî, “Zinet”, 15; İbn Mâce, “Libâs”, 33.

olduğu halde evlenmek istiyor, ama onu bildirmiyorsa bunda aldatma var demektir. Bundan dolayı yaşlılık, Allah'ın Hz. İbrahim'e ve ona tâbi olanlara ikram ettiği bir vakardır.

Bu bir te'dip olup Resulullah'ın ümmeti için tercih ettiği bir şeydir. Böyle yapan kimse günahkâr olmaz. Hasan ve Hüseyin saçlarını siyahla boyamışlardır. Sahâbeden böyle yapanlar çoktur, lakin müslümanlar sarı ve kırmızıyla boyanmaktan nehyedilmiştir. Ailesi için süslenmek veya düşmanı korkutmak amacıyla saçını siyahla boyamak caizdir. Zira genç gibi görünme, düşmanı mağlup etmede ve korkutma da ihtiyarlardan daha iyidir.⁵⁶⁸

“Âhir zamanda siyahla boyanan bir zümre çıkacaktır ki, cennetin kokusunu bile duyamayacaklardır.” Zira o, beyaz saçını kerih görmektedir. Çünkü o ölüme yaklaşmanın alâmetidir. Görmez misin? Siyahla boyanan ilk kimse Firavun'dur ki, kibirlenip haddi aşmada ondan önde olan bir kimse yoktur.⁵⁶⁹

2.5.8. Oyun, Eğlence, Çalgı ve Müzik

Mûsiki veya müzik kadın ya da erkek tarafından ses ve çalgı (alet) ile icra edilen bir sanat türüdür.⁵⁷⁰ Müzik teriminde Arapça “gınâ” kelimesi, yalnızca şarkı söylemeyi, “semâ” kelimesi ise yalnızca dinleme anlamına gelir. Bu sebeple, âyetlerde ve sahih hadislerde doğrudan müziği ifade etmek için kullanılmış bir kelimeye rastlanılmaz.⁵⁷¹

Müziğin hükmü konusunda özellikle ilk devir mezhep imamaları son zaman fakihler arasında farklılıklar bulunmaktadır. İlk devir âlimleri müziğin haramlığı konusunda görüş belirtmişlerdir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler şarkıcılığı meslek edinmenin ve ondan rızıklanmanın haram olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁷² Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Hz. Peygamber, “Nimet anında çalgıdan (mizmar),⁵⁷³ def çalmak⁵⁷⁴ ve tavlâ oynamaktan,⁵⁷⁵ raksetmek ve her türlü telli çalgıdan,⁵⁷⁶ her tür oyundan nehyetti.”⁵⁷⁷ Hakîm

⁵⁶⁸ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 196.

⁵⁶⁹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 199.

⁵⁷⁰ Karaman, *Günlük hayatımızda helaller ve haramlar*, 159.

⁵⁷¹ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:106.

⁵⁷² *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye* (Kuveyt: Vüzâretü'l-Evkâf ve's-Şûnü'l-İslâmiyye, 1986/1406), 31/296.

⁵⁷³ Tayâlisî, 1:159; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4:69; *Nasbu'r-râye*, 4: 84.

⁵⁷⁴ Suyûtî, bunu zayıf kabul etmiştir. Bkz. *el-Câmiu's-sağîr*, hd.no.9490.

⁵⁷⁵ İbn Hanbel, 1:274; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, 10:221,222

et-Tirmizî, çalgı aletlerinin batıl ehlinin sevinç kaynağı olduğundan dolayı Hz. Peygamberin onları imha etmeyi, mizmarları kırmayı, haç ve cahiliye aletlerinin yok edilmesi gerektiğini ifade ettiğini belirtmektedir.⁵⁷⁸ Müellif, ifadesinde “Allah İslâm’ı ihsan edip Hz. Muhammed’i Peygamber olarak gönderdiği zaman -ki o sevinç ve rahmet sebebidir- ona batıl ehlinin onlarla kendisiyle şımardığı her sevinci yok etmeyi emretti. Ona putları, haçları, telli veya üflemeli çalgı aletlerini mizmarları kırmayı emretti. Çünkü bunlarla şeytan sevinmektedir. Bu sevinç şeytan eliyle sağlanmaktadır. Öyle ki insanlar Allah ve ona kullukla sevinmeyip bu batıl aletlerle sevinmektedir. Ve çalgı aletleri bu sebeple haram kılınmıştır”⁵⁷⁹ demektedir. Müellif, oyun ve çalgı aletlerinin haram kılınmasının sebepleri arasında bunların, insanların şehvetini artırma ve insanları zinaya teşvik etme özelliklerinin olduğunu savunmaktadır.⁵⁸⁰

Hanefî mezhebinden Ebû Hanîfe, müziği “mekruh” saymış ancak sonradan gelen Hanefî âlimler Ebû Hanîfe’nin “mekruh” diye belirttiği şeylerin “harama yakın mekruh” veya haram olduğunu belirtmişlerdir. Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Zilden nehyetti.”⁵⁸¹ Zil çalmak, çalgı çalmaya benzemektedir. Zira o sesi ile dinleyenlere zevk vermektedir. Hz. Peygamber’den şöyle nakledilmiştir: “Melekler, içinde zil bulunan kafilere arkadaşlık etmez.”⁵⁸² Şeytana sesler verilip de bunlara çalgı, mizmar, zil, feryad ve ıslık için kullanınca, yanında olan ziyâdeyi bu şeylerden meydana gelen seslere katmıştır. İşte bu şekilde hâsıl olan seslerin hepsinde şeytanın bir payı vardır. Dolayısıyla melekler bu seslerden kaçır.⁵⁸³ Hanefîler, mizmar ve def tarzında çalgı aletlerini dinlemenin mâsiyet

⁵⁷⁶ Hatîb el- Bağdâdî, İbn Hanbel, İbn Ebi’d- Dünyâ ve başkaları rivayet etmiştir. Bkz. İbn Hacer, Fethû’l-bârî, 10:51-53.

⁵⁷⁷ Tayâlisî, 1:131; Ebû Avâne, Müsned, 5:101.

⁵⁷⁸ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 89.

⁵⁷⁹ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 91.

⁵⁸⁰ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 91-92.

⁵⁸¹ İbn Mâce, “Libâs”, 103-105; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 46; Tirmizî, “Cihâd”, 25; Dârimî, “İsti’zân”, 44, 47; İbn Hanbel, 2: 27, 266, 311, 327, 343, 372, 385; 6: 150, 242, 326, 426.

⁵⁸² Buhârî, “Cihâd”, 139; Müslim, “Libâs”, 103; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 46; Tirmizî, “Cihâd”, 25; Dârimî, “İsti’zân”, 44; İbn Hanbel, 2: 263, 311, 327, 385, 392, 414, 444, 537; 6: 326, 426.

⁵⁸³ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 203.

ve haram olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Öyle ki bu haramın değnek ve çubuğun bir yere ahenkli bir şekilde vurulmasını dahi içine almaktadır.⁵⁸⁴

Tirmizî, başka bir hadiste: Hz. Peygamber, “Şarkı (gına) söylemek ve dinlemekten nehyetti”⁵⁸⁵ diye bahsetmiştir. Gına nefsi emmareyi kötülüğe sürükleyen, dünya şehvetlerine götüren ve insanı Allah’ı zikretmekten alıkoyan bir şeydir. Bundan dolayı yasaklanmıştır.⁵⁸⁶

Mezheplerin anlayışlarına bakıldığında gınâ ve çalgı çalmak için kullanılan aletleri karşısında en sert anlayış Hanefîler’in görüşüdür. Mâlikî mezhebi gınânın hem yapılmasını hem de onun dinlenilmesini uygun görmemiştir. Öyle ki satın alınmış olan câriye hakkında şarkıcı (muganniye) olduğu eğer anlaşılırsa, o cariye ayıplı olarak kabul edip iade hakkı olacağını savunmuştur. Bununla birlikte, gınâ konusunda en ılımlı görüş Medineli âlimlere yani Mâlikîlere aittir.⁵⁸⁷ Mesela gınâ hususunda Mâlikî ilim adamı İbnü’l-Arabî’nin değerlendirmesinde “gınâ, çoğu âlime göre gönüllere heyecan yaşatan bir eğlence olup, Kur’an’da ve Sünnet’te bu konunun haramlığı hususunda bir hüküm yoktur. Öyle ki sahih bir hadiste şarkı söylemenin mübahlığı konusunda delil bulunmaktadır” demektedir.⁵⁸⁸

Şâfiî, “Gınâyı mekruh bir eğlence tarzıdır ve bâtil bir iştir. Çok fazla gınâ yapan kimsenin şahitliği reddedilir ayrıca o kimse sefih sayılır” diye mezhebin görüşünü belirtirken sonradan gelen Şâfiî âlimleri genellikle gınâ hususunda haram olduğu görüşünü benimsemişler ve Şâfiî’ye nispet edilen gınâ hakkında mubahtır görüşünü yanlış olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁴ Karaman, *Günlük hayatımızda helaller ve haramlar*, 159; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:106.

⁵⁸⁵ Taberânî, *el- Mu’cemu’l-kebir*, ve Hatîp el-Bağdâdî, *Târih*’inde İbn Ömer’den nakletmiştir. Bkz. El-Câmius’s-sağîr, 2:693, hd. no: 9416. Ayrıca Zaîfü Câmiu’s-sağîr, 4:31, hd.6065; *Silsiletu’l-ehâdis ’z-zâife*, hd. no: 122.

⁵⁸⁶ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 107.

⁵⁸⁷ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:106.

⁵⁸⁸ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:106.

⁵⁸⁹ *el-Mevsûatü’l- Fıkhiyye* (Kuveyt: Vüzâretü’l-Evkâf ve’ş-Şûnü’l İslâmiyye, 1986/1406), 31/296; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:107.

Hanbelî mezhebinde Ahmed b. Hanbel'e gınânın hükmü sorulduğunda "Gınâ kalpte nifakı yeşertir, ben hoşlanmam" diye cevap vermiştir. Bu mezhebin görüşü genel çizgileriyle Hanefilere benzemektedir.⁵⁹⁰

Mezheplerin müzik hakkında olumlu yahut olumsuz düşüncelere sahip İslam hukuku âlimleri farklı ayetleri delil olarak almış olsalar da⁵⁹¹ bunların musikiyi hedef aldıkları kesin belli değildir. Hadislerde de Hz. Peygamber'in düğünlerde, bayram günlerinde ve bazı karşılama törenlerine benzer durumlarda müzik hakkında olumlu görüş beyan ettiği hakkında deliller bulunmaktadır.⁵⁹² Aktarılan bir bilgiye göre Hz. Ebû Bekir (r.a.), bir seferinde kızı Hz. Âişe annemizin evinde iki tane câriyenin şarkı söylediğini duyduğunda "Allah Resulü'nün evinde şeytanın mızmarı ha!" söylemiyle tepkisini dile getirmişti. Hz. Peygamber bu durum karşısında, "Onlara söylenme ey Ebû Bekir! Günlerden bayram günüdür"⁵⁹³ diyerek yapılan eğlence ve şarkılara izin vermiş oluyordu.⁵⁹⁴

İmam Gazâlî (ö. 505/1111), konuyu inceleyip delilleri karşılaştırarak müziğin tek hükmünün olmadığını âlet (çalgı) ve sözlerin söylenen şeylerin içeriğine göre hükmünün değişeceğini şöyle belirtmiştir:

a) Bilhassa yaşı genç olmakla birlikte şehvet hisleri yoğunlukta olabilecek ve dünyalık şeylere olan sevgi hislerini çoğaltacak tarzda icra edilen müzik haramdır.

b) Yaşantısında bunu alışkanlık haline getirmiş ve adeta vakitlerinin çoğunu buna harcayan kimse için müzik mekruhtur.

c) Dinlediği zaman yalnızca sesi güzel bulup çıkan sesin güzelliğinden zevk alan ve başka herhangi bir duygu hissetmeyenler için müzik mübahtır, serbesttir.

d) İcra edilen müzikte kişi Allah'a karşı sevgi hissediyor, sevgisi artıyorsa dinlediği güzel sesler şahsına güzel sıfatlar katıyorsa bu kişi için müzik müstehaptır.⁵⁹⁵

⁵⁹⁰ Karaman, *Günlük hayatımızda helaller ve haramlar*, 159; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:107.

⁵⁹¹ Lokman 31/6; Zümer 36/18.

⁵⁹² Karaman, *Günlük hayatımızda helaller ve haramlar*, 160.

⁵⁹³ İbn Mâce, "Nikâh", 21.

⁵⁹⁴ Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:109.

⁵⁹⁵ Ebû Hâmid Muhammed Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn, trc. Ahmed Serdaroğlu* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975), 2/677-710.

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Çocuklara, genç kızlara (şarkı) öğretmekten muganniye parasından ve ücretinden nehyetti”⁵⁹⁶ diye bahsetmiştir. Bunun sebebi de yukarıda zikredildiği gibi gına, oyun ve eğlencenin dinde caiz görülmemesidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “İnsanlardan öyleleri vardır ki, Allah yolundan saptırmak için boş sözü satın alırlar.”⁵⁹⁷ Gına, şarkı Allah yolundan saptıran boş söz olduğundan onların çocuklara öğretilmesi ve ücret alınması uygun değildir.⁵⁹⁸ Yukarıda zikrettiğimiz hadisteki şarkının yasaklanması, onların çocuklara öğretilmesi ve ücret alınmaması konusu haram olan ve dinen caiz olmayan şarkılar için söz konusu olan bir durumdur. Çünkü haram olan eğlencelerden, müzikten ya da ağıtlardan bir kazanç sağlamak da caiz değildir. Bu durum günâh olduğu bilinen bir şey hakkında ücret akit yapmak anlamına gelir ki isyan konusunda akit yapılamaz.⁵⁹⁹

Son olarak son dönem âlimlerinden Zühaylî, Hanbelî, Mâlikî ve farklı Hanefî ilim insanlarının, gınâ hakkında bir kerahat görmeyip mubah olarak düşündüklerini hatta zikredilen görüşün mezhep âlimlerince daha çok seçkin ve çoğunlukla tercih yapılan bir düşünce olduğunu belirtmektedir.⁶⁰⁰

Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis nakletmiştir: Resulullah, “Oyuna ve batıl şeylere gidip gelmekten nehyetti.”⁶⁰¹ Oyun oynayan kişinin yanına gelen başkaları batıl şeylerde ona ortak olurlar. Çünkü oyun oynayan kişi başkalarına bir şey göstermek için oynamaktadır. Halk olmazsa oynayan kişi hiç kimseye bir şey gösteremez.⁶⁰² Tirmizî’nin ifadelerinden anlaşıldığı gibi burada sebep sonuç ilişkisi olduğundan dolayı nehyedilen fiil sadece oyun oynayan değil izleyenleride ilgilanmektedir. Kanaatimizce nehyedilen fiilleri yapmaya vesile olan insanlar da o işte bir pay sahibidir.

⁵⁹⁶ İbn Hanbel, 5:257-268; Humeydî, 2:405. İbn Munzîr ve Taberânî nakletmiş, bkz. *ed-Dürrü’l-Mensûr*, 5:150; İbn Cerîr et- Taberî, “Tefsîr”, 21, 60, Beğavî, “Tefsîr”, 6:451.

⁵⁹⁷ Lokman 31/6.

⁵⁹⁸ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 107.

⁵⁹⁹ Merginânî, *el-Hidâye*, 6: 297.

⁶⁰⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletühû*, 3: 573.

⁶⁰¹ İbn Hanbel onu *Müsned*’inde nakletmiştir. Senesinde es-Sebhî vardır. İbn Hanbel onun hakkında “kuvvetli değil” derken İbn Mâin “sika” dır demiştir. Ancak mütercim hadisi *Müsned*’de bulamadığını belirtir.

⁶⁰² Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 104.

2.5.9. Şiir ve Şairlik

Şiir, şarkı, gibi şeyleri araştırdığımız zaman içinde sözler ve manalar olan sesler olduğunu görürüz. Bunlar Allah için olursa Kur'an ve güzel sesler teşekkül ederse övülür. Nefiz ve dünya için olursa zemmedilir. Resulullah, müşrikleri hicvetmesi için Hasan b. Sabbah'a şiir okumasını emretmiştir. Kâ'b b. Mâlik ve Abdullah b. Revaha'ya "sanki oklarla onları deldiniz"⁶⁰³ buyurması da bu şekildedir.⁶⁰⁴ Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Resulullah, "Şiirden ve şairle oturmaktan nehyetti."⁶⁰⁵ Burada nehyedilen menedilen şiirin bulunduğu sahifeleri satmak ve onun parasını kullanmaktır. Övülen şiiri satmak ve parasını kullanmak buradaki menedilen duruma dâhil değildir. Çünkü Hz. Peygamber, İbn Revaha'yı, Kâ'b b. Mâlik'i, Hasan b. Sabit'i şiirden menetmemiştir. Onlar Resulullah'ın şairleri olup hicivlerinden korurlardı. Hadiste nehyedilen şiir ve şairle oturmak İslâm'ın menettiği şekilde şiir ve şiir yazarlardır.⁶⁰⁶

Ancak sözleri dine uygun olmayan şiirle ilgili olarak Hz. Peygamber "Sizden birinizin karnına irin doldurması, şiir dolmasından daha hayırlıdır."⁶⁰⁷ Bu tür şiir bir kadın veya sevgiliyi övmek güzelliklerini anmak yahut müslümanları hicvetmek için söylenen şiirlerdir.

Şairler için ise Allah kitabında onların durumunu izah edip övülen şiiri ve şairi istisna etmiştir. "Şairlere gelince onlara sapıklar uyar. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve hakikatte yapmadıkları şeyi söylediklerini görmedin mi?"⁶⁰⁸ Cenabı Allah sonra övülen şairler için zemmi kaldırmış ve "Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğradıklarında kendilerini savunanlar başkadır."⁶⁰⁹ buyurmuştur. Ayetlerden de anlaşıldığı üzere kötülünen ve istenmeyen şiir ve şair shevî duyguları artıran, dinî hassasiyetleri aşağılayan ve mâlâyânî sözler ifade eden şeyler ve bunlarla uğraşan kişilerdir.

⁶⁰³ İbn Hanbel, 3:456, 460.

⁶⁰⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 109.

⁶⁰⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 19:73. Taberânî, bunu Keysân tarikiyle Muaviye'den iki senetle nakletmiştir. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 19:373. Burada "şairle oturmak" ifadesi geçmemektedir. İki rivayetten birisinin ricâli sikadır. Bkz. *Mecme'u'z-zevâid*, 8:120.

⁶⁰⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 116.

⁶⁰⁷ Buhârî, "Edeb", 92; Müslim, "Şiir", 8,9, Ebû Dâvûd, "Edeb", 87; Dârimî, "İsti'zan", 69; İbn Hanbel, "2:39,96; 3: 3, 8, 41.

⁶⁰⁸ Şuara 26/224-226.

⁶⁰⁹ Şuara 26/227.

Konu değerlendirilirken yukarıda açıklanan şarkı konusundaki hususlar da göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Konunun özünü Hz. Peygamber'in şu hadisinde bulmaktayız: “Şiir, söz konumundadır. Onun güzel olanı sözün güzel olanı gibidir. Onun kötü olanı sözün kötüsü gibidir.”⁶¹⁰

2.5.10. Altın takmak, İpek veya Değişik Renk ve Cinste Elbise Giymek

İslâm dini düzenli olarak temiz ve güzel olmayı, güzel giyinmeyi uygun görmüştür. Ancak hukuk ipek kıyafetler, gümüş takı takınmak ve altın takmak hususlarında bazı yasaklar koymuştur. Kadınlar fitraten süslenmeyi sevdikleri ve buna ihtiyaç duydukları için onlara bazı kolaylıklar sağlanmış, kadınların süslenmek için gümüşü ve altını takı olarak takabileceği, yine süslenmek için ipek elbiseleri kullanabilecekleri belirtilmiştir. Fakat altın ve ipeğin hastalık zarûreti veya savaş ihtiyacı sebebiyle verilen ruhsatlar hariç erkekler tarafından ziynet amacıyla kullanılması haram sayılmıştır.⁶¹¹ Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Erkeklerin altın takınmasından nehyetti”⁶¹² diye bahsetmektedir. Altın, dünyanın en pahalı eşyasıdır. Firavunlar ve zorbalar bunları kullanarak dünyayı yönetirler. Bunları giyerek insanlara karşı bir üstünlük ve kibir oluştururlar. Altın, ipek ve kaplanlara binmek değerli nimetlerdir. Mesela kaplan yakalaması zor bir hayvandır, ona binmek neredeyse imkânsızdır.⁶¹³

Altın ve ipek konusunda Hz. Peygamber bir gün minbere çıkarak şöyle buyurdu: “Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helal kılınmıştır.”⁶¹⁴ Bu haramlığın sebep ve hikmeti; erkekler için altın ve ipek kendini üstün görüp büyüklenme sebebi olmasından dolayıdır. İnsanı böyle kötü bir huydan korumak için altın ve ipek elbise erkeklere haram kılınmıştır. Kadınlara helaldir çünkü bunlar onlar için süstür ve kocalarına karşı iffetlerini

⁶¹⁰ Buhârî, hadisi el-Edebü'l-müfred'de ve Taberânî el-Mu'cemul-evsât'ta İbn Amr'dan Ebû Y^lâ Müsned'inde Hz. Aîşe'den rivayet etmiştir. Suyûtî, hadisi hasen olarak kabul etmiştir. Bkz. el-Câmius's-sağîr, 2:85, hd.no.4939.

⁶¹¹ Tirmizî, “Libâs”, 31; Merginânî, *el-Hidâye*, 7:194; 194; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 3:549; Mustafa Baktır, *İslam Hukukunda Zaruret Hali* (Ankara: Akçağ Yayınları, t.y.), 33. Bkz. Mehmet Ali VAR, *Uygulama Yönleriyle Azîmet ve Ruhsat* (Kastamonu: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 144-146.

⁶¹² Ebû Dâvûd, “Hatem,” 8; Nesâî, “Zinet”, 60, 95; İbn Mâce, “Libâs”, 19; Mâlik, “Libâs”, 4; İbn Hanbel, 1: 96, 115; 4: 392;393; 394; 407; 6:119.

⁶¹³ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 117.

⁶¹⁴ Ebû Davûd, “Libâs”,11; Nesâî, “Zînet”, 40; İbn Mâce, “Libâs”,19; İbn Hanbel, 1:115; 4: 392, 393, 394, 407.

korumaya yardımcı olmaktadır. Onlar kendilerini güzellikte üstün göre ve bununla övünseler dahi asıl niyetlerinde firavunluk veya zorbalık yoktur.⁶¹⁵

Erkekler için altın zarûret ve ihtiyaç gibi ruhsat sebebiyle tedavi maksatlı kullanılabilir. Bu durumdaki kişilere altın kullanımı için ruhsat verilmiş ve hukukçuların çoğunluğuna göre caiz görülmüştür. Bu konuda Hanefîler ile cumhur fakihlerin görüşleri aynıdır.⁶¹⁶ Bu konuda örneğin Hz. Peygamber zamanında Arfece b. Esad isimli bir sahâbînin *Yevmü'l-Kilâb* adı verilen savaş esnasında burnunda darbe gelmiş ve burnu kesilmiş o yüzden kendisine gümüşten şekil verilmiş bir burun yaptırmıştı. Daha sonra bunun kokması üzerine altından burun yaptırmasına ruhsat verilmiştir.⁶¹⁷ Erkeklerin altın yüzük takmasına gelince bu konudaki genel görüş erkeğe haram olmasıdır. Bir yüzüğün mübah sayılabilmesi için ortada bunu zorunlu kılan bir sebep olması yahut o yüzüğün sadece bir örnek olarak da bulunması gerekir.⁶¹⁸

Erkekler için bir başka haramlık da ipek elbise giymek ve çeşitlerini kullanmaktır.⁶¹⁹ Hz. Peygamber “Altın takmak ayrıca ipekten elbiseler giyinmek ümmetimdeki erkekler için haram, kadınlar içinse helâldir”⁶²⁰ buyurmuştur. İpek elbise giymeye erkekler için ancak hastalık zarûreti veya savaşta ihtiyaçtan dolayı müsaade edilmiştir.⁶²¹

Hanefî mezhebinde erkeklerin savaş esnasında hariç ipek elbise kullanmaları haram görülmüştür. Hanefî âlimlerden İmam Muhammed’e ve Ebu Yusuf’a göre cihada çıkacak erkekler kılıçlarından kendilerini sakınmak için kalın kıyafet giymelerine mübah demişlerdir. Ebû Hanîfe’ye göre ise ham maddesi ipek olan yastık ve yataklarda yatmak, ipek seccadeyi kullanılarak namaz kılmak, evde bulunan koltukları ipekle örtmek ve ipekten yapılmış bir yüzü olan mindere oturmak mubahtır. Ebû Hanîfe bu konuda yastığın

⁶¹⁵ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 118.

⁶¹⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 7: 194; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 3:544; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 167; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 451; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:87.

⁶¹⁷ Tirmizî, “Libâs”, 31.

⁶¹⁸ Merginânî, *el-Hidâye*, 7:193; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 3: 547.

⁶¹⁹ Merginânî, *el-Hidâye*, 7: 187; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 3:547.

⁶²⁰ Müslim, “Libâs”, 1; Tirmizî, “Libâs”, 1.

⁶²¹ Merginânî, *el-Hidâye*, 7: 190; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 139.

yahut yatağın yapımında ipeğin kullanılmasında sakınca görmemiştir ancak İmameyn bu duruma mekruh görüşüyle bakmıştır.⁶²²

Tirmizî, konuyla ilgili eserinde: Resulullah, “Kırmızı elbise giymekten nehyetti”⁶²³ şeklindeki hadisi zikretmiştir. Kırmızı elbise şeytanın elbisesine benzetildiği için erkekler için yasaklanmıştır.⁶²⁴ Şâfiî mezhebinde erkeğin ipekten elde edilmiş örtü veya kıyafet mahiyetindeki eşyaları kullanması haramdır. Kadınları için ipekten imal edilen kıyafet kullanımında bir beis görülmemiştir. Erkek ancak havanın aşırı derecede sıcak yahut havanın çok soğuk olduğu günlerde, cihad esnasında ya da başka bir elbise bulamama gibi zorunlu durumlarda ipek elbise giyebilir. Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Harîr, gazze, dîbâc, hezze gibi ipekler ve kaplan derisi giymekten men etti”⁶²⁵ diye bahsetmiştir. Bu belirtilen ipek ve giysi çeşitleri kâfirlere benzememek için nehyedilmiş, Allah dostlarına benzemek için istenilmiştir.⁶²⁶ Bunun yanında erkeklere uyuz hastalığına yakalanmasından dolayı, bitlenmiş olmasından dolayı, kaşıntı gibi rahatsızlıklarına binaen ipek elbise kullanmalarına ruhsat verilmiştir.⁶²⁷

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Erkek ve kadını, demir yüzük takınmaktan nehyetti”⁶²⁸; sarı bakır⁶²⁹ ve altından yapılmış yüzük takınmaktan nehyetti”⁶³⁰ diye bahsetmiştir. Demir cehennem ehlinin hilyesidir. Sarı bakır ise putlar dolayısıyla nehyedilmiştir. Altın ise erkeklere haramdır. Resulullah: “Ne oluyor sende cehennem ehlinin hilyesini görüyorum.” buyurdu. Bunun üzerine adam onu çıkardı ve sarı bakırdan yapılmış bir yüzük takındı. “Sende putların kokusunu hissediyorum.” buyurdu. “Gümüş

⁶²² Serahsî, *el-Mebsût*, 30: 283; Merginânî, *el-Hidâye*, 7:189; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 450; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 4:195.

⁶²³ Buhârî, “Cenâiz”, 2; “Eşribe” 28; “Merdâ”, 4; “Libâs”, 28, 29, 31; Ebû Dâvûd, “Libâs” 8; Tirmizî, “Salât”, 80, “Libâs”, 5, 13, “Edeb”, 45.

⁶²⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 119.

⁶²⁵ İbn Hanbel, 4:95; Taberânî, 29: 352. Suyûtî, hadisin sahih olduğun belirtir. Bkz. *el-Câmius's-sağîr*, 2:691, hd. No.9400.

⁶²⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 121.

⁶²⁷ Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 139-140; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*, 3:549.

⁶²⁸ Ebû Dâvûd, “Hatem”, 4; Tirmizî, “Libâs”, hd. no. 1786; Nesaî, “Zînet”, hd. no. 5198.

⁶²⁹ Ebû Dâvûd, “Hatem”, 4; Tirmizî, “Libâs”, 8; Tirmizî, “Edeb”, 45; Nesaî, “Tatbit”, 7; “Cenâiz”, 53; İbn Hanbel, 1: 81, 94, 107, 105, 116, 121, 126, 132, 137, 392, 401, 424; 2: 468; 4: 284, 294, 299, 428.

⁶³⁰ Buhârî, “Cenâiz”, 2; “Nikâh”, 71; “Eşribe”, 28; “Merdâ”, 4; “Libas”, 45; Müslim, “Libas”, 2, 29, 31, 52; Ebû Dâvûd, “Libâs”, 8; Tirmizî, “Edeb”, 45; Nesaî, “Tatbit”, 7; “Cenâiz”, 53; İbn Hanbel, 1: 81, 94, 107, 105, 116, 121, 126, 132, 137, 392, 401, 424; 2: 468; 4: 284, 294, 299, 428.

yüzük takın onu miskal olarak tamamlama.”⁶³¹ buyurdu.⁶³² Böylece Tirmizî’nin aktardığı rivayetler ve açıklamalar sayesinde kanaatimizce yüzük konusundaki en tatmin edici görüş açığa çıkmıştır.

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Yüzüklere hayvan resmi nakşetmeyi yasakladı”⁶³³ diye bahsetmiştir. Yüzüğe böyle bir şey nakşedildiği zaman bu suret olur. Musavvir ise sadece Allah’tır. İnsanların en çok azap görecekt olanı musavvirlerdir. Onlara “Yarattığımızı diriltin” denilecektir.⁶³⁴ Tirmizî açıklamanın devamında sahabeden ve tabiundan çeşitli örnekler vermiştir. Sahabe ve tabiunun içinde nakışlar bulunan yüzükleri taktıklarına dair haberler bulunmaktadır. Huzeyfe’nin karşılıklı birbirine bakan iki turna kuşunun bulunduğu bir yüzük edindiği, bir başkasının içinde sinek resmi bulunan yüzük takıldığı nakledilmektedir. Ebu Burde b. Ebu Musa’nın elinde eski bir gümüş yüzük gördüm. Üzerinde karşılıklı iki aslan resmi vardı. Aralarında aslanların yaladığı bir adam vardı. Bu yüzük haberlerde nakledilen Hz. Danyal’ın yüzüğü olduğu rivayert edilmektedir.⁶³⁵ Tirmizî’nin nehye dair açıklamalarından suret çizmenin dinen caiz olmayan bir eylem olduğu anlaşılmaktadır. Kanaatimiz müellifin görüşünden yanadır. Dolayısıyla insanın yüzüğüne bir suret nakşetmesi Tirmizî’ye göre ve bizim kanaatimize göre uygun değildirfikhen uygun değildir.

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah: “Yüzüğe Allah’ın isminin nakşedilmesini nehyetti”⁶³⁶ diye bahsetmiştir. Bu men işi uyarı içindir, Allah’ın ismini ta’zim etsinler diye insanları bundan men etmiştir. Çünkü bu yüzük takılarak helaya gidilmekte ve istinca edilmektedir. Nehiya özellikle bu isim için kullanılmıştır. Başka bir isimle birlikte yüzüklere nakşedilirse bize göre bu nehye dâhil değildir. Çünkü nehiy Allah ismine tahsis edilmiştir. Zira bu ismin azameti o kadar büyüktür ki onunla pis yerlere girilmez.⁶³⁷ Tirmizî, hadisi ve Peygamber Efendimiz’in nehyinin sebebinin eserinde açıkça

⁶³¹ Ebû Dâvûd, “Hatem” 4.

⁶³² Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 204.

⁶³³ Eserde kaynak belirtilmemiştir.

⁶³⁴ Buhârî, “Libâs”, 89, 92; “Tevhîd”, 56; Müslim, “Libas”, 96; Nesaî, “Zînet”, 113; İbn Hanbel, 2: 4, 20, 26; 6: 70, 80.

⁶³⁵ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 210.

⁶³⁶ Resûlullah’dan mezkûr nehye dair sahîh bir hadis nakledilmemiştir; bilakis aksi sahîh olarak nakledilmiştir. Resûlullah’ın yüzüğüne, “Muhammedun Resûlullah” nakşedildiği bilinmektedir.

⁶³⁷ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 212.

ifade etmiştir. Kanaatimizce kişinin Allah Teâlâ'nın isminin yazılı olduğu nesnelere hürmet etmesi Allah'a saygı ve sevgisinin ispatıdır. Dolayısıyla fikhî açıdan bu tür yüzükler takıldığı zaman Allah'a karşı yapılacak saygısız davranışlardan kaçınmak gerekmektedir.

2.5.11. Fıtratı Değiştirmek

Hız. Peygamber döneminde yaşı ilerlemiş kadınlar bazı dişlerini özellikle ön dişlerinin arasını törpü işlemi uygulayarak bu dişlerin arasını çok hafif açtırırlardı. O zamanlarda dişlerin ayrı olarak görülmesi, o insanın yaşının genç olduğunu şeklinde anlaşılıyordu. İhtiyar kadınlar ise olduklarından daha genç ve güzel görünmek adına böyle bir yöntem kullanırlardı. Bu da demir törpülerle yapılan, insana eziyet veren bir uygulamadır. Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Güzellik için dişleri seyrekleştirmekten⁶³⁸, iple yüz kıllarını yolmaktan⁶³⁹ ve hadım olmaktan nehyetti⁶⁴⁰” diye bahsetmektedir. *Tefl'icu'l-esnân*, dişlerin arasını bir demirle seyrekleştirmek, aralarında boşluk bırakmaktır. Bu ise kendi istediğini yapmak için Allah'ın yarattığını değiştirmek manasına gelmektedir. *Tenemmüs* alından kılları yolmaktır, bu yolmada büyük bir külfet vardır. Tıraş yapılsa daha külfetsiz olurdu, lakin o bir yolmadır ve nefse acı ve elem veren bir işlemdir. *Hadım olmak* insanın kadın yaratılışına dönmeyi istemesidir. Tirmizî, nehyin açıklamasına şu sözlerle devam etmektedir: “Bu ise dinin reddettiği bir davranıştır. Bunların hepsi *müsledir* (azap), yaratan'a benzemek amacıyla yapılan eylemlerdir. Çünkü olmayan bir şeyi yapmak ve sonradan yaratma işi Allah'a mahsustur.”⁶⁴¹ Genç ve güzel görülmek amacıyla yapılan bu işlem Allah'ın yarattığı fıtratı değiştirmek manasına gelir ki bunları yapan kişiler hadiste belirtildiği gibi lanetlenmişlerdir.⁶⁴² Tirmizî, başka bir hadiste:

⁶³⁸ Buhârî, Tefsîr (59), 4; Libâs, 82,84; Müslim, Lîbâs, 120; Ebû Dâvûd, Tereccul, 5; Nesaî, Zine, 24, 26; İbn Mâce, Nikâh, 52; Dârimî, İsti'zân, 19; İbn Hanbel, I, 434, 442, 454.

⁶³⁹ Buhârî, Tefsîr (59), 4; Libâs, 82,84; Müslim, Lîbâs, 120; Ebû Dâvûd, Tereccul, 5; Nesaî, Zine, 24, 26; İbn Mâce, Nikâh, 52; Dârimî, İsti'zân, 19; İbn Hanbel, I, 434, 442, 454.

⁶⁴⁰ Buhârî, Tefsîr (5), 9; Nikâh, 6; Müslim, Nikâh, 11, 12; Nesaî, Nikâh, 4; Mâlik, Şi'r, 4, İbn Sa't *Tabakat*, III, 288; İbn Hanbel, I, 385,390, 450; II, 173; III, 378, 382; V, 18.

⁶⁴¹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 122.

⁶⁴² Ahmed b. Alî b. İbn Hacer Askalânî, *Fethü'l Bârî bi-Şerhi Sahih-i'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbuddin el-Hatîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.), 10: 372; Bedreddin Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahih-i Buhârî*, tsh. Abdullah Mahmûd Muhammed b. Ömer (Beyrut: Dâru'l Kutubü'l- İlmîyye, 1421/2001) 22: 97.

Resulullah, “Dövme yapmaktan nehyetti”⁶⁴³ diye bahsetmiştir. *Veşm*, deriye iğne batırıp daha sonra delikleri nil denilen bitkiyle doldurup, üzerine yazı yazmak veya sevilen herhangi bir resmi yapmaktır. Böyle yapanlar dövme yaratılıştan geliyormuş havasını vermektedir. Bunların hepsi nefis ve şeytana uymak ve cahiliye ehlinin davranışlarıdır.⁶⁴⁴ Hadiste nehyedilen durum Allah’ın yarattığı fitratı değiştirme, moda veya estetik yönden güzelleştirmek için yapılan dövme yapmak, yüzdeki tüyleri koparmak, dişlerini törpülemek veya seyrekleştirme işlemleridir. Ayrıca insanın derisini iğnelerle delerek boyalı maddeleri kullanarak yapılan dövme işlemi gerekse dişlerde bulunan mine tabakası adı verilen dış katmanına zarar verilen yontma işlemi tıbbî açısından da zararlıdır.⁶⁴⁵ Bunun dışında ‘güzellik için’ değil de tedavi veya törpü işlemi, kesilme işlemi ya da başka herhangi bir işlemi gerekli kılan bir durum söz konusu ise bunların yapılması caizdir.⁶⁴⁶

Tirmizî başka bir hadiste: Resulullah, “Müsleden nehyetti”⁶⁴⁷ diye bahsetmiştir. Müsle benzetmek demektir. Yaratılmışları bir şeye benzeterek onlara eziyet vermek ve Allah’ın yaratışını değiştirmektir.⁶⁴⁸ Tirmizî’nin açıklamalarından anlaşıldığı gibi Allah’ın yarattığı bir şeyi değiştirme işi fikhî açıdan uygun değildir. Bizim kanaatimiz de müellifin görüşü ile aynıdır.

2.5.12. İlmi Satmak, Parayla Kur’an Öğretmek, İmamlık, Müezzinlik

İbadet karşılığında ücret alma konusu fıkıh kitaplarında icâre (kiralama) bölümünde yer almaktadır. *İcâre* veya kiralama sözleşmesi bir şeyin aynı/kendisi aynen kalmak şartıyla o şeyden elde edilecek menfaatin satışına denir. Kiralamanın birtakım şartları bulunmaktadır, bu şartlardan biri yapılması ön görülen iş için ve işçi için icâre yapılmadan evvel ne farz ne vacip ne de isyan olmalıdır.⁶⁴⁹

⁶⁴³ Buhârî, “Tıbb”, 36, “Libas”, 86; Müslim, “Libas”, 119, 120; Ebû Davûd, “Libas”, 8; Nesaî, “Zinet”, 20, 27; Dârimî, “İsti’zan”, 20; İbn Hanbel, 2: 319, 339; 4:134 135; 6: 250.

⁶⁴⁴ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 123.

⁶⁴⁵ Karaman, *Günlük hayatımızda helaller ve haramlar*, 58; Emine Uysal, *İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbî Estetik Müdahaleler* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 52.

⁶⁴⁶ Uysal, *İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbî Estetik Müdahaleler*, 51.

⁶⁴⁷ Buhârî, “Mezâlim”, 30; “Zebâih”, 25; “Meğâzî”, 36; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 110; “Hudud”, 3; Dârimî, “Zekât”, 24; Tirmizî, “Diyât”, 14; İbn Mâce, “Zebâih”, 10; İbn Hanbel, 4: 246, 307, 428, 432, 439, 440, 445, 445; 5: 12, 20.

⁶⁴⁸ Tirmizî, *Kitâbü’l-Menhiyyât*, 232.

⁶⁴⁹ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular II* (Samsun: Etüt Yayınları: 2015), 156-157.

İlim öğretmek, ücretle Kur'an öğreticiliği yapmak, imamlık ve müezzinlik konularıyla ilgili mezheplerin görüşleri şu şekildedir:

Hanefî mezhebine göre tâat/ibadet yapmak veya meâsi/günah işlemek insan kiralamak caiz değildir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda alınan ücret helal değildir.⁶⁵⁰ Bunun için imamlık yapmak, ezan okumak ve hac gibi ibadetleri yerine getirmek, fıkıh öğretmek ve Kur'an öğretmek için birisini kiralamak caiz görülmemiştir.⁶⁵¹ Tirmizî, bu konuda şöyle bir hadis nakletmiştir: Resulullah, "İlmi satmaktan ve onun parası almaktan nehyetmiştir."⁶⁵² İlim, Allah'ın peygamberlerini kendisiyle gönderdiği dinin kendisidir. İlim, dünya malı için satılamaz. Allah ehli kitaptan, onu gizlemeyecekleri insanlara açıklayacakları hakkında söz almıştır.⁶⁵³ Hiç kimse Allah'ın ilim ve vahyinden emanet ettiği şeyi dünya karşılığında kullanamaz. Âlimler de böyledir, çünkü onlar peygamberlerin varisleri ve dinin tebliğcileridir. Hiçbiri ilimlerine karşılık dünyalık alamazlar. Ancak ilim sahipleri dünyaya tamah etmemek ve insanların onları takdir etmeleri şartıyla ücret alabilirler.⁶⁵⁴

İlk devir eserlerinde konu böyle olmakla son devir ulemasına göre günümüzde Kur'an okumayı öğretmek ve namaz kıldırmak adına bir imamı karşılığında ücret vererek tutmak caizdir demişlerdir ve bu konu hakkında böyle hüküm vermişlerdir. Kanaatimizce bunun sebebi günümüzde insanların buna gerçekten ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Bu ücret Hanefiler'de istisnaen caiz görülmüştür. Zamanla hem ibadetler hemde dini öğrenip başkalarına öğretme konularında gevşeme ve önemsememe ya da Allah rızası için yapılacak amellerde insanlarda ağırdan alma söz konusu oluşmuştur.

Tirmizî, bu konuda Resulullah'ın, "Ücretle ezan okumaktan nehyetti"⁶⁵⁵ şeklindeki hadisini zikretmiştir. Çünkü müezzin namaza ve kurtuluşa davet eder. Bu da Alah'a

⁶⁵⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 6: 296; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:60.

⁶⁵¹ Merginânî, *el-Hidâye*, 6: 296; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2:59.

⁶⁵² Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Kahire 1407/1986) 1.229; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-mecmua*, 277. Buna benzer uzun bir hadisi Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*'ta nakletmiştir. Senedi zayıftır.

⁶⁵³ Âl-i İmrân, 2/187.

⁶⁵⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 114-115.

⁶⁵⁵ Tirmizî, "Salâ"t, 41; Nesaî, "Ezân," 31; İbn Mâce, "Ezân," 3; İbn Hanbel, 4: 217; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1: 229; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-mecmua*, s. 277. Hâkim, hadisi tashih etmiştir. Münzirî şöyle der: "Rasûlullah'ın, Osman b. Ebi'l-Âs'a 'Müezzin edin, ezânına karşılık ücret almasın' buyurduğu sabit olmuştur." Bkz. Neylu'l-evtâr, 2: 58.

davettir, Allah’a davetinn karşılığında alınan ücret helal değildir.⁶⁵⁶ Eğer bunlardan ücret almak caiz görülmezse, Kur'an öğrenilmez ve ezberlenmez hale gelir.⁶⁵⁷ Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Ücretle Kur'an öğretmekten nehyetti”⁶⁵⁸ diye konuya değinmiştir. Çünkü Kur’ân Allah’tan bir rahmettir, Allah’ın bir ahdidir. Satılamaz ve satın alınamaz.⁶⁵⁹ Tirmizî’nin zikrettiği bu hadislerde açıklamalarına baktığımızda daha sonra gelen alimler ile farklı düşüncelere sahip olduğ anlaşılmaktadır.

İmam Şâfi, bir kimse geçimini başka bir işle sağlayabiliyorken bahsi geçen işleri yaparsa ücret alması caizdir. Çünkü bu durumda, insanı geçimini başka bir işle sağladığı halde o işi yapması için alıp başka bir iş için tutmak gibi olduğundan dolayı caizdir. Tirmizî, konuyla ilgili: Resulullah, “ücretle imamlık yapmaktan nehyetti”⁶⁶⁰ şeklindeki hadisini kullanmıştır. Onun ücretini Allah verir. Ücret alırsa, bu ücret batıl olur. Onun herhangi bir ücret alması gerekmez.⁶⁶¹ İmam Mâlik “Malı olmayıp mehir olarak Kur’an öğretmek şartıyla evlenen kişinin durumunu delil göstererek Kur’an öğretimi, İmamlık, müezzinlik gibi işlerden ücret alınabileceğine caizdir” demiştir.⁶⁶² Buna göre farz-ı kifaye olan Kur’an öğretmekten, ölüyü yıkamak ve teşhiz-tekfininden, müezzinlikten ücret almak caiz iken, nafile de olsa ibadet niteliğindeki -imamlık gibi- şeylerden ücret almak caiz değildir.⁶⁶³

Hanbelîler, ücret almanın caiz olmadığı konuları dört kısma ayırdıktan sonra, dördüncü kısımda “İmamlık, müezzinlik, hac ve Kur’an öğretimi gibi Allah’a yakın olmak amacıyla bizzat yapana has ibadetlerin yapılması sebebiyle ücret almanın caiz olmadığını” açıklamışlardır. Bunun gerekçesi olarak da müslümanların zaten bu işleri yapmakla yükümlü olduklarını belirtmişlerdir.⁶⁶⁴

⁶⁵⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 248.

⁶⁵⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 6: 297; Mevslî, *el-İhtiyâr*, 2:59-60; Karaman vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, 2:460.

⁶⁵⁸ İbn Hanbel, Ebû Ya’la ve Taberânî bunu rivâyet etmiştir. Ricâli sikadır. Bkz. *Mecme’u’z-zevâid*, 4: 95; ayrıca bkz. İbnu’l-Cezvî, “*el-Mevzû’ât*”, 1: 229; “*el-İlelu’l-mütenahiye*”, 1: 84; Şevkanî, “*el-Fevâidu’l-mecmûa*”, s. 277.

⁶⁵⁹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 247.

⁶⁶⁰ İbnu’l-Cezvî, “*Kitabu’l-mevzû’ât*”, 1: 129; Şevkanî, “*el-Fevâidu’l-mecmûa*”, s. 277.

⁶⁶¹ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 246.

⁶⁶² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3: 137.

⁶⁶³ Merginânî, *el-Hidâye*, 6: 296; Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, 310; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular II*, 158.

⁶⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3:136.

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Mushafların satışından nehyetti”⁶⁶⁵ diye bahsetmiştir. Mushaflar içinde Allah’ın keliması bulunmaktadır. Hiç kimse onu bir bedel karşılığı satamaz. Bu satışta ruhsat verenler ise, satışı varak ve derilerle ilgili kabul ettiği için ruhsat vermişlerdir. Dirhemlerin üzerinde sureler yazılı olduğu halde, alışverişi yapılmaktadır. Satış yazıyla ilgili değildir. Ancak gümüşle ilgilidir. İlim de böyledir. Satışı yapılmaz. Satıldığında bu durum sadece sahifelerle ilgili olur, içindeki ilimle değil. Pek çok âlim bunu kerih görmüştür. Başkaları da zikrettiğim gibi buna ruhsat vermiştir.⁶⁶⁶ Kanaatimizce günümüzde yapılan bahsi geçen satışlarda alınan ücret, Kur’ân ayetleri için değil baskı maliyetini karşılamak için alınırsa nehiylerde geçen Kur’ân satışı hükmüyle kıyaslamak doğru değildir.

2.5.13. Cihat

Cihat yapmaktaki amaç, kâfirlerin şerrinden korunmak, onları zayıflatmak, müslümanlara musallat olmamaları için içlerinde savaş arzusunu kırmak ve hak din İslâm’ı yüceltmektir.⁶⁶⁷

İmam yani devletin başındaki zat ya da onun vekili müsaade vermedikçe savaşa gitmek kerihdir⁶⁶⁸. Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Devlet başkanının izni olmaksızın savaşmaktan nehyetti”⁶⁶⁹ diye bahsetmiştir. Devlet başkanının izni olmaksızın böyle bir şeye teşebbüs etmeye gerek yoktur.⁶⁷⁰ Bize göre de böyle bir fiil halkın kendi başına alacağı bir karar değildir. Çünkü sıradan halk böyle bir kararın doğuracağı sonuçları kestiremeyebilir. Bu çok büyük bir mesuliyettir. Halkın kendi başına aldığı kararın, halka yarar ya da zarar vereceğini bilmemesi hafife alınamayacak kadar riskli bir durumdur.

İslâm dininde savaşta uyulması gereken kuralların geneli ayet ve hadislerle belirlenmiştir. Hz. Peygamber bizzat savaşlara katılmış olup inen ayetlerle birlikte savaş adabını tatbik etmiştir. Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Savaş esnasında müşriklerden yardım istemeyi nehyetti”⁶⁷¹ diye bahsetmiştir. Düşmanlardan yardım istemek

⁶⁶⁵ Kaynakların işaret ettiğine göre Hakîm et-Tirmizî bununla teferrud etmiştir.

⁶⁶⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 243.

⁶⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4:118.

⁶⁶⁸ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 519.

⁶⁶⁹ Kaynakların işaret ettiğine göre Hakîm et-Tirmizî, bu hadisi rivayette tek kalmıştır.

⁶⁷⁰ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 245.

⁶⁷¹ Müslim, “Cihâd”, 150; Tirmizî, “Siyer”, 10; İbn Mâce, “Cihâd”, 27; İbn Hanbel, 3: 454; 6: 67, 148.

uygun değildir. Allah onları (müşrikleri) birbirine denk kılmıştır ki, onlara yardım etmez. Onların (yardımını isteme) sebebiyle mahrum olmaktan (yani Allah'ın zafer ihsanından) korkulur.⁶⁷² Tirmizî, konuyla ilgili bir hadiste: Resulullah, “Çocukları öldürmekten nehyetti”⁶⁷³ diye bahsetmiştir. Çocuklar bir zürriyettir ve onların hiç kimseye bir zararı yoktur. Belki Allah kalplerinde olana kefil olmuştur. Bu durum onların öldürülmesine mâni olan ve ateşe sürüklemeyen bir haldir.⁶⁷⁴ Hz. Peygamber, savaşlarda çoluk çocuğun, kadınların, delilerin vs. öldürülmesini yasaklamıştır.⁶⁷⁵ Öldürülemeyecek insanların hallerine örnek olarak şunları söyleyebiliriz: Kendini savunacak kadar gücü olmayan durumundaki insan, savaş hakkında bir malumatı olmayan dolayısıyla savaşa hiçbir katkısı olmayan hükmündeki insanların öldürülmesi caiz değildir.⁶⁷⁶

O günün şartlarında at özellikle savaşta taraflara güç ve üstünlük sağlayacak bir konumdaydı. Zira atlı askerler özellikle hız konusunda çok avantajlıydı. Ayrıyeten düşman karşısındakine dokunabilmesi için öncelikle atını yere sermesi gerekmektedir. Tirmizî, konuyla ilgili şöyle bir hadis akletmiştir: Resulullah, “Savaşta atın boğazlanmasını nehyetti.”⁶⁷⁷ Rasulullah böyle bir davranışın sadece çatışma anında zarara yol açacağını düşünerek yasak koymuştur. Savaş kızıştığında ve nefisler cesaretlendiğinde savaş kazanılır. Savaş kazanıldıktan sonra atlar boğazlanabilir.⁶⁷⁸ Tirmizî'nin açıklamalarından ata zarar vermenin düşmanı yendikten sonra yapılabileceğini savunduğu anlaşılmaktadır. Kanaatimizce at, o günki şartlarda hem gündelik hayatta hem de savaş anında insanlar için kıymeti çok olduğundan dolayı bu nehiy buyurulmuştur.

⁶⁷² Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 253.

⁶⁷³ Buhârî, “Cihâd”, 147; Müslim, “Cihâd”, 25; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 111; Tirmizî, “Siyer”, 19; İbn Mâce, “Cihâd”, 30; Dârimî, “Siyer”, 24; Mâlik, “Cihâd”, 9; İbn Hanbel, 2: 22, 23, 76, 91, 100, 115, 122, 123.

⁶⁷⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 253.

⁶⁷⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4:120.

⁶⁷⁶ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 519.

⁶⁷⁷ Hakîm et-Tirmizî, bu hadisi rivâyet etmekte tek kalmıştır. Müslim, İbn Hanbel, İbn Mâce ve Tirmizî (tashih ederek) şu hâdisi nakletmiştir: “Savaşınız, aşırı gitmeyiniz; ihanet etmeyiniz, müslu yapmayınız, çocukları öldürmeyiniz” Mâlik'in nakline göre Hz. Ebû Bekir, Yezîd b. Ebî Süfyân'ı ordunun başında Şam'a gönderirken şöyle demiştir: “Kadınları, çocukları, yaşlıları öldürmeyiniz. Meyveli ağaçları kesmeyiniz. Mamur yerleri tahrip etmeyiniz. Yemek niyetiyle hariç, koyun ve develeri boğazlamayınız. Hurmalıkları kesmeyiniz ve yakmayınız.” Hadisler için bkz. Müslim, “Cihâd”, 2, 3; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 82; İbn Hanbel, 1: 300; 4: 240.

⁶⁷⁸ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 254.

2.5.14. Miras

Kişi öldükten sonra kalan malı çocuk ve yakınlarına kalır. Kalan terekeden vârisin (mirasçı) faydalanabilmesi için bazı şartların bulunması ve mirasa engel durumlarının bulunmaması gerekir.

İslam hukukuna göre vâris olmayı engelleyen durumlar vârisin, murisi (miras bırakan) öldürmesi, teb'a (vatandaşlık) farkı, kölelik, kaza, zelzele, boğulma, kaybolma vb. durumlarda kimin önce öldüğünün bilinmemesi gibi haller kişinin mirasçı olmasına engel durumlardır.⁶⁷⁹

Vâris olmanın önündeki engellerden biri de din farkıdır. Vâris ile murisin aynı dinden olması şart olduğundan din farkı mirasçılığa engel bir durumdur. Bu konuda üç farklı durum söz bulunmaktadır.

Müslüman ile garyr-i müslim arasında, müslüman olmayanın müslümana mirasçı olamayacağı hususunda mezhepler arasında görüş birliği vardır. Müslümanın gayr-i müslime mirasçı olamayacağı konusunda yine cumhur ittifak etmiştir. Ancak Muaviye, Mesruk, Said b. Müseyyeb, İbrahim en- Nehâî gibi müctehidler İslam'ın üstünlüğünü ve müslümanların menfaatini göz önünde bulundurarak müslüman, müslüman olmayan birine mirasçı olur demişlerdir.⁶⁸⁰

Müslüman olmayanlar arasında mirasçılık konusunda Evzâî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre diğer din sahipleri birbirlerine karşı mirasçı olamazlar. Ancak cumhura (çoğunluk) göre "kâfirler tek millet olduğundan" gayri müslimler (Hristiyan Yahudi'ye, Yahudi Budist'e vs.) vâris olabilir.⁶⁸¹

Tirmizî, konuyla ilgili şu hadisi nakletmiştir: Hz. Peygamber, "İki din sahibinin birbirine mirasçı olmalarını yasakladı."⁶⁸² Tüm batıl dinler tek millettir. İslam da bir millettir. Bu anlamda iki din sahibi kişiler birbirlerine varis olamazlar. Üsâme b. Zeyd'in

⁶⁷⁹ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 344; Hayreddin Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1985), 170.

⁶⁸⁰ Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu*, 5: 226; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1986), 1: 370; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 344; İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 2: 352.

⁶⁸¹ İbn Rüşd, *el-Bidâye*, 2: 353; Bilmen, *Hukuku İslamiye Kamusu* 5: 226; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1:370; Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, 170.

⁶⁸² Buhârî, "Hac", 25; "Meğazî", 48; Müslim "Hac" 439-440; "Ferâiz", 1; Ebû Dâvûd, "Ferâiz"10; Tirmizî, "Ferâiz", 15.

naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz.”⁶⁸³ Bu yasağın sebebi miras ancak sıla-ı rahimle gerçekleşir. Kâfirin sıla-ı rahmi yoktur, çünkü kâfir Allah’tan sılasını koparmıştır. Allah’tan sılasını yani bağını koparan kimsenin hiçbir şeyle sılası olamaz.⁶⁸⁴ Tirmizî’nin yorumlarından varis olabilmek için arada bir bağ olması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla müellif ve cumhurun görüşü örtüşmekte, kafirlerin Allah’ın dinine uymadığı için tek bir millet olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bizim kanaatimiz de bu konuda cumhur ve müellifin görüşleriyle aynıdır.

2.5.15. Sağlık

Tirmizî, başka bir konuda: Hz. Peygamber, “Ayaktayken ayakkabı giymekten nehyetmiş ve devası olmayan bir hastalığın meydana gelmesinden korkuyorum”⁶⁸⁵ diye bir hadisten bahsetmiştir. Hakîm et-Tirmizi bu hadisin illetini yani sebep ve hikmetini şöyle açıklamıştır: “Bedenin dengesi ancak iki ayak üzerinde durarak sağlanır. Ayakkabıları ayakta giymeye çalışınca vücut ayağı kaldıracak kuvvet bulamazsa vücudun tüm yükü bir ayağa biner ve damarlara baskı yapar. Damarlar sıkışınca bir hastalığın meydana gelmesinden emin olunamaz. Dolayısıyla hastalık oluşacağı endişesinden dolayı ayakkabıları oturarak giymek gerekir.”⁶⁸⁶

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kişiyi önünde ayaklarını koruyacak bir şey olmadığı halde çatıda gecelemeden nehyetti”⁶⁸⁷ diye bahsetmiştir. Çünkü uyurken sağa sola döndüğünde, çatıdan düşmesinden korkulur. Ayaklarını tutacak kadar bir örtü/koruyucu varsa, bunda bir beis yoktur. Bu da en basit koruma yöntemidir.⁶⁸⁸

2.5.16. Sosyal Hayat

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Erkeğin erkekle ve kadının kadınla aralarında bir örtü olmadan yatmalarını nehyetmiştir”⁶⁸⁹ diye bahsetmektedir. Böyle bir durum

⁶⁸³ Buhârî, “Hac”, 25; “Meğâzî”, 48; Müslim “Hac” 439-440; “Ferâiz”, 1; Ebû Dâvûd, “Ferâiz”10; Tirmizî, “Ferâiz”, 15.

⁶⁸⁴ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 59-60.

⁶⁸⁵ Ebû Dâvûd, “Libâs” 44; Tirmizî, “Libâs”, 35; İbn Mâce, “Libâs”, 30.

⁶⁸⁶ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 27.

⁶⁸⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 96; Tirmizî, “Edeb”, 72; *el-Câ'miu's-sağîr*, 2: 707.

⁶⁸⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 192.

⁶⁸⁹ Tirmizî, “Edeb”, 38; İbn Hanbel, 1:304, 314, 380; 2: 326, 447,497; 3: 348, 389.

dedikodu ve fitneye sebep olabilir. Bunun için müslüman böyle durumlara mahal vermemelidir. Muhakkak ki insan nefsi sahibidir ve şeytan işleri süslü gösterendir. Erkeğin erkeğe kadının da kadına ihtiyacı yoktur.⁶⁹⁰

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Karı kocayı baş başa konuştukları şeyleri başka yerde konuşmaktan nehyetmiştir”⁶⁹¹ diye nakletmiştir. Eşlerin gizli sırlarını başkalarının yanında konuşmaları fitne ve musibete sebep olabilir. Bazen böyle basit birşey dahi konuşulduğunda şeytan erkeğin kalbini arkasından konuşulan kadına, kadının kalbini de bahsedilen erkeğe yöneltebilir.⁶⁹²

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Güvercinle oynamaktan menetti”⁶⁹³ diye bahsetmektedir. Bu durum boş işlerle meşguliyettir, insanı Allah’ı zikretmekten alı koyar. Kişi malayani işlerle meşgul olduğundan dolayı namaz vaktini geçirebilir, fitneye sebep olabilir, komşularını gözetmekten insanı alı koyabilir. Bu aynı zamanda Lut kavminin özelliklerinden biridir.⁶⁹⁴ Güvercinlerle oynamak aynı zamanda hayvanlara da eziyet etmektir.

Tirmizî, başka bir hadiste: Hz. Peygamber, “İzârı (belden aşağı giyilen elbise) yerde sürümekten menetti”⁶⁹⁵ diye bahsetmiştir. Bu şekilde giyinmekten nehyin sebebi kibir. İzârını yerde kibir olsun diye, Allah’ın kullarını hakir görerek sürükleyen kimse, Allah’ın kudretine aykırı davranan bir kuldur.⁶⁹⁶ Kibir “kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarını aşağılayıcı davranışlarda bulunması” demektir.⁶⁹⁷ Kibir, ayet ve hadislerde nehyedilen ahlaki bir kusur olup erken dönemlerden itibaren İslâm ahlâk ve tasavvuf kitaplarıyla edep ve hikmete dair mecmuaların önemli konularından biri olmuş menedilen kötü huylardan biridir. Kaynaklarımızda kişinin cehenneme girme sebeplerinden biri olarak belirtilmiş ve kötülenmiştir.⁶⁹⁸

⁶⁹⁰ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 44.

⁶⁹¹ Müslim, “Nikâh”, 13, 14; Ebû Dâvûd “Nikâh”, 49; İbn Hanbel, 6:456.

⁶⁹² Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 44.

⁶⁹³ Ebû Davûd, “Edeb”, İbn Mâce, “Edeb”, 44; İbn Hanbel, 2:345.

⁶⁹⁴ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 50.

⁶⁹⁵ Ebû Davûd, “Libâs”, 24, 27; Tirmizî, “Libâs”, 8,9; Nesâî, “Zînet” 17; İbn Mâce, “Libâs”, 9.

⁶⁹⁶ Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât*, 51.

⁶⁹⁷ Mustafa Çağrı, “Kibir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.25 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 562.

⁶⁹⁸ Çağrı, “Kibir”, 25:562-563.

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Su bardaklarını tokuşturmaktan nehyetti”⁶⁹⁹ diye bahsetmiştir. Su içerken bardakları tokuşturmakta normalde bir günah yoktur. Ancak bu durum içki içenlerin kadeh tokuşturmalarına benzediğinden ahlaki manada doğru bir davranış değildir.⁷⁰⁰

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah “kizbden (yalan) nehyetmiştir”⁷⁰¹ diye bahsetmektedir. Kizb/yalan söz, Allah'a karşı bir iftiradır. Bundan dolayı yalanın imana yabancı olduğu söylenmiştir. Zira kişi “şöyle oldu” dediğinde, öyle olmamışsa, Allah'ın o şeyi yarattığını iddia etmiş olur, çünkü yaratıcı olmadan hiçbir şey olmaz. Kişi “şöyle oldu” dediğinde Allah o şeyi yaratmamışsa, bu da Allah'a iftira manasına gelir. Meydana gelen bir şey hakkında “olmadı/meydana gelmedi” derse, Allah'ın yaratmış olduğu şeyi nefyetmiş, yok saymış demektir.⁷⁰²

Tirmizî, başka bir hadiste: Hz. Peygamber “Gıybet ve onu dinlemekten nehyetti”⁷⁰³ diye bahsetmiştir. Gıybet yapmak müminin şerefine zarar verir. Gıybet dinleyen ona ortak olmuş olur. Dinleyen olmasa gıybet yapan dedikodusuna devam etmezdi. Çünkü o kişi dinleyenin yanında konuşmakta onun yanında kapısına örtü asan kralın örtüsünü parçaladığı gibi müminin örtüsünü de parçalanmış olmaktadır.⁷⁰⁴

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah “Koğuculuk yapmaktan nehyetti”⁷⁰⁵ diye bahsetmiştir. Nemîme kelimesi, müslüman kardeşinle yalnızken konuştuğunu bir şeyi diğer bir müslümana taşımak demektir. Bu Allah'ın ıslah ettiği şeyi bozmaktadır. Bu durum Allah'ın müslümanları birbirine bağladığı manevî bağı, düşmanlık ve buğuz doğması için kesmektir. Bu da büyük bir bozgunculuğa götüren davranıştır.⁷⁰⁶

⁶⁹⁹ Kaynaklara göre Tirmizî bu hadiste teferrüd etmiştir. Hz. Peygamberden bu manada nakledilmiş sahih bir hadis yoktur.

⁷⁰⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 55.

⁷⁰¹ Müslim, “Birr”, 103; Ebû Davûd, “Edeb”, 80; Tirmizî, “Birr”, 46; İbn Mâce, “Mukaddime”, 4, 5, 7; Mâlik, “Kelâm”, 16; İbn Hanbel, 1: 3, 5, 7, 8, 384, 432.

⁷⁰² Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 94.

⁷⁰³ Taberânî, bunu İbn Ömer'den nakletmiştir. Irakî ve Heysemi hadisi zayıf kabul etmiştir. (Bkz. *Tahrîcu ehâdisi'l-lhya*, 1:191; *Meceu'z-zevâid*, 8: 91) Ayrıca bkz. *el-Ehâdisu'd-daîfe*, hd. no. 122; *Zaîfu'l-Câmiu's-Sağîr*, 6: 31, hd. no. 6065. Ancak mütercim Y. Köktaş Taberânî'nin eserlerinde bunu tespit edemediğini belirtir.

⁷⁰⁴ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 95.

⁷⁰⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, 3: 36. Heysemî şöyle der. Senedde Furat b.es-Sâib vardır ki bu kişi metruktür.

⁷⁰⁶ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 96.

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “(Nâmahreme) ikinci bakıştan nehyetti”⁷⁰⁷ diye bahsetmiştir. Burada haram bir şeye ikinci bakışın yasak olması ilk bakışın iradesiz yapıldığına bir işarettir. İkinci bakış ise bilinçli yapıyor demektir ve neticede bu fiilden dolayı günahkâr olur. O yüzden Hz. Peygamber, insanın baktığı şeye haram olduğunu bile bile tekrar bakmasını nehyetmiştir.⁷⁰⁸

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Fâsıkların yemeğine icabet etmekten, onlarla oturmak ve konuşmaktan nehyetti”⁷⁰⁹ diye bahsetmiştir. Fâsık, kasıtlı olarak Allah’dan uzaklaşmak için O’nun ismini terkeden kimsedir. Fâsıkın davetine icabet eden kimse onun bulunduğu şer, fitne, masiyet gibi konularda ona yardım etmektedir. Fâsıklarla oturmak onun şerefini artırmaktadır. Onlarla konuşmak ünsiyete sebep olmaktadır. Bunların hepsi fasığa yardım etmek demektir.⁷¹⁰

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kendini babasından başkasına nisbet eden kimseyle oturmaktan, onlarla birlikte yemekten, içmekten, konuşmaktan nehyetti. ‘Ed-deî’ babasından başkasına nispet edilen kimsedir. Kendini babasından başkasına nispet eden kimse ve kendini efendisinden başkasına nisbet eden köle, Nebînin lisanı üzere lanetlenmiştir”⁷¹¹ diye bahsetmiştir. Böyle bir isnatta bulunmak nankörlüktür. Kendisini başkasına nikbet ediyor, oysa oysa o babasının sulbundan gelir ve onun ciğerinin bir parçasıdır. Baba onun doğmasına vesile olmuş, onu eğitmiştir. O ise gidip babasından uzaklaşmış başkasının babası olduğunu iddia etmiştir. Aynı şekilde efendisi tarafından azat edilen köle de başkasını edinirse yine nankörlük netmiş olur.⁷¹²

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kadının mescide giderken koku sürünmesinden nehyetti”⁷¹³ diye bahsetmiştir. Kadın bu şekilde yaparsa cünüplük guslû bibi yıkanınca kadar namazı kabul olmaz. Bu koku fitneye götürmektedir. Kadınlar o

⁷⁰⁷ Ebû Davûd, “Nikâh”, 44; Tirmizî, “Edeb”, 28; Dârimî, “Rikâk”, 3; “İsti’zan”, 15; İbn Hanbel, 4: 358, 361; 5: 354, 353, 357.

⁷⁰⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 97.

⁷⁰⁹ Beyhakî, onu *Şu'abu'l-îmân*, 5:68; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 18:168 ve *Mu'cemu'l-esvât*, 1:140 da İmran’dan İbn Ebî Şeybe ve Ebû Nuaym da bir benzerini Hz. Ömer’in sözü olarak nakletmiştir. (el-Bânî bu hadisin oldukça zayıf olduğunu belirtir. *Silsiletu'l-ehâdis'z-zaîfe*, 11:132 hd.no:5229.)

⁷¹⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 97.

⁷¹¹ Buhârî, “Menâkıb”, 5; Ferâiz, 29; Müslim, “İmân”, 112, 114, 115; “İtk”, 21; Tirmizî, “Vesâyâ”, 5; “Velâ”, 3 İbn Mâce, “Hudûd” 36, “Vesâyâ”, 6; Dârimî, “Siyer”, 82, “Ferâiz”, 2; İbn Hanbel, 4:186.

⁷¹² Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 106.

⁷¹³ Müslim, “Salât”, 142; Nesai, “Zînet”, 37; Mâlik, “Kible”, 13; İbn Hanbel, 6:363.

zamanlar farz namazlar için mescide giderlerdi, kokusu fitneye yol açmasın diye koku sürünmekten nehyedildiler. Böyle yaptıkları zaman bedene sinen kokuyu gidermek için cünüplük guslü gibi yıkanmakla emrolundular.⁷¹⁴

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kişiyi kendi yüzüne veya başkasının yüzüne vurmaktan nehyetti”⁷¹⁵ diye bahsetmiştir. İnsanın yüzü hürmet işfade eder bundan dolayı kişinin yüzüne vurmaktan menedilmiştir. Aynı şekilde hayvanların yüzü de en mükerrem yeri olduğundan oraya vurmak yasaklanmıştır.⁷¹⁶

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Zimmi ile musâfaha yapmaktan nehyetti”⁷¹⁷ diye bahsetmiştir. Zimmî kâfir olduğundan onunla müsafaha yapmak menedilmiştir, çünkü müsafaha müminle yapılır. Ayrıca zimmiye selam verilemez, selam imanı olana verilir.⁷¹⁸

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Abdestsiz cünüp olarak uyumaktan nehyetti”⁷¹⁹ diye bahsetmiştir. Bu konuda ruhsat verşlmıştır. Peygamberimiz de cünüp olarak uyuduğu vaki olmuştur.⁷²⁰

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kişinin müseycid/mescitcik ve musayhıf/mushafçık demesini nehyetti” diye bahsetmiştir. Bunun sebebi böyle diyerek onları küçük görmektir. Mescid ve Mushaf küçültmeyi kabul etmezler. Bunda büyük bir hakaret vardır. Bu da nefsin kötülük ve azgınlığından kaynaklanmaktadır.⁷²¹

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kılıcı kınından çıkmış olduğu halde (bir diğerine) vermekten nehyetti”⁷²² ve “onu kınına koyup öyle versin” buyurdu”⁷²³ diye bahsetmiştir. Bunun sebebi, kana gösterilen saygı (canın dokunulmazlığı) dır. Belki kişi

⁷¹⁴ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 127.

⁷¹⁵ Buhârî, “İtk”, 20; Müslim, “Birr”, 112; “Libas”, 116; Tirmizî, “Cenâiz”, 22; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 41; İbn Mâce, “Nikâh”, 3; İbn Hanbel, 2: 118; 5: 3, 5.

⁷¹⁶ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 146.

⁷¹⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Ebû Hureyre'den, “Yahudi ve Hristiyanlarla musâfaha etmeyiniz” şeklinde nakletmiştir. (7: 212, hd. no. 7300) Senedde Süfyan b. Veki' vardır ki, zayıftır. Bkz. *Mecme'u'z-zevâid*, 8: 42; ayrıca bkz. *el-Câmi'u's-sağîr*, 2:709; *Zaifu'l-Câmi'u's-sağîr*, 2: 22.

⁷¹⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 147.

⁷¹⁹ İbn Mâce, “Tahâret”, 99; İbn Hanbel, 2: 392.

⁷²⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 149.

⁷²¹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 150.

⁷²² Tirmizî, “Fiten”, 5. Tirmizî, bu hadise hasen-garîb demiştir. İbn Hanbel, 3: 3000, 361; 5: 42. Hakîm, bunu *el-Müstedrek*'inde nakletmiş (4: 332, hd. no. 7785), Suyûtî, de onu tasîh etmiştir. *el-Câmiu's-sağîr*, 2: 705.

⁷²³ İbn Hanbel, 5: 42.

kılıcı kınından çıkmış olduğu halde verirse, sapar ve birinin ölümüne sebep olur. Bu durumda veren maktulün ölümüne vesile olmuş demektir.⁷²⁴

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kişiyi mahremi olmayan bir kadınla baş başa kalmaktan nehyetti”⁷²⁵ diye bahsetmiştir. Böyle yapmak büyük bir fitneye götüren bir fiildir. Bir rivayette Resulullah şöyle buyurmuştur: “Bir adam, mahremi olmayan bir kadınla baş başa kaldığında muhakkak üçüncüleri şeytandır.”⁷²⁶ İsmet/namusu koruma iki türlü olmaktadır. Kalp yoluyla ve sebepler yoluyla korumak. Kişi, mahremi olmayan bir kadınla baş başa kaldığında, sebepler gitmiş, ismet kesilmiş olur. O halde Allah'ın ismeti/koruması rahmet ve fazlıyla ona yetişirse ne âlâ! Aksi takdirde helak olmuş demektir. Düşünsene! Yûsuf (a.s.), burhânı görünceye kadar dönmemişti. O burhân, Hz. Ya'kûb'un sûretine girmiş Cebrâil'di. Bu, Allah'ın lütfundan özel bir sebeple korumaktır. Umûmî sebepler gibi değildir.

Umûmî sebepler şöyledir: Kişi bir işi düşünür. Sonra o işi yapmaya karar verir. Ancak o işle senin arana bir korku, bir hayâ, bir tedbir eksikliği veya bir insanın gelişi girer. Seninle o iş arasına dünya olayları perde olur. İşte bu bir ismettir ve bir sebeptir.⁷²⁷

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Sol elle yemekten nehyetti”⁷²⁸ diye bahsetmiştir. Şüphesiz sol şeytan sağ ise meleğe aittir. Hasenâtı yazan sağdaki seyyiâtı yazan soldaki meleklerdir. Ahirette cennet ehlinin safları sağdan, cehennem ehlinin safları soldan dizilecektir. Cennet sağdandır, cehennem soldan. Allah, eşyadan sağı tercih etmiştir. Yemek, içmek, giymek, almak hep sağ ile olmaktadır. İstinca, sümkürme gibi pisliklerin izalesi ise solla olmaktadır.⁷²⁹

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Yemeğe ve içeceği üflemeden nehyetti”⁷³⁰ diye bahsetmiştir. Bu durum başkasıyla birlikte olduğu zaman bu şekildedir. Bu harekette başkasına eziyet vermek söz konusudur. Belki yanındaki arkadaşı bundan tiksindir. Neticede

⁷²⁴ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 154.

⁷²⁵ Buhârî, “Nikâh”, 11, 112; Müslim, “Hacc”, 424, Tirmizî, “Rada”, 16; İbn Hanbel, 1: 222; 3: 339.

⁷²⁶ Tirmizî, “Rada”, 16, “Fiten”, 7; İbn hanbel, 1: 18; 3: 339; “*Cem'u'l-cevâmi*”, 1: 926

⁷²⁷ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 161.

⁷²⁸ Müslim, “Libas”, 70, 71; “Eşribe”, 106; Ebû Dâvûd, “Libas”, 41, Mâlik, Sıfatu'n-Nebî, 5; İbn Hanbel, 2: 80, 3: 202, 254, 294, 297, 322, 334, 344; 4: 45, 46, 50.

⁷²⁹ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 163.

⁷³⁰ Tirmizî, “Eşribe”, 15; Dârimî, “Eşribe”, 27; Mâlik, Sıfatu'n-Nebî, 12; İbn Hanbel, 1: 309; 3: 26.

onu ifsad etmiş olur. Tek başına olduğunda, bunda bir beis olduğunu bilmiyoruz. Çünkü bunda başkasıyla ilgili bir eza ve bir ifsad yoktur.⁷³¹

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Dört künyeden nehyetti: Ebu Mâlik, Ebu’l Hakem, Ebu’l Kasım ve Ebu İsa”⁷³² diye bahsetmiştir. Bu künyeler hoş değildir. Bu lafızlarda yanlış çağrışım yaptıracak hususlar bulunmaktadır. Künye, mü’mine bir ikramı ve onun şerefini yüceltmektir. İsim ise çok kullanılan, bilinen bir şeydir. Mü’minin şerefi yüceltmek istendiğinde çok kullanılan ismi ile künyelenir.

Hadiste belirtilen künyelerden nehiy sebeplerini müellif Tirmizî şöyle açıklamaktadır:

a) Ebû Mâlik, isminden nehye gelince, bu lafız bir şeye tek başına sahip olmayı çağrıştırmaktadır. Tek mâlik ise, yalnız Allah’dır, sahip olanlara ait olan “mülk” bu kelimededen türemiştir. Allah, kullarına mâliktir. Mâliklerin ilki Allah’tır. “Ya Mâlik!” dediğinde, bu lafızda bir yalnızlık, bir şeye tek başına sahip olma gibi bir anlam hissedilmektedir.

b) Ebu’l Hakem de böyledir. Zira Allah hakemlerin ilkidir. “Ya Eba’l-Hakem!” dediğinde, bu lafızda bir yalnızlık, bir şeyi tek başına yapma gibi bir anlam hissedilmektedir.

c) “Ya Ebû İsâ!” dediğinde de bunda aynı yalnızlık, bir şeye tek başına sahip olma gibi bir anlam bulunmaktadır.

d) Ebu’l-Kasım’a gelince bu, Resulullah’ın şu sözünde olduğu gibidir: “Ben Ebu’l Kasım’ım. Allah verir, ben taksim ederim.”⁷³³ Böylece Resulullah dağıtıcıların efendisi olmuştur. Allah, onu vermekten alıkoyuncaya kadar iyiliğe devam etmiştir.⁷³⁴

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Dört isimden nehyetti: Yesâr, Nâfî, Bereket, Râh”⁷³⁵ diye bahsetmiştir. Yusr ve yesar/kolaylık veren ve fayda veren Allah’tır. Bereket

⁷³¹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 164.

⁷³² Ebû Dâvûd, “Edeb”, 62, 64, 66; Nesaî, “Âdâbu’l-kudât”, 7; Tayalisi, hd. no. 1730, 1731; Dârimî, “İsti’zan”, 61; İbn Adıyy, “*el-Kâmil*”, 1: 66; “*Mecme’u’z-zevâid*”, 8: 50.

⁷³³ Hakîm, *el-Müstedrek*, 2: 604.

⁷³⁴ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 168-169.

onun katındadır, dilediği zaman onu indirir. Adalet mizanı eliyle Râfi/yükselten ve indiren Allah'tır. Bu isimler Allah'a aittir. Bunlarla isim olarak alamak mekruhtur. Âlim, Hâkîm, Mâlik gibi isimlerle isimlenmek mekruh değildir. Yusr, nef', bereket ve ref'in aslı, rubûbiyetten kaynaklanmaktadır. Bütün bunlardaki hüküm tedip içindir, haram değildir.⁷³⁶

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kişinin ‘Hayatta kaldığım müddetçe hayır yapmaya devam edeceğim’ demesini yasakladı”⁷³⁷ diye bahsetmiştir. Çünkü kişi hayrı kendisine nisbet etmektedir. Oysa hayır ve nimet, nimet sahibinindir. Kişinin hayatta kalması bir fayda sağlamaz. Kul, “Hayatta kaldığım müddetçe hayır yapmaya devam edeceğim” derse işte bu, Allah için verilmiş bir hükümdür. Kul bunun olacağını nereden bilebilir.⁷³⁸

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Allah'ın ismini tükürükle silmekten nehyetti”⁷³⁹ diye bahsetmiştir. Çünkü tükürük fena kokan bir şeydir, fena koku ise, şeytandandır. Tükürük temiz olsa bile atılan, terk edilen bir şeydir. Onu Allah'ın isminin üzerine atmak güzel olmaz. Bir şey küçük, hor görüldüğünde, yine bir şey adi olduğunda, kişi o şeyin üzerine tükürür. Allah'ın ismini tükürükle silmek, onu fena bir şeye benzetmektir. Bu ise çirkin bir şeydir, edebe uygun bir davranış değildir.⁷⁴⁰

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “‘Falan öldü, ona şahidlik ediniz’ demekten ve kabile içinde birinin ölüm haberini yaymaktan nehyetti”⁷⁴¹ diye bahsetmiştir. Bunun sebebi onun câhiliye fiili olmasıdır. Kavimler çok sayıda olmakla övünürlerdi. Bu ise riyâ hareketidir.⁷⁴²

⁷³⁵ Ebû Dâvûd, (Edeb, 62) ve İbn Mâce, (Edeb, 30), bunu Semûre'den nakletmişlerdir. Suyûtî, hadisi hasen kabul eder. Bkz. *el-Câmiu's-sağîr*, 2: 707, hd. no. 9544, (Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de Bereket ve Râfi isimlerinin yerine Eflah ve Rabah isimlerinin geçtiği belirtilmelidir. Mütercim: Y. K.)

⁷³⁶ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 170.

⁷³⁷ Kaynaklara göre Hakîm et-Tirmizî bu hadisi rivayette tek almıştır.

⁷³⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 180.

⁷³⁹ Kaynaklara göre Hakîm et-Tirmizî bu hadisi rivayette tek almıştır.

⁷⁴⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 185-186.

⁷⁴¹ Tirmizî, “Cenâiz”, 12; İbn Mâce, “Cenâiz”, 14; İbn Hanbel, 5: 385, 406; *et-Terğîb ve't-terhîb*, 4: 178.

⁷⁴² Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 188.

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kişinin diğer bir kişiye karşı eğilmesini veya Allah'tan başkasına secde etmesini nehyetti”⁷⁴³ diye bahsetmektedir. Bu fiil tevazu ve ibâdettir. Allah'tan başka hiç kimsenin buna hakkı yoktur. Çünkü eğilme ruku' gibidir ruku' ise Allah'a mahsustur. Bizden önceki ümmetlerde bir kişi biriyle karşılaştığında ona karşı eğilirdi. Bununla onun emanını kastederdi. Allah bu ümmete cennet ehlinin selamını ikram etmiş ve selamı aralarında eman kılmıştır. Allah bu ümmete eğilmenin yerine bedel olarak selamı vermiştir. Şüphesiz eğilmeye dönen kimse Allah'ın ikramı reddetmiş olur.⁷⁴⁴

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Mescidin kiblesine doğru balgam atmaktan nehyetti”⁷⁴⁵ diye bahsetmiştir. Kiblenin bir hürmeti ve saygınlığı vardır. Zira orası Allah'ın evidir. Allah'ın şeâirinin, Beyt-i Ma'mur'un ve arşın önüdür. Balgam, baş ve göğsün artığıdır. Bu, kibleye atılmaz. Atılırsa, orası saygınlığı olmayan bir yer gibi olur.⁷⁴⁶

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Su içilen kuyuya tükürmekten nehyetti”⁷⁴⁷ diye bahsetmektedir. Bunun sebebi şöyledir, bu hareket kuyudan su içmek isteyen kimseye zarar söz verebilir. Bu da bilinmediği için kuyuyu necis yapar.⁷⁴⁸

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Yer sınırlarını (tehevvum) değiştirmekten nehyetti ve “Allah'ın laneti böyle yapanların üzerine olsun”⁷⁴⁹ buyurdu şeklindeki hadisi zikretmiştir. Tevehhüm kelimesi hadler, sınırlar anlamındadır. Eşyanın mülkü tümüyle Allah'a aittir. Allah kullarına oradan her şey almalarına izin vermiştir. Zenginler altı yolla, fakirler sekiz yolla eşyadan yararlanabilirler. Zenginlerin altı yolu şunlardır: Ganimet, ticaret, vasiyet, hibe, hediye ve miras. Fakirlere ait iki şey ziyadedir: Sadaka ve Lukata. Bu sekiz yolla dünyadan alınan şeyler mübah olur, diğerleri ise haramdır.⁷⁵⁰

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Tebettülden nehyetti ve “Evlenmeyen kimse bizden değildir” buyurdu.⁷⁵¹ Tebettül, evliliği kaldırmaktadır. Resulullah şöyle buyurur:

⁷⁴³ Tirmizî, “İsti'zân”, 31; İbn Mâce, “Edeb”, 15; İbn Hanbel, 3: 198.

⁷⁴⁴ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 230.

⁷⁴⁵ Buhârî, “Salât”, 4; “Ezân”, 94; “Edeb”, 75; Nesaî, “Mesâcid”, 31; İbn Mâce, “Mesâcid”, 10; Dârimî, “Salât”, 116; İbn Hanbel, 2: 6, 29, 34, 44, 53, 58; 3: 93.

⁷⁴⁶ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 236.

⁷⁴⁷ Kaynaklara göre Hakîm et-Tirmizî bu hadisi rivayette tek almıştır.

⁷⁴⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 236.

⁷⁴⁹ İbn Hanbel, 1, 108, 217, 309; 2: 119.

⁷⁵⁰ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 236.

⁷⁵¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 4: 201, 202.

“Evleniniz, çocuk sahibi olunuz. Ben ümmetimin çokluğu ile övünürüm.”⁷⁵² Yine Hz. Peygamber “Allah, nikahtan daha sevimli bir şeyi helal kılmamıştır. Allah, talaktan daha hoş olmayan bir şeyi de helal kılmamıştır.”⁷⁵³

Said b. Müseyyeb’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Nebiler, onda bulunan lezzetten dolayı cima kuvvetiyle üstün kılınmışlardır.” Tebettülde (bütün varlığıyla sadece Allah’a yönelme hali), neslin kesilmesi ve Allah’ın bu ümmete tahsis ettiği nikâhın kaldırılması söz konusudur. Resulullah bir hadisinde “Nikâh benim sünnetimdir.”⁷⁵⁴ buyurur.⁷⁵⁵

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Bir komşuyu evinin duvarına, öbür komşusunu bir ağaç başı koymaktan menetmesini nehyetmiştir”⁷⁵⁶ diye bahsetmektedir. Bunda komşuya saygıyı yerleştirmek vardır. Komşunun bunu menetmesinde ilişkiyi kesmek ve buğzu arttırmak söz konusudur. Ancak hüküm itibarıyla komşunun bunu menetmesi mümkündür. Çünkü mülk onundur. Ancak onun menetmesi, fesada ve zıtlaşmaya götürür. Bu da komşuya hürmeti ortadan kaldıran bir şeydir.⁷⁵⁷

Tirmizî, Resulullah’ın, “Kişinin “Allah ve sen dilersen” demesini yasakladı”⁷⁵⁸ şeklindeki hadisini eserde zikretmiştir. Zira bu meşîette şirk koşmak demektir. Kötü ve çirkin bir ifadedir. Çünkü meşîet Allah'a aittir. O’nun dilemesi ile kul ancak dileyebilir. Allah şöyle buyurur: “Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.” İki meşîet/dileme bir arada olmaz. Zira kulun meşîeti yalnız, Allah’ın meşîeti ile kaim olur. Çünkü hiçbir kimse, Allah dilemedikçe hiçbir şeye güç yetiremez. Bundan sonra kul dileyebilir.⁷⁵⁹

2.5.17. Ailevi İlişkiler

Tirmizî, başka bir konuda: Resulullah, “Kadının kocasının izni olmadan evden çıkmasını nehyetti. İzinsiz çıkarsa, semanın melekleri, rahmet melekleri, azap melekleri

⁷⁵² Nesâî, “Nikâh”, 11; İbn Mâce, “Nikâh”, 8; İbn Hanbel, 3: 158, 245; 4: 349, 351.

⁷⁵³ Deylemî, bunu Mukatil b. Süleyman Amr b. Şuayb ebîhî ceddihi tarikiyle merfu olarak nakletmiştir. Bkz. *ed-Düreru’l-müntesire fi’l-ehâdisi’l-müştebire*, hd. no. 1.

⁷⁵⁴ İbn Mâce, Nikâh”, 1; İbn Hanbel, 5: 163.

⁷⁵⁵ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 239-240.

⁷⁵⁶ Buhârî, “Mezâlim”, 20; “Eşribe”, 24, Müslim, “Müsakat”, 136; Ebû Dâvûd, “Akziye”, 31; Tirmizî, “Ahkâm”, 15, 18; İbn Hanbel, 2: 240, 463; 3: 480.

⁷⁵⁷ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 244.

⁷⁵⁸ Buhârî, “Eymân”, 8 (terceme); İbn Mâce, “Keffâret”, 13; Dârimî, “İsti’zân”, 63; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 76; İbn Hanbel, 5: 384, 394, 398.

⁷⁵⁹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 180.

dönünceye kadar lanet ederler⁷⁶⁰ şeklindeki hadisi eserinde zikretmiştir. Müellif, bu yasağın illetini erkeğin kadına ihtiyacı olduğunda onu bulamamasının sakıncası olarak izah etmektedir. Çünkü kadın erkeğin ona ne zaman cinsel ihtiyacı olduğunu bilemez, erkek bu ihtiyaç durumunda hanımını bulamazsa başka yollara tevessül edebilir, zinaya düşebilir diyerek izah etmektedir. Bunu Peygamberimiz’in bir uygulaması ve şöyle bir hadisle açıklamaktadır. Hz. Peygamber “Sizden biri bir kadın görüp de kalbine bir his düşerse hanımına gitsin onunla cima etsin. Şüphesiz bu kalbinde olanı izale eder”⁷⁶¹ buyurmuştur. Bu sebepten dolayı Resulullah bir savaşa çıkacağı zaman hanımlarından birini yanında götürürdü.⁷⁶²

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kadının kocasından başkası için süslenmesini nehyetti” diye bahsetmiştir. Kadının kocasından başkası için süslenmesi cehenneme girmesine sebep olur. Çünkü kadının kocasından başkası için koku sürünmesi, açılıp saçılmak, kırıtıp salınarak yürümek manasına gelir.⁷⁶³ Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Evlerinizde oturun, eşli cahiliye adetlerinde olduğu gibi açılıp saçılmayın.”⁷⁶⁴

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah “Kadının gerektiği zaman beş kelime hariç kocasından başkasıyla veya mahremi olmayan akrabasıyla konuşmasından nehyetti”⁷⁶⁵ diye bahsetmiştir. Bu nehyin sebebi de yukarda geçtiği gibi fitne ve şehvet korkusudur. Kadın başkasıyla konuştuğu zaman onun şehveti konuştuğu kimseye zevk verir. Bu durumda kocasına ihanet etmiş olur. Ancak muhakkikin belirttiğine göre Hakîm et-Tirmizî bu hadisin naklinde teferrüd etmiş (yalnız kalmıştır), dolayısıyla delil olarak kullanılmaz.⁷⁶⁶ Eserde bu hadisin açıklamalarında kadının erkeğin ege kemiğinden yaratıldığı ile ilgili ve tepeden tırnağa şehvettir gibi aşırı diyebileceğimiz ifadeler bulunmaktadır.⁷⁶⁷

⁷⁶⁰ Bezzâr, Abbas’dan nakletmiştir. Senette, Hüseyin b. Kays vardır ki, zayıftır. Husayn b. Nemir onu tevsik etmiştir. Geri kalan raviler sikadır. Bkz. *Mecme’u’z-zevâid*, IV, 306-307. Taberânî, Muâz b. Cebel’den Resûlullah’ın şöyle buyurduğunu nakleder: “Kadının kocası istemediği halde izinsiz evden dışarı çıkması helâl değildir.” Taberânî bunu iki isnadla nakletmiş olup birinin ricali sikadır. Bkz. *Mecme’u’z-zevâid*, IV, 313.

⁷⁶¹ Müslim, “Nikâh,” 10; İbn Hanbel, 3:341; 348.

⁷⁶² Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 124-125.

⁷⁶³ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 127.

⁷⁶⁴ El- Ahzâb, 33/33.

⁷⁶⁵ Kaynakların belirttiğine göre Haîm et-Tirmizî bu hadisin naklinde teferrüd etmiştir (yalnız kalmıştır). Bu hadis delil olarak kullanılmaz.

⁷⁶⁶ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 128.

⁷⁶⁷ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 129.

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Kişinin karısıyla kıbleye dönük olarak cima etmesini nehyetti”⁷⁶⁸ diye bahsetmiştir. Bunun sebebi Beytullah’ı ta’zîmdir. Bundan dolayı kıbleye dönerek bevletmekten de nehyetmiştir.⁷⁶⁹

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Adamın heladan çıkıp da abdest almaksızın karısıyla cimâ etmesini nehyetti”⁷⁷⁰ diye bahsetmiştir. Bu hadis uyarı için söylenmiştir. Şeytanın tuvaletten çıktığında onunla olması muhtemeldir. Abdest aldığı anda şeytan ondan uzaklaşır.⁷⁷¹

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Beşikteki bebek bile olsa, kişiyi yanında biri varken karısı ile cimâ etmekten nehyetti”⁷⁷² diye rivayet etmiştir. Bu, te’dip içindir. Zira bir başkası, erkek veya kadın olsun gizli bir ses işittiğinde fitneye düşebilir. Beşikteki bebeğin zikredilmesine gelince bu olaydan şiddetle sakındırmak içindir. Zira beşikteki küçük çocuk konusunda bir beis olduğu bilinmemektedir. Akletmeyen küçük çocuklar da böyledir. İşin doğrusu, cimâ halinde bir beis olmamasıdır. Bu fiil ancak fitne sebebiyle yasaklanmıştır.⁷⁷³

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Zimmiye ‘Ey Ebû Falan’ denilmesini nehyetti”⁷⁷⁴ diye bahsetmiştir. Bunun sebebi künyenin büyüklük ve üstünlük alameti olmasıdır. Zimmî bu şekilde ihya edilmez. Büyüklük ve üstünlüğü hak etmemiştir. Zira o Allah’ın düşmanıdır.⁷⁷⁵

Tirmizî, başka bir hadiste: Resulullah, “Bir erkeğin başka bir erkeği öpmesini veya onunla sarmaş dolaş olmasını yasakladı”⁷⁷⁶ diye bahsetmiştir. Bu şüphe ve fesada götüren bir fiildir, bu nehiy işi avama mahsustur herkes bu konuda aynı değildir. Resulullah “Hayber’in fethine mi Cafer’in gelişine mi sevineyim bilmiyorum.” Buyurdu ve çıktı, onu karşıladı, ona sarıldı ve iki gözünün arasından öptü.”⁷⁷⁷ Öpmek ve sarılmak, evliya ve

⁷⁶⁸ Hakîm et-Tirmizî, bununla teferrüd etmiştir. Gazzâlî, onu *İhyâ*’da zikreder, ama kimseye isnad etmez.

⁷⁶⁹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 148.

⁷⁷⁰ Bu konuda sahih bir hadis yoktur. Resûlullah’tan şu hadis nakledilmiştir: “Sizden biri karısıyla ikinci bir kez birleşmek istediğinde, abdest alsın.” Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesaî nakletmiştir. Bkz. *Munteka’l-ahbar bi-şerhihi Neylu’l-evtâr*, I, 218.

⁷⁷¹ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 147.

⁷⁷² Bezzâr ve Taberânî, Ebû Hureyre’den benzer bir hadisi rivâyet etmişlerdir.

⁷⁷³ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 184.

⁷⁷⁴ Ebu Nuaym bunu *Hilyetu’l-evliyâ*’da Câbir’den nakletmiştir. Bkz. *el-Câmiu’s-sağîr*, 2: 709.

⁷⁷⁵ Tirmizî, *Kitâbu’l-Menhiyyât*, 204.

⁷⁷⁶ Tirmizî, “İsti’zân”, 31; İbn Hanbel, 3: 198.

⁷⁷⁷ İbn Hanbel’i oğlu, *Zevâid*’de onu Şa’bî’den Mürsel olarak nakletmiştir.

muhabbet ehlinin fiilleridir avamın nefisleri kendileriyle beraberdir. Hıyanet de onlarla birliktedir. Evliya ise hıyanetten berîdir. Düşünsenize, Rasulullah Cafer'in alnından öpmüştür.⁷⁷⁸

⁷⁷⁸ Tirmizî, *Kitâbu'l-Menhiyyât*, 229.

SONUÇ

Yapılan araştırma neticesinde;

- Hakîm et-Tirmizî'nin hicrî III. asrın ortası ile IV. asrın ilk çeyreğinde yaşadığı ve yaklaşık 75 yıl hayat sürdüğü,

- Sadece hadis ve tasavvuf alanında değil, aynı zamanda tefsir ve fıkıh ilminde de aldığı eğitimin sayesinde söz sahibi olduğu, kısa ifadeyle çok yönlü bir alim olduğu,

- Tasavvuf ilminde Hakîm unvanını, hadis ilminde muhaddis unvanını, fıkıh ilminde de fakih unvanını elde ettiği,

- Alim olmasının yanında zahid ve abid bir kul olduğu,

- Nakille aklı bağdaştırdığı, naklî ilimleri aklî temele dayandırdığı,

- *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ta rivayet ettiği hadislerin fıkıhın ana konuları olan ibâdât, muâmelât, münâkehât, ukûbât ve muhtelif meselelere şamil olduğu,

- Hemen hemen her konuda ilgili hadis çerçevesinde ilgili fikhî kavramın tanımını yaptığı,

- Ele aldığı nehiyleri gerekçelendirirken genelde sedd-i zerâi prensibine başvurduğu,

- Fikhî hükümleri ruhî gayelere bağlayarak zâhirle bâtın arasındaki sıkı münasebeti göstermeye çalıştığı,

- Bahsi geçen hadislerdeki nehiyleri açıklarken kullandığı dilin genellikle öz, sade, ikna edici ve anlaşılır olduğu,

- Yaşadığı asrın genel problemlerinin neler olduğunu ve insanların nelerle iştigal ettiğini kitabına aldığı,

- Dinde yasaklanan ve nehyedilen bu fiiller hakkında bütün nehiylerin bir açıklamasının, gerekçesinin ve geçerli bir sebebinin olduğunu düşündüğü,

- Dinin yasakladığı şeylerin aslında insanların faydası ve maslahatı adına olduğu,

- *Kitâbu'l-Menhiyyât*'ta hüküm özelliği taşıyan hadisleri zikrettiği gibi kimi zaman ahlak ve tasavvuf konularıyla ilgili tavsiye mahiyetinde hadislere de yer verdiği,

- Genel olarak açıklama ve yaptığı yorumlarında kanaatimizce akla ve naslara aykırı olan görüşleri bulunmadığı, ehl-i sünnetin fikirleriyle uyum gösterdiği ve bazı konularda orijinal fikhî görüşlerinin bulunduğu,

- Nehiy hadisleri açıklarken kullandığı fikhî birikimi, metodu ve aklî yorumlarından onun iyi bir fıkıh âlimi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Askalânî, Ahmed b. Alî b. İbn Hacer. *Fethü'l Bârî bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbuddin el-Hatîb Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, t.y.
- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usûlü* İstanbul: İfav Yayını, 1988.
- Aynî, Bedreddin Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed. *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahih-i Buhârî*, tsh. Abdullah Mahmûd Muhammed b.Ömer Beyrut: Dârü'l Kutubü'l-İlmiyye, 1421/2001.
- Bebek, Adil. "Ukûbât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Bereke, Abdülfettah Abdullah. "Hakîm et-Tirmizî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: TDV Yayınları, 1997
- Bilmen, Ömer Nasuhi *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen yayinevi, ts.
- Hukuku İslamiye ve Istılahatı Fıkhiye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayını, 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi 'u's-sahîh*. nşr. Muhammed b. Zuheyr en-Nâsır. Beyrut: Dârü tavki'n-necât, 1422/2001.
- Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut 1993.
- Çağrııcı, Mustafa. "Vesvese". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: TDV, 2013.
- Çeker Orhan. *İslâm Hukukunda Akitler* Konya: İttifak Holding Yayını, 1999.
- Çelebi, İlyas. "Gayb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: TDV Yayınları, 2020, 13/404.
- Çelebi, İlyas. "Muska", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Ankara: TDV, 2020.
- Çift, Salih, Hatmu'l-Evliyâ, "Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/15 2005.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- İslam Borçlar Hukuku*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- İslâm Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular II* Samsun: Etüt Yayınları: 2015.
- Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman Semerkandî, *Sünen-i Dârimî*, tsh. Mirac Muhammed. b.y: Kadimî Kütüphane, ts.
- Döndüren, Hamdi. *Ticaret ve İktisat İlmihali* İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. *Kitabü's-Sünen*. thk. Mumammed Avvame.7 Cilt. Beyrut: Müessesesi Dünyan, 1998.

- Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-evliyâ*, Beyrut, ts.
- Ebû Zehra, Muhammed. *Usûlü'l-Fıkh* b.y.: Dârü'l-Fikri'l-Arâbî, 1958.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâu Ulûmi'd-dîn, trc. Ahmed Serdaroğlu* İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975.
- Hanbel, Ahmed. *Müsned, nşr. Es-Seyyid Ebu'l Meâtî'l- Nuri vd.* Beyrut: Âlet'ül-Kütüp, 1. Basım, 1998.
- İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâralâ'Dürri'l-Muhtâri ŞerhuTenvîr'il-Ebsâr*.thk. Adil Ahmed Abdil Mevcûd-Ali Muhammed Muavvid. 10 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1994.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *el-Mevzûât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman Kahire 1986.
- İbn Hacer, *Lisân'ul-mîzân*, Kahire, ts.
- İbn Kudâme, Muvafukiddîn Ebî Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Kâfî*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî b.y.: Hicr, 1997.
- İbn Kudâme, Muvafukiddîn Ebî Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî* Riyad: Dârü'l Alem'il-Kütüp, 1997.
- İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb Ernût (y.y.: Müessesesi Risale, I-V, ts.)
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. 2 Cilt. b.y.: Darü'l-Marife, 6. Basım, 1982.
- Karaman, Abdullah. *Fıkıh Usûlü* İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014
- Karaman, Hayreddin. Ali Bardakoğlu ve H. Yunus Apaydın, *İlmihal I İman ve İbadetler* İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 1998.
- Anahatlarıyla İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1986.
- Günlük hayatımızda helaller ve haramlar* İstanbul: Nesil Yayınları, 1987.
- Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1985.
- Karapınar, Fikret. “Hakîm Tirmizî ve Ona Ait Bir Mecmû'a”, *Marife Dergisi* 5/2 2005.
- Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-şanâ'i fi tertîbi's-şerâ'i's-şerâ'i'*, Kahire 1327-28/1910.
- Koçak, Muhsin, “Ehliyet Tesiri Açısından Sarhoşluk”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (Haziran 1991), 100.
- Köktaş, Yavuz. Hakîm et-Tirmizî, *Kitâbü'l-Menhiyyât Hadislerdeki Yasakların Sebepleri ve Hikmetlerine Dair*, çev. İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.
- Köse, Saffet. “Hile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.18 İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

- Makdisî, Şerefüddîn el Haccavî. *el-İknâ fî fikh'ül -Ahmed b. Hanbel*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Marife, ts.1
- Mâlik b. Enes, *el- Muvatta*. thk. Muhammed Mustafa el- Azamî. 8. Cilt. Zayid b. Abudabî Sultan Müessesesi, 2004.
- Mâverdî, Ebî Hasen b. Ali b. Muhammed b. Habîb. *el- Hâvi'l-Kebîr fî Fikhü Mezhebi'l-İmâmı Şâfiî Şerhu Muhtasaru'l-Müzanâ*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- Merginânî, Burhaneddin Ebî Hasan Ali b. Ebû Bekir.*el- Hidâye şerhü Bidâyetü'l-mübtedî*. Karaçi: Mektebetü'l-Büşra, 2008.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmut b. Mevdûd. *Kitâb'ül İhtiyâr li-Talîl'il-Muhtâr*. 5 Cilt. Beyrut, Dârü'l Marife, 7. Basım, 2015.
- Mevsûatü'l-fikhiyye. Kuveyt: Vezâretü'l- Evkâfi ve's-Şüûnü'l İslâmiyyeti, 1996.
- Mustafa Hîn vd. *el-Fikhü'l-Menhecî* Dimeşk: Dârü'l- Kalem Yayını, 1992.
- Müslim, Ebu'l Hasen Müslim b. el- Haccac el- Neysaburî, *Sahih-i Müslim*. thk. Ebu Kuteybe. Riyad: Darü't Tîbe, h.1426.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb. *Sahîh sünen-i nesâî*. Telif: Muhammed Nasuriddin Elbanî. 3 Cilt. Riyad: 1998.
- Nevevî, Muhyiddin Ebî Zekeriya Yahya b. Şeref. *Minhâcu't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*. Beyrut: Darü'l- Minhâc, 1. Basım, 2005.
- Özdirek, Recep. *İslam Hukukunda Akit Hürriyetini Sınırlayan Durumlar* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Özsoy, İsmail. “Faiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.12 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Sâbûnî, M. Ali. *Ravâiu'l-Beyân fî Tefsiri Âyâtî'lAhkâmi mine'l-Kur'an*, İstanbul ts.
- San'ânî, Abdürrezzâk. el-Muşannef nşr. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut 1390-92/1970 72.
- Serahsî, Şemsüddîn. *Kitâb'ül-Mebsût*. 30 Cilt.Beyrut: Dârü'l-Marife, ts.
- Sülemi, Muhammed b. Hüseyin. *Tabakâtu's-sûfiyye*, (thk. Nureddin Şureybe), Kahire, 1986.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*, tsh.Muhammed Zührî en- Neccâr. 8 Cilt. b.y.: 1. Basım, 1961.

- Şentürk, Lütfi ve Yazıcı, Seyfettin. *İslam İlmihali* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 2012.
- Şîrâzî, Ebû İshak. *el- Mühezzebe fî fikhî 'l- İmâm-ı Şâfiî*, thk. Muhammed Zuhaylî (Dîmeşk: Dârü'l- Kalem, 1996.
- Tirmizî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali Hakîm. Tirmizî, *Buduvvu şe'n*, s. 331, (thk. Muhammed Hâlid Mesûd), *Islamic Studies*, (1965).
- Kitâbü'l-Menhiyyât*, thk. Muhammed Osman Huşt Kahire: Mektebetü'l-Kurân, 2002.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa *el- Câmiu'l Kebîr*. thk. Beşar Avvâl Maruf. Beyrut: Darü'l Garbi'l İslami, 1.Basım, t 1996.
- Uysal, Emine. *İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbî Estetik Müdahaleler* Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yaman, Ahmet ve Çalış, Halit. *İslâm Hukukuna Giriş* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*, İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1990.
- Var, Mehmet Ali. “Sellü'l hüsâmü'l hindî li-nüsrati Mevlânâ Halid En-Nakşibendî çerçevesinde akâid, fıkıf ve tasavvuf buluşması üzerine analitik bir değerlendirme”, *Batman Akademi Dergisi*, 5/2, (2021).
- “İslam Ceza Hukuku Sahasındaki Ruhsat Örnekleri”, *Umde Dini Tetkikler Dergisi*, 4/2 (2021).
- Zerka, Mustafa Ahmed. *Medhal* (Dîmeşk: Dar'ül Kalem), 1998.
- Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, (thk. Ali Ebû Zeyd), Beyrut. ts.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühü*. 8 Cilt. Dîmeşk: Darü'l Fikir, 2.Basım, 1985.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Mücahit VAR

Doğum Yeri:

Doğum Tarihi:

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bildiği Yabancı Diller: Arapça, İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLER

a) Yayınlar (-SCI -Diğer):

b) Bildiriler (-Uluslararası -Ulusal):

c) Katıldığı Projeler:

İŞ DENEYİMİ:

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl: Milli Eğitim Bakanlığı 2021- halen.

İLETİŞİM

E-posta Adresi: